

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN, CAMİ HİZMETLERİ
ve GÖREVLİLERİNE BAKIŞI
(ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU**

Nurullah KARAKAŞ

ISPARTA 2011

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız YÜKSEK LİSANS Programı öğrencisi Nurullah KARAKAŞ tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.

Tez Adı Değişikliği **YAPILDI/ YAPILMADI**

EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN, CAMİ HİZMETLERİ VE GÖREVLİLERİNE BAKIŞI (ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

09.06.2011

Tarih

Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

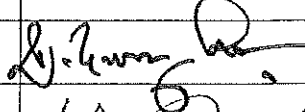

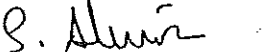
SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 09/06/2011 Perşembe günü saat 10.00 'da toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN, DİN GÖREVLİLERİNE ve DİN HİZMETLERİNE BAKIŞI (ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ) konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile aşağıdaki kararı almıştır.

KABUL

RED

DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU (Danışman)	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Sadık AKDEMİR	

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR.**

Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum

“Emekli Din Görevlilerinin, Cami Hizmetleri ve Görevlilerine Bakışı (Eskişehir İli Örneği)”adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza

N. Karakaş

Öğrenci Adı ve SOYADI

Nurullah KARAKAŞ

Gün. Ay. Yıl

07. 07. 2011

ÖNSÖZ

İnsanlık tarih sahnesine çıktığı ilk günden itibaren ürettiği dünyevi bilgiler kadar dini yaşantılarını düzenleyen dini (inanç, ibadet ve ahlak) bilgi ve değerleri de bir sonraki nesle aktarma gayreti içinde bulunmuştur. Bu bilgilendirme ve kültürlenme faaliyetleri başlangıçta informal, zamanla da formal eğitimle gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde eğitim-öğretim etkinliklerinin, planlı, programlı ve düzenli olarak örgün eğitimin yanında, hatta ondan daha etkin olarak yaygın eğitim vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Din eğitim-öğretimi de benzer şekilde yürütülmüştür ve yürütülmektedir. Ülkemizde yaygın din eğitiminin resmi kurumu Diyanet İşleri Başkanlığıdır. DİB toplumu din konusunda aydınlatma ve dini hizmetlerin yerine getirilmesinde insanlara rehberlik etme görev ve sorumluluğu üstlenen anayasal bir kuruluştur. Başkanlık kendisine yüklenen bu görev ve sorumluluğu genelde cami görevlileri vasıtasıyla yerine getirmiş ve getirmektedir. Toplumda yaşanan dini ve dini-sosyal sıkıntı ve rahatsızlıkların önlenmesi veya asgari düzeye indirilmesinde din görevlilerine büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Söz konusu görev ve sorumlulukların başarılı bir şekilde yerine getirilmesi din hizmetlerini yürüten personelin yeterlikleri ile doğru orantılıdır.

Cami hizmetlerinin verimliliğini ve din görevlilerinin yeterlik ve başarılarını tespit etmeyi amaçlayan; “Emekli Din Görevlilerinin, Cami Hizmetleri ve Görevlilerine Bakışı (Eskişehir İli Örneği)” isimli bu araştırma, Eskişehir Müftülüğünden emekli olmuş din görevlilerinin aynı müftülükte halen görev yapmakta olan cami görevlileri ile ilgili görüşleri üzerine kurgulanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, hipotezleri, takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde araştırmanın kuramsal temellendirmesi yapılarak, tarihsel süreç içerisinde cami hizmetleri ve görevlileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde de cami görevlilerinin yeterlikleri hizmet alanları esas alınarak araştırmanın bulguları

kapsamında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise, araştırmada ulaşılan genel sonuçlar ve bu sonuçlardan hareketle oluşturulan öneriler sıralanmıştır.

Konunun belirlenmesinden araştırmanın her aşamasında katkı sağlayan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU'ya; anket sorularının hazırlanması, düzenlenmesi ve değerlendirilmesinde yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Kemaleddin TAŞ, Doç. Dr. Ramazan UÇAR ve Safinaz ASRI'ye teőekkür ediyorum. Anketleri cevaplama zahmetine katlanan ve cevaplarıyla çalışmanın Őekillenmesini sağlayan emekli din görevlilerine; alan araştırmasının uygulanması ve verilerin toplanmasına yardım eden tüm kişi ve kurum çalışanlarına; bilgi, tecrübe ve eleştirileriyle bana yön veren hocalarıma, arkadaşlarıma ve aileme Őükranlarımı sunarım.

Nurullah KARAKAŞ

Isparta, 2011

ÖZET

EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN, CAMİ HİZMETLERİ VE GÖREVLİLERİNE BAKIŞI (EŞKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

Nurullah KARAKAŞ

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, 163 Sayfa, Mayıs 2011

Danışman: Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU

Yaygın din eğitiminde sorumluluğu yasal olarak Diyanet İşleri Başkanlığı üstlenmektedir. Görevi toplumu din konusunda bilgilendirmek, din hizmetlerini yönetmek ve denetlemek şeklinde özetlenebilir. Dini vecibeleri yerine getirmede rehberlik etmek ve toplumu iman, ibadet ve ahlak alanlarında bilgilendirmekle sorumlu olan din görevlileri ise yaygın din eğitiminin temel unsurlarıdır.

Bu araştırmada cami hizmetleri ve görevlilerinin yeterlilikleri, aynı görevlerde bulunmuş emekli cami görevlilerinin görüşleri çerçevesinde belirlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın amacı, önemi, hipotezleri, dayandığı temel ve alt varsayımlar, sınırları, takip edilen yönteme ilişkin bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde kavramsal temellendirme yapılarak, cami hizmetlerinin tarihsel süreci hakkında kısa bilgilendirme yapıldı. İkinci bölümde halen görevde olan cami görevlilerinin mesleki yeterlikleri Eskişehir’de görev yapmış ve emekli olmuş din görevlilerinin görüşleri çerçevesinde belirlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veri ve bulgular doğrultusunda araştırmanın sonuçları ve önerileri ise üçüncü bölümde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Cami Görevlisi, Cami Hizmetleri, Yeterlik*

ABSTRACT

THE VIEW OF THE RETIRED RELIGIOUS EMPLOYEES ABOUT CURRENT MOSQUE SERVICES AND ACTIVE RELIGIOUS EMPLOYEES (EŞKİŞEHİR CASE)

Nurullah KARAKAŞ

Süleyman Demirel University, Social Sciences Institute
Department of Philosophy and Theology
Postgraduate Thesis, 163 Pages, May 2011

Supervisor: Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU

Legally, ‘common religious education’ is the responsibility of Department of Religious Affairs (Diyanet İŞleri Başkanlığı) and its mission may be summarized as raising the awareness of the public about the religious, managing and auditing the religious ministries. Religious employees -responsible to lead discharging of the religious duties and to raise the awareness of the public about the faith, worship and morality subjects- are the primary element of ‘common religious education’.

In this study, current mosque services and the competency of active religious employees are tried to be reviewed and evaluated within the framework of the religious employees who had previously the same tasks.

In the introductory part of the study; information is given about the purpose, importance, hypotheses, boundries of the survey as well as the fundamental and inferior assumption which the study based on and the methods which are followed. In the first chapter; brief enlightenment about the historic process of mosque services is given with a conceptual justification. In the second part; competency of religious employees, stil on duty, are tried to be reviewed and evaluated within the framework of the religious employees working in Eskişehir and carrying out the same assignment previously. Results and proposals of the study, obtained in accordance with datas and findings, are given in the third part.

Key Words: Religious Employee, *Mosque Services*, *Competency*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ	ix

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	4
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	4
4.1.Araştırmanın Modeli	4
4.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi	5
4.3.Veritoplama Aracı.....	6
4.4. Verilerin Analizi.....	7
5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7

BİRİNCİ BÖLÜM

CAMİ HİZMETLERİ, GÖREVLİLERİ ve YETERLİKLERİ (KURAMSAL TEMELLENDİRME)

1. KAVRAMLAR.....	12
1.1.Din.....	12
1.2.Hizmet.....	13
1.3.Din Hizmeti.....	14
1.4.Cami Hizmeti	15
1.5.Din Görevlisi.....	17
1.6.İmam-Hatip	18
1.7.Müezzin-Kayyım.....	21

1.8.Yeterlik.....	24
1.9. Cami Görevlilerinin Yeterlikleri	25
2. YAYGIN DİN EĞİTİMİ.....	29
3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE CAMİ HİZMETLERİ ve CAMİ GÖREVLİSİ	32
3.1. Cumhuriyet Öncesi Din Hizmetleri ve Din Görevlileri	32
3.2. Cumhuriyet Sonrası Din Hizmetleri ve Din Görevlileri	38

İKİNCİ BÖLÜM

EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN CAMİ HİZMETLERİ ve GÖREVLİLERİYLE İLGİLİ GÖRÜŞ ve DEĞERLENDİRMELERİ

1. ARAŞTIRMAYA KATILAN EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİYLE İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLER.....	50
1.1.Örneklem Grubun Cinsiyeti	50
1.2. Örneklem Grubun En Uzun Süre Görev Yaptığı Yer	51
1.3. Örneklem Grubun Kurum Unvanı	52
1.4. Örneklem Grubun Öğrenim Durumu	52
2. EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN HALEN ÇALIŞMAKTA OLAN CAMİ GÖREVLİLERİNİN YETERLİKLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	53
2.1.Temel Yeterlikler	53
2.1.A. Alan Yeterlikleri.....	54
2.2.A. Alan Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi	69
2.1.B. Genel Kültür Yeterlikleri.....	72
2.2.B. Genel Kültür Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi .	83
2.1.C. Eğitim - Öğretim Yeterlikleri.....	85
2.2.C. Eğitim-Öğretim Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi.....	100
2.2.Temel Yeterliklere Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi	102
2.3.Özel - Kişisel Yeterlikler.....	103
2.4. Özel - Kişisel Yeterlik Verilerinin Toplu Değerlendirilmesi.....	125
2.5. Din Ve Sosyal Hizmetler Yeterlikleri	127
2.6. Din Ve Sosyal Hizmet Yeterlik Verilerinin Toplu Değerlendirilmesi ...	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	144
KAYNAKÇA.....	149
EKLER.....	157
ÖZGEÇMİŞ	163

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.r.	Adı geçen rapor
a.g.s.	Adı geçen seminer
a.g.t.	Adı geçen tez
A.Ü.E.B.F.	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
A.Ü.İ.F.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bas.	Baskı
Bkz. Bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DEM	Değerler Eğitimi Merkezi
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak.	Fakültesi
İBAV	İslam Bilimleri Araştırma Vakfı
İFAV.	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı
Krş.	Karşılaştır
KSÜ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
md.	Maddesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OMÜİF	Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
s.	Sayfa
sy.	Sayı
S.D.Ü.	Süleyman Demirel Üniversitesi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
U.Ü.İ.F.	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ünv.	Üniversitesi
vb.	ve benzeri
Yay.	Yayını, yayınlar

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 1. Diyanet İşleri Başkanlığı Öğrenim Durumuna Göre Personel Sayısı	44
Tablo 2. Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	50
Tablo 3. Emekli Din Görevlilerinin Emekli Olmadan Önce En Uzun Süre Görev Yaptıkları Yere Göre Dağılımları	51
Tablo 4. Emekli Din Görevlilerinin Emekli Olmadan Önceki Kurum Unvanlarına Göre Dağılımları	52
Tablo 5. Emekli Din Görevlilerinin En Son Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	52
Tablo 6. Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	54
Tablo 7. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer İle Cami Görevlilerinin Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	55
Tablo 8. Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanları İle Cami Görevlilerinin Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	56
Tablo 9. Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu İle Cami Görevlilerinin Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	56
Tablo 10. Cami Görevlilerinin Okudukları Ayetlerin Anlamalarını Bilme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	57
Tablo 11. Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti İle Cami Görevlilerinin Okudukları Ayetlerin Anlamalarını Bilme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	58
Tablo 12. Cami Görevlilerinin Mübarek Gün ve Gecelerde Program Düzenleyip, Kur'an ve Hz. Peygamber'i Anlatmak İçin Önemli Bir Fırsat Bilme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	59
Tablo 13. Cami Görevlilerinin İman, İbadet ve Ahlak Konularında Yeterli Sayıda Ayet ve Hadis Bilme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları...	59

Tablo 14:	Cami Görevlilerinin Hz. Peygamber'in Hayatını Bilme ve Örnek Şahsiyetini Kendine Model Edinme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	60
Tablo 15:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Hz. Peygamber'in Hayatını Bilmeleri ve Örnek Şahsiyetini Kendilerine Model Edinme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	61
Tablo 16:	Cami Görevlilerinin Cami Hizmetlerini Hakkıyla Yerine Getirebilmek İçin Yeterli Fıkhî Bilgiye Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	62
Tablo 17:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Cami Hizmetlerini Hakkıyla Yerine Getirebilmek İçin Yeterli Fıkhî Bilgiye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	63
Tablo 18:	Cami Görevlilerinin Vaaz, Hutbe ve Sohbetlerde Ayet ve Hadis Metinlerinden Yararlanarak, Konuları Günlük Hayattaki Olaylarla İrtibatlandırma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	63
Tablo 19:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Vaaz, Hutbe ve Sohbetlerde Ayet ve Hadis Metinlerinden Yararlanarak Konuları Günlük Hayatla İrtibatlandırma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	64
Tablo 20:	Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	65
Tablo 21:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	65
Tablo 22:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	66
Tablo 23:	Cami Görevlilerinin Vaaz Hazırlama İlke, Yöntem ve Teknikleri Hakkındaki Bilgi ve Beceri Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları....	67
Tablo 24:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Vaaz Hazırlama İlke, Yöntem ve Teknikleri Hakkında Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	68
Tablo 25:	Alan Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları.....	69
Tablo 26:	Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	73

Tablo 27:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	74
Tablo 28:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	74
Tablo 29:	Cami Görevlilerinin Dini ve Sosyal Bilimlerden Yararlanma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	75
Tablo 30:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Din ve Sosyal Bilimlerden Yararlanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	76
Tablo 31:	Cami Görevlilerinin Görev Alanlarıyla İlgili Değişim ve Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	77
Tablo 32:	Cami Görevlileri Ezan ve Kıraati Güzelleştirmek Hususunda Ehil Kişilerden Kurs Almalıdırlar Görüşü İtibariyle Dağılımları..	78
Tablo 33:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Ezan ve Kıraati Güzelleştirmek Hususunda Ehil Kişilerden Ders Almaları Görüşü Arasındaki İlişki.....	79
Tablo 34:	Cami Görevlilerinin Öğrenme - Öğretme Süreci Etkinlikleriyle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları..	79
Tablo 35:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Etkinlikleriyle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	80
Tablo 36:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Etkinlikleriyle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	81
Tablo 37:	Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	82
Tablo 38:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Görev Alanlarıyla İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	82
Tablo 39:	Genel Kültür Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları.....	83
Tablo 40:	Cami Görevlilerinin Belli Bir Plan ve Program Çerçevesinde Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	85

Tablo 41:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	86
Tablo 42:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	87
Tablo 43:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	87
Tablo 44:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	88
Tablo 45:	Cami Görevlilerinin Yaz Kur'an Kurslarında ve Belirlenen Diğer Vakitlerde Kur'an Öğrenmek İsteyen Çocuk, Genç ve Yetişkinlere Kur'an Öğretme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları..	89
Tablo 46:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğrenmek İsteyen Çocuk, Genç ve Yetişkinlere Kur'an Öğretme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	90
Tablo 47:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğrenmek İsteyen Çocuk, Genç ve Yetişkinlere Kur'an Öğretme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	90
Tablo 48:	Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Sırasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	91
Tablo 49:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Esnasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	92
Tablo 50:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Esnasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	92
Tablo 51:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenimi ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Esnasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	93
Tablo 52:	Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknolojiden Faydalanma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	94

Tablo 53:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknolojiden Faydalanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	94
Tablo 54:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknolojiden Faydalanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	95
Tablo 55:	Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Kullanma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	96
Tablo 56:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Bir Şekilde Kullanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	97
Tablo 57:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Bir Şekilde Kullanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	97
Tablo 58:	Cami Görevlilerinin Din Eğitimi ve Öğretimiyle İlgili Yeni Yaklaşım, Yöntem ve Tekniklerden Yararlanarak, Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	98
Tablo 59:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Din Eğitimi ve Öğretimiyle İlgili Yeni Yaklaşım, Yöntem ve Tekniklerden Yararlanarak, Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	99
Tablo 60:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Din Eğitimi ve Öğretimiyle İlgili Yeni Yaklaşım, Yöntem ve Tekniklerden Yararlanarak, Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	100
Tablo 61:	Eğitme - Öğretme Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları.....	100
Tablo 62:	Temel Yeterliklere Ait Verilerin Toplu Değerlendirmesi İtibariyle Dağılımları.....	102
Tablo 63:	Cami Görevlilerinin Tahsil Durumu Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	104
Tablo 64:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Tahsil Durumu Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	105
Tablo 65:	Cami Görevlilerinin Mesleki Eğitim Yeterliliği İtibariyle Dağılımları.....	105

Tablo 66:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Mesleki Eğitim Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	107
Tablo 67:	Cami Görevlilerinin Cemaati Sıkıntıya Düşürecek, Nefret Ettirecek, Cemaate Katılımları Engelleyecek Tutum, Davranış ve Uygulamalardan Kaçınma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları..	108
Tablo 68:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cemaati Sıkıntıya Düşürecek, Nefret Ettirecek, Cemaate Katılmalarını Engelleyecek Tutum, Davranış ve Uygulamalardan Kaçınma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	109
Tablo 69:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Cemaati Sıkıntıya Düşürecek, Nefret Ettirecek, Cemaate Katılmalarını Engelleyecek Tutum, Davranış ve Uygulamalardan Kaçınma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	109
Tablo 70:	Cami Görevlilerinin Namazlarda Tadil-i Erkâna Riayet Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	110
Tablo 71:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Namazlarda Tadil-i Erkana Riayet Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	111
Tablo 72:	Cami Görevlilerinin Cami İçi Pratiklerde Yeterli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	111
Tablo 73:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Dini Pratiklerde Yeterli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	112
Tablo 74:	Cami Görevlilerinin Kılık - Kıyafetleriyle Mesleklerini Gereği Gibi Temsil Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	113
Tablo 75:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kılık-Kıyafetleriyle Mesleklerini Gereği Gibi Temsil Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	113
Tablo 76:	Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	114
Tablo 77:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	115
Tablo 78:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma,	

	Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	115
Tablo 79:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	116
Tablo 80:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	117
Tablo 81:	Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	117
Tablo 82:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	118
Tablo 83:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	119
Tablo 84:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	119
Tablo 85:	Cami Görevlilerinin Toplumla İç İçe, Halkla Diyalog Kurabilen, İçten, Samimi, Kötülüğe İyilikle Karşılık Verebilen, Dedikodu ve Fitneden Uzak Duran, Davetlere İcabet Eden Bir Kişiliğe Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	120
Tablo 86:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Toplumla İç İçe, Halkla Diyalog Kurabilen, İçten, Samimi, Kötülüğe İyilikle Karşılık Verebilen, Dedikodu ve Fitneden Uzak Duran, Davetlere İcabet Eden Bir Kişiliğe Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	121
Tablo 87:	Cami Görevlilerinin Maddi, Manevi, Ailevi Bir Takım Sıkıntılarını Cemaatin Huzuruna Getirmemeleri, Din Hizmetlerine Özellikle Kürsüye ve Mihraba Yansıtılmaları, Maddi Sıkıntı İçinde Olsa Bile Sadece İkram/Hediye Alan Değil İkram/Hediye Eden Konumunda Bulunma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	122

Tablo 88:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Maddi, Manevi, Ailevi Bir Takım Sıkıntılarını Cemaatin Huzuruna Getirmemeleri Din Hizmetlerine Özellikle Kürsüye ve Mihraba Yansıtılmaları, Maddi Sıkıntı İçinde Olsa Bile Sadece İkrâm/Hediye Alan Değil İkrâm/Hediye Eden Konumunda Bulunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	123
Tablo 89:	Cami Görevlilerinin Mesleki Nüfuzlarını Kendilerine Avantaj Sağlamak İçin Kullanmama Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları....	123
Tablo 90:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Mesleki Nüfuzlarını Kendilerine Avantaj Sağlamak İçin Kullanmama Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	124
Tablo 91:	Cami Görevlilerinin Dini Cemaat ve Siyasi Partilere Aynı Mesafede, Daima Hakkı Söyleme ve Hakem Konumunda Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	125
Tablo 92:	Özel - Kişisel Yeterlik Verilerinin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları.....	125
Tablo 93:	Cami Görevlilerinin Yeni Doğan Çocuğa İsim Konulması, Sünnet, Nişan, Nikâh, Düğün vb. Merasimlerde Gerekli Dini Vecibeleri Yerine Getirme Bilgisine Sahiptir Olma ve Duaları Türkçe Anlamıyla Beraber Yaparak Toplumun Duaya İştirakini Sağlama Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	129
Tablo 94:	Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Yeni Doğan Çocuğa İsim Konulması, Sünnet, Nişan, Nikâh, Düğün vb. Merasimlerde Gerekli Dini Vecibeleri Yerine Getirme Bilgisine Sahiptir Olma ve Duaları Türkçe Anlamıyla Beraber Yaparak Toplumun Duaya İştirakini Sağlama Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	130
Tablo 95:	Cami Görevlilerinin Huzurevi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu, Hapishane, Hastane vb. Kurumlara Ziyaretlerde Bulunup Moral ve Dini Değerlerin Artmasına Katkıda Bulunma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	130
Tablo 96:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Huzurevi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu, Hapishane, Hastane vb. Kurumlara Ziyaretlerde Bulunup Moral ve Dini Değerlerin Artmasına Katkıda Bulunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	131
Tablo 97:	Cami Görevlilerinin İslâm'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	132

Tablo 98:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	132
Tablo 99:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	133
Tablo 100:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	134
Tablo 101:	Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	134
Tablo 102:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	135
Tablo 103:	Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	136
Tablo 104:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	136
Tablo 105:	Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin – Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları.....	137
Tablo 106:	Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin – Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki.....	138
Tablo 107:	Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin – Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki...	139

Tablo 108: Merkezi Sistem Ezan, Vaaz ve Hutbe Uygulamaları Din Görevlilerinin Kendilerini Geliştirmesine Engel Olmaktadır Görüşü İtibariyle Dağılımları.....	140
Tablo 109: Din ve Sosyal Hizmet Yeterlik Verilerinin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları.....	141

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kültür, milletleri birbirinden ayıran ve onlara kendilerine özgü olma niteliği kazandıran, hayatı ve değerleri anlama, yorumlama ve uygulama olarak da tanımlanmaktadır. Kültürün üretilmesi, geliştirilmesi ve aktarılması her toplumun vazgeçilmez bir görevidir. Kültürün kazandırılması ve geliştirilmesi hususunda öncelikli rolü eğitim üstlenir.

Kültürün manevi unsurlarını oluşturan dini ve ahlaki değerlerin öğretilmesi ve yaşatılması da milli ve manevi kalkınmanın gereğidir. Dini ve milli kimliğimizin, kültürümüzün ve ahlaki değerlerimizin korunması ve geliştirilmesi, toplum düzeni ve bütünlüğünün sağlanmasında önemli görevler yürüten din görevlilerinin nicelik ve niteliklerini belirleme ve değerlendirmeye yönelik ilmi araştırmalar yapılması, söz konusu gereklilik için zorunludur. Toplumun din konusunda aydınlatmak ve dini pratiklere rehberlik ve danışmanlık görev ve sorumluluğu, yasalarla Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir.¹ Başkanlık kendine tevdi edilen bu görevi genelde din görevlileri vasıtasıyla yapmaktadır. Bu nedenle din görevlilerinin mesleki eğitim, kişilik-karakter, sosyal ilişkilerle ilgili özellik, nitelik ve yeterlikleri bu görevin verimlilik ve kalitesini doğrudan etkiler.

Din görevlilerinin sahip oldukları özellikler ile dinin ve toplumun onlara yüklediği fonksiyonun doğal bir sonucu olarak, yürütülen hizmetler genelde cami eksenli din hizmetleri olarak adlandırılmaktadır. Bu hizmetin merkezinde de

---

¹ “Yasal görevin sınırları içinde kalarak günümüz insanının din konusunda sağlıklı şekilde bilgilendirmeyi, toplumsal huzur ve bütünlüğe yönelik din hizmeti sunmayı bir sorumluluk kabul eden DİB, bir yüzünü kendini geliştirmeye, gerçekleştirdiği ve hedeflediği hizmetleri etkili ve anlamlı kılmaya, diğer yüzünü de geleceğe, dini yönden insanlık camiasına ne gibi değerler kazandırabileceğine, insanlığın barış, mutluluk ve kurtuluş yolundaki ortak ülküsüne nasıl katkıda bulunabileceğine çevirmiştir.” Ali BARDAKOĞLU, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet*, DİB Yay., Temmuz 2010, C. 1., s. 50. ; Mehmet BULUT, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 35, sy. 4, s. 113.

öncelikli ve ağırlıklı olarak cami görevlileri yer almaktadır. Dolayısıyla din görevlileri tarafından yürütülen salt dini vecibeler yanında, dini temelli veya öyle olduğuna inanılan her türlü sosyal ve kültürel etkinlikler, din hizmetleri alanlarını oluşturmaktadır.²

İçinde bulunduğumuz çağ sosyal bilimlerde birçok kurum ve sistemi sorgularken, din görevlilerini yetiştiren ve istihdam eden kurumları da sorgulamaya başlamıştır. Bilimsel, teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler, insan hayatını önemli ölçüde kolaylaştırırken aynı zamanda dini yaşantılarda sıkıntı ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların hallinde nitelikli din görevlilerine ihtiyaç olduğu bu gün daha çok hissedilmektedir. Bu nedenle din görevlilerine bilgiye ulaşabilme, bilgiyi ve teknolojiyi kullanabilme, üretebilme, araştırma yapabilme, sorun ve problemlere çözüm önerilerinde bulunabilme, doğru kararlar alabilme, eleştirel ve yapıcı düşünebilme gibi niteliklerin kazandırılması gerekmektedir.

Bu araştırmanın konusu, yaygın din eğitiminde yetkin kurum olan DİB personelinin mesleki yeterliklerini, daha önce mesleği temsil etmiş emekli din görevlilerinin görüşleri çerçevesinde değerlendirmektir. Araştırmada belirlenen örneklem çerçevesinde emekli din görevlilerinin, halen görevde olan cami görevlilerine bakışı, cami görevlilerine ve hizmetlerine karşı olumlu ve olumsuz görüşlerin oluşmasında hangi değişken veya faktörlerin etkili olduğu araştırılacaktır. Bu çerçevede araştırmanın problemi: *Emekli din görevlilerine göre halen çalışmakta olan cami görevlilerinin toplumdaki statüsü ve görev alanı ile ilgili yeterlikleri ne düzeydedir?* şeklinde oluşturulmuştur. Ana problem incelenirken ele alınacak alt problemler ise şunlardır:

Emekli din görevlilerine göre:

- Cami görevlilerinin özel alan bilgisi konusundaki yeterlik düzeyleri nedir?
- Cami görevlilerinin genel kültür bilgisi yeterlikleri nedir?
- Cami görevlilerinin sosyal ve dini hizmetler yeterlik düzeyleri nedir?
- Cami görevlilerinin mesleğini sevmeye, benimsemeye ve kişiliğine/yaşantısına yansıtma durumları nedir?

---

² Bkz. Ahmet ONAY, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12), s.150.

- Din hizmetleri kapsamındaki Kur'an kıraati ve öğretimi, merkezi vaaz, hutbe, ezan vb. hizmetleri toplumun dini alandaki ihtiyaç ve beklentileri karşılayacak düzeyde ve kalitede midir?

- Cami görevlilerinin mesleğini temsil güçleri ne düzeydedir?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Çalışmamızın amacı Eskişehir örneğinde cami görevlilerinin sosyal statüsü ve mesleki yeterliklerinin tespiti ve yürütülen din hizmetlerinin toplumun dini alandaki ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak durumda olup olmadığını tespit etmektir. Daha genel bir ifade ile araştırma, emekli din görevlilerinin cami hizmetleri ve görevleri hakkındaki görüşlerini belirlemeyi hedeflemektedir. Araştırma daha önce cami hizmetlerini yürüten emekli din görevlilerinin görüşleri üzerine kurgulandığı için önemlidir.

Araştırma elde edilen bulgular çerçevesinde, yapılan değerlendirmelerin; cami görevlilerinin yeterlikleri hususundaki bilgilerin tespiti ve uygulamadaki eksiklik ve yetersizliklerin belirlenmesine katkı sağlayacağı,

- Cami hizmetleri ve görevlileri hakkında yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ve ilgili kuruma farklı bir bakış açısı getireceği,

- Amacı din görevlilerini yetiştirmek olan eğitim kurumlarının yeni programlar geliştirmesine katkıda bulunacağı,

- Cami görevlilerinin yetersizlik ve eksikliklerinin belirlenmesine olanak tanıyacağı,

- Cami görevlilerinin meslek öncesi ve hizmet-içi eğitim programlarının geliştirilmesine öneriler getireceği,

- Din hizmetlerini yürütenlerin ortak (genel) yeterliliklerin belirlenmesinde, din görevlisi yetiştiren kurumlara ve cami görevlilerinin hizmet içi eğitiminden sorumlu eğitim birimlerine öneriler sunacağı için araştırma ayrı bir önem arz etmektedir.

Dini pratikler ve hizmetlerin uygulanmasında ne gibi problemlerle karşılaşıldığının ve performansı artırmak için ne gibi tedbirlerin alınması gerektiğinin belirlenmesi, DİB'in amaçlarına hangi düzeyde ulaştığının tespiti için önemli bir fayda sağlayacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmanın temel probleminde hareketle genel bir varsayım olarak

Emekli din görevlileri, halen çalışmakta olan cami görevlileri için;

Temel Yeterliklerde, cami görevlilerinin beklenen seviyede olmadığı, yerine getirdikleri din hizmetinin çeşidine ve niteliğine göre farklılık gösterdiği, yeterliklerin düşük olduğu varsayılmaktadır.

Özel ve Kişisel Yeterliklerde, cami görevlilerinin iyi düzeyde olduğu varsayılmaktadır.

Din ve Sosyal Hizmet Yeterliklerde, cami görevlilerinin orta seviyede olduğu varsayılmaktadır.

Cami görevlilerinin hem kurumun işleyişi hem de toplumun din hizmetlerine bakışı mesleği temsil güçlerini doğrudan etkilediği varsayılmaktadır.

Emekli din görevlilerin görev yaptıkları ve halen yaşadıkları yerlerdeki din görevlilerinin nitelikleri, eğitim durumları, dini yaşantıları din görevlilerine yönelik değerlendirmelerinde etkili olacağı varsayılmaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Araştırmanın Modeli

Yapmış olduğumuz çalışmada; teorik bilgilerin elde edilmesi için dokümantasyon metodu kullanılmış, elde edilen bilgiler sistematize edilerek kullanılmıştır. Alan araştırmasının yapıldığı bölümde ise tarama metodu ile ulaşılan

veriler, uygun istatistiki teknik ve metotlarla değerlendirilmiş, araştırmanın varsayımlarının test edilmesi sağlanmıştır. Böylelikle araştırmada verilerin toplama ve düzenlenmesinde başvurulan tarama ve deneme olmak üzere iki temel yaklaşımdan da faydalanılmıştır.³

Çalışma, veri toplama tekniği açısından “anket süreç / tarama” tipi özelliğindedir. Veriler, bilgi alınan deneklerin kişisel özellik, görüş ve eğilimleri ile elde edilen sonuçların geliştirilip, uygulaması sonucunda hazırlanan bilgi toplama aracı yardımıyla toplanmıştır.

Literatür taraması ve bilgi toplama aracı ile birlikte, problemler kişisel tecrübe, deneyim ve gözlemlerimizden hareketle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Yüksek lisans tezi çerçevesinde araştırmanın genel evreni olan Türkiye genelindeki DİB’den emekli olan din görevlilerine ulaşmanın mümkün olmaması nedeniyle bütünü temsil eden bir örneklem üzerinde çalışmak bir zorunluluk arz etmiştir. Araştırmada, “*incelenecek olan büyük grubun bütün vasıflarını temsil eden bir parçasının belirli kurallara uyulmak suretiyle seçilmesi işleminden ibaret olan*”⁴ örnekleme metodu kullanılmış ve evreni temsil gücüne sahip bir örneklemin seçilmesi yoluna gidilmiştir. Burada örneklemin ana kitleyi yansıtmasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın örneklemini, Eskişehir’de görev yapmış emekli din görevlileri⁵ oluşturmaktadır. Evrenin tespitinde Türkiye’nin köklü üniversitelerinin belirtilen ilde yer alması, din hizmetlerinden yararlanan bireylerin eğitim

³ “Araştırmada metod, araştırma konusunu tespitten sonuçların sunulmasına kadar gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür” Zeki ASLANTÜRK, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, 4. Bas., Marmara Üniv., İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul 1999, s. 39. “Verilerin toplanabilmesi ve çözümlenebilmesi için araştırmanın amacına uygun ve ekonomik olarak gerekli şartlar düzenlenmelidir. Düzenleme için de tarama ve deneme olmak üzere iki temel yaklaşımı vardır. Araştırmacı bulunduğu duruma ve amacına göre bu temel yaklaşımlardan birisini seçmek zorundadır.” Niyazi KARASAR, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 3A Eğitim Danışmanlık Ltd., 5.Bas., Ankara 1994, s. 76.

⁴ Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1982, s. 203.

⁵ Eskişehir İl Müftülüğü’nden 380 kişi emekli olmuş, bunların 2’si il müftüsü, 1’i il müftü yardımcısı, 3’ü ilçe müftüsü, 4’ü vaiz, 40’ı Kur’an kursu öğreticisi (21 bayan, 19 erkek), 233’ü imam-hatip, 64’ü de müezzin-kayyum, geriye kalan 33’ü ise din hizmetleri sınıfı dışında muhtelif unvanlara sahiptir.

düzeylerinin yüksek olması, etnik yapıdaki farklılıkların getirdiği dini pratik beklentilerindeki artış ve çeşitlilik etkili olmuştur.

5.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma probleminin belirlenmesi ve çözümlenmesinde, ihtiyaç duyulan verilerin toplanmasında, anket tekniği ve kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Anket formunun geliştirilmesi ve çalışmanın teorik kısmının hazırlanmasında ise DİB mevzuat, yönetmelik ve basılı eserleri, eğitim bilimleri, bilimsel araştırma metotları, din eğitimi ve öğretimi, din hizmetleri ve personeli ile ilgili araştırmalardan yararlanılmıştır.

Literatür taraması sonucu din hizmetleri ve pratiklerinde etkin bir şekilde yer alan din görevlerinin gözlemlerinden, DİB'nın din görevlileri yeterlikleri ve din hizmetlerinin planlanması çalışmalarından hareketle hazırlanan “ Bilgi Toplama Aracı” deneklere uygulanmadan önce soruların anlaşılabilirlik düzeyini tespit etmek ve hazırlanan ankete son şeklini vermek için, örneklem gurubunu temsil ettiği düşünülen küçük bir gruba ön deneme yapılmıştır. Ön deneme sonucunda elde edilen veriler üzerinde düzeltmeler yapılarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni “ din görevlilerinin ve din hizmetlerinin niteliğini” etkileyebileceği ve cevaplarla ilişkilendirilebileceği düşünülen bağımsız değişken “emekli din görevlilerinin kişisel bilgileri” 4 soru ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun dışında anket üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde din görevlilerinin nitelikleri, ikinci bölümde cami hizmetleri, üçüncü bölümde ise dini sosyal hizmetler alanlarında toplam 40 soru hazırlanmıştır. Son soru hariç diğer sorular kapalı ve çoktan seçmeli hazırlanmıştır. Soru özellikleri dikkate alınarak bazı sorulara deneklerin açık uçlu cevap verebilecekleri “Varsa lütfen yazınız” seçeneği eklenmiştir.

Din görevlileri ve din hizmetlerinin yeterliğine yönelik hazırlanan bilgi toplama aracı yardımıyla din görevlerinin kişisel özellikleri, mesleki yeterlikleri, yürütülen dini ve sosyal hizmetlerin niteliği konularında veriler elde edilmiştir.

Bununla beraber din hizmetlerindeki problemler katılımlı gözlem metoduyla izlenmiştir.

5.4. Verilerin Analizi

“Bilgi toplama aracı” kullanılarak elde edilen bilgilerin analizleri ve istatistiksel işlemleri, SPSS paket analiz programı kullanılarak yapılmıştır. Emekli din görevlilerinin; cami hizmetleri ve görevlileri yeterlikleri hakkındaki görüşlerini tespit edebilmek için önce yüzde ve frekans dağılımları kullanılmıştır. Daha sonra bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişki X^2 testi yöntemiyle bilgisayar ortamında karşılaştırılmıştır.

İlgili sorular aynı konu başlığı altında toplanmaya çalışılmış, fakat her sorunun bulguları kendi içinde değerlendirilmiştir. Bulguların yorumlanmasında genelde DİB'nın yeni düzenlemelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca daha önce din hizmetleri ve görevlileri üzerine yapılan araştırmalara da atıflarda bulunulmuştur.

6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmamızın ana kaynağı, Emekli din görevlilerine uyguladığımız anket sonucunda elde ettiğimiz bulgulardır.

Çalışmanın teorik kısmının hazırlanmasında DİB mevzuat, yönetmelik ve basılı eserleri, Eğitim Bilimleri, Bilimsel Araştırma Metotları, Din Eğitimi ve Öğretimi, Din hizmetleri ve personeli ile ilgili son yıllarda yapılmış araştırmalardan yararlanılmıştır. Bu araştırmalardan temel olarak yararlandıklarımızın bazıları aşağıda verilmiştir.

Ramazan BUYRUKÇU, “*Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*” adlı doktora çalışmasında, din görevlilerini tarihsel ve toplumsal yönleriyle ele almıştır. Buyrukçu çalışmasında tek taraflı bakış açısından ziyade din görevlisinin toplum

içindeki fonksiyonu, cemaatin din görevlisine bakışını ve beklentilerini, din görevlilerinin cemaate takındıkları tutumu karşılıklı olarak değerlendirmektedir.⁶

Fahri KAYADİBİ, “*Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*” adlı çalışmada, cami ve mescitlerin tarihi gelişimini fonksiyonları ve görevlilerin durumu ile beraber incelemiştir. Cami görevlilerinin yaygın din eğitimi faaliyetlerini ele almış ve görevlilerin bu konudaki yeterlik, verim ve sorunlarını ele alıp tespitlerde ve değerlendirmelerde bulunmuştur.⁷

Kemaleddin TAŞ, “*Türk Halkının Gözüyle Diyanet*” adlı çalışmada DİB’nin toplumsal statüsü ve yerine getirdiği hizmetlerin yeterliği hakkında bilgiler vermiş, değerlendirmelerde bulunmuştur. DİB’nin mevcut durumu, görev ve fonksiyonları ile ilgili tespit ve yorumlarını, Taş, uygulamalı araştırmadan elde edilen verilere dayandırmıştır.⁸

Ahmet Ali ÇANAKCI, “*Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü*” adlı araştırmasında mesleki bilgi ve yeterlik açısından din görevlisi, mesleki yeterlik sorunu, yaygın din eğitimi ve sosyal alanda din görevlisi, cemaatle ve dernekle ilişkiler, sosyal-dini etkinlikler ve din görevlilerinin mesleki problemlerini ele almıştır.⁹

Mustafa KÖYLÜ’nün “*Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri*” adlı araştırmasına göre din görevlilerinin çoğunluğu kendilerini mesleklerinde yeterli gördüklerini ifade etmiştir. Az sayıdaki görevli; vaaz etme, islâmî bilgiler ve genel kültürde kendilerini yetersiz gördüklerini bildirmiştir. Ayrıca çalışmada Köylü, din görevlisi ile ilgili yeterlikler hakkında sonuç ve önerilerini bildirmiştir.¹⁰

Hamdi UYGUN, “*Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*” adlı çalışmada din psikolojisi açısından halkın gözündeki din adamı

⁶ Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, TDV. Yay., Ankara 1995.

⁷ Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yay., Ankara 2000.

⁸ Kemaleddin TAŞ, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yay., İstanbul, 2002.

⁹ Ahmet Ali ÇANAKCI, *Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

¹⁰ Mustafa KÖYLÜ, *Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri*, OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 1991, sy.5, aynı ismi taşıyan basılmamış yüksek lisans tezi ne dayanan bilgileri içermektedir. *Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1989.

imajını ve onların beklentilerini yine aynı bağlamda din görevlilerinin mesleki yeterliklerini incelemiştir. Uygun, din görevlilerinin mesleklerini gerektiği şekilde yapmalarını engelleyen temel faktörleri bazı değişkenler doğrultusunda yaptığı karşılaştırmalarla incelemiştir.¹¹

Mustafa Öcal “*Dünden Bu Güne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlikleri*” isimli bildirisinde; din görevlisi yetiştiren kurumların fonksiyonlarındaki tarihsel değişikliklerle, din görevlilerinin sayısal ve mesleki yeterlikleri hakkında bilgi vermiş, daha kaliteli din görevlilerinin yetiştirilebilmesi için düşünce ve teklifleri sunmuştur.¹²

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 3-4 Kasım 2007’de Ankara Kızılcahamam’da düzenlenen I. Din Hizmetleri Sempozyum bildirileri iki cilt olarak derlenmiştir. Bu çalışmada din hizmetleri kapsamında yer alan vaaz, hutbe, cami içi din hizmetleri vb. konular farklı oturumlarda ele alınmış, bildiriler sonrasında tespit ve önerilerde bulunulmuştur.

Veysel DEMİR, “*Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyokültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma (Bursa Örneği)*” adlı çalışmasında din görevlisinin toplumsal fonksiyonlarını ve yaptığı sosyo-kültürel faaliyetlerin etkilerini ana tema olarak belirlemiştir. Çalışma din görevlilerinin kültür seviyeleri, yerine getirdikleri dini faaliyetlerin neliği ve mahiyeti ile bu faaliyetlerin sosyo-kültürel tesirleri problem alanını oluşturulmuştur ve bu konuda elde ettiği verilerden hareketle sonuçlara ulaşmıştır.¹³

Ahmet AKIN, “*Osmanlı’da Din Görevlisinin Konumu Üzerine Değerlendirmeler (Bursa Örneği)*”, adlı çalışmasında din görevlisinin sosyal hayattaki konumunu belirlediği tarihi bir araştırma yapmıştır.¹⁴

---

¹¹ Hamdi UYGUN, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1992.

¹² Mustafa ÖCAL, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlikleri”, İBAV. *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, Kayseri 2003, s. 45-69.

¹³ Veysel DEMİR, *Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyokültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma (Bursa Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996.

¹⁴ Ahmet AKIN, *Osmanlı’da Din Görevlisinin Konumu Üzerine Değerlendirmeler (Bursa Örneği)*, KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.4, sy.8.

Mehmet BULUT, “*Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi*”, adlı çalışmasında başta cami ve mescitler olmak üzere çeşitli ortamlarda ve belli kurallar çerçevesinde yaygın bir şekilde halkı din konusunda aydınlatma/egitime görevi yasal olarak DİB'na verilmiştir. Başkanlığın bu görevini yaygın din eğitimi kavramı içinde mütalaa etmiştir.¹⁵

Şuayip ÖZDEMİR, “*Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*”, adlı çalışmasında 300 müftü ile yapmış olduğu anket çalışması sonuçlarına göre yürütülen din hizmetlerinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerini ele almıştır.¹⁶

Hasan DAM, “*Yaygın Din Eğitimine İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*” adlı çalışmasında “*Yetişkinlerin Din Eğitimi*”¹⁷ adlı doktora tezinin verilerini diğer araştırmaların bulguları ile beraber cami merkezli yaygın din eğitimi kapsamında, din görevlilerinin mesleki yeterlikleriyle, vaaz ve hutbelerin etkililiği hususunda değerlendirmelerde bulunmuştur.¹⁸

Abdülkadir ÇEKİN, , “*Mesleki Yeterlilik ve Beklenti Yönüyle Din Görevlisi-Cemaat İlişkisi*” adlı araştırmasını Erzurum, Elazığ, Malatya ve Şanlıurfa'da 740 vatandaş ve 529 din görevlisi üzerinde anket uygulaması yapmıştır. Din görevlilerinin eğitimsel altyapı ve insani ilişkiler konularında yeterlilik düzeylerinin düşük, mesleki uygulamalarda yüksek olduğu ve cemaatin cami içi yaygın din eğitimi faaliyetlerine ilgilerinin yüksek seviyede olduğunu tespit etmiştir.¹⁹

İsmail SAĞLAM, “*Fransa'daki Türklerin Din Görevlilerini Meslekî Yeterlik Açısından Değerlendirmeleri*” adlı çalışmasında Fransa'da din hizmeti veren imamların, cemaat tarafından mesleki formasyon açısından nasıl değerlendirdiğini, anket tekniği ile tespit etmeye çalışmıştır.²⁰

¹⁵ Mehmet BULUT, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi, sy. 4,

¹⁶ Şuayip ÖZDEMİR, “Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.2.

¹⁷ Hasan DAM, “*Yetişkinlerin Din Eğitimi*” adlı yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002.

¹⁸ Hasan DAM, “*Yaygın Din Eğitimine İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, 16-17 Ekim 2003, Isparta 2004.

¹⁹ Abdülkadir ÇEKİN, Mesleki Yeterlilik ve Beklenti Yönüyle Din Görevlisi-Cemaat İlişkisi, *Diyanet İlmî Dergi*, C.47, sy.1.

²⁰ İsmail SAĞLAM, Fransa'daki Türklerin Din Görevlilerini Meslekî Yeterlik Açısından Değerlendirmeleri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.19, sy.1, 2010.

Şüphesiz konuyla ilgili dolaylı ve dolaysız yapılan araştırmalar bunlarla sınırlı değildir. Biz burada genelde direkt konuyla ilgili çalışmalardan başlıcaları hakkında kısa açıklayıcı bilgi vermekle yetindik. Faydalanılan diğer çalışmalar dipnot veya kaynakçada verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAMİ HİZMETLERİ, GÖREVLİLERİ VE YETERLİKLERİ (KURAMSAL TEMELLENDİRME)

1. KAVRAMLAR

Bu bölümde konuyla ilgili kavramlar ve genel bilgiler çalışmanın kuramsal temellendirilmesi çerçevesinde verilecektir.

1.1. Din

İnsanla beraber var olan ve çeşitli şekillerde varlığını sürdüren dinin, farklı birçok tanımı yapılmıştır. Din, tarifi güç kavramlar arasında yer almış ve bütün özelliklerini kuşatacak bir tarifi henüz yapılamamıştır.²¹ Dine en kısa ve en geniş kapsamlı bir ifade ile “insan-Allah ilişkisi” diyebiliriz.²² Biz çalışmamızda İslami din tanımı esas alarak açıklamaya çalıştık.

Arapça “**deyn**” kökünden mastar veya isim olduğu kabul edilir. Âdet, durum, ceza (karşılık), mükâfat, itaat, hesap, İslâm vb. kelime anlamlarına gelmektedir. Çeşitli dillerde din kavramını ifade etmek üzere kullanılan kelimelerin hepsi de genelde yol, âdet, bağ ve inanç anlamlarını taşımaktadır.²³ Zamanla anlam değişimleri sonucu ‘Allah’ın hükmü ve yönetimi’ anlamını kazanmıştır. İslami kaynaklarda geçen anlamları gruplandırılırsak:

1. Ceza (karşılık), mükâfat, hüküm, hesap

²¹ Sosyolojik açıdan dinin tanımı ve toplum hayatındaki fonksiyonları hakkında bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.48-61.; din, din eğitim ilişkisi hakkında bkz. Süleyman Hayri BOLAY, “Eğitim, Din ve Değer”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.29-32.

²² Beyza BİLGİN, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yay., 3.Baskı, Ankara 2001, s. 4.

²³ Kütüşat DEMİRCİ, “din” md., *İslâm’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, (Editör: İbrahim Kâfi DÖNMEZ), İFAV, İstanbul 2006, C.1, s. 407.

2. Hâkimiyet, üstün gelme, zelil kılma, zorlama
3. İtaat, teslimiyet, hizmet, ibadet
4. Âdet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep anlamlarına gelmektedir.²⁴

Allah'a nispetle, hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükâfat verme. Kula nispetle, boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etme anlamlarına gelir. Din; Allah ile kul arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yoldur.²⁵ Terim olarak; akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilâhî bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O'na ulaştıran bir yoldur. İman ve amel konusu olarak akıl ve ihtiyara (iradeye), teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının bütünü ifade eder.²⁶

1.2. Hizmet

Arapça “h-d-m” kökünden mastar veya isim olduğu kabul edilir. Hizmet: başkalarının işini görme, bir değer uğruna çalışma, kişinin yerine getirmekle zorunlu olduğu görev, iş, vazife, memuriyet, bir kurum veya kuruluşun yerine getirdiği, gördüğü işlerin tümü, çalışma, işletme, bakım, özen, ihtimam,²⁷ insan, hayvan ve bitkilerin büyüyüp gelişmesi için yapılması gereken her şey, bir ev veya dairede görülmesi gereken işler, askeri vazife vb.²⁸ anlamlara gelmektedir. İster gönüllü olsun isterse buyruk üzerine ya da toplumsal bir gerçeği yerine getirmek için olsun, bir görevi başkalarının yararına yapmaktır. Biz çalışmamızda kullandığımız mana itibariyle, insanların türlü gereksinimlerini gidermede yardım ve katkı sağlayarak

²⁴ İbrahim HATİPOĞLU, “Din ve İnsan”, *İslam'a Giriş Temel Esaslar*, DİB Yay., Ankara 2008, s. 13.; Günay TÜMER, “din” md., DİA., C.9, s.312-314.; Kürşat DEMİRCİ, “din” md., a.g.e., s. 408.

²⁵ Günay TÜMER, “din” md., DİA., C.9, s.312-314.; kaynağı, önemi, tasnifi, diğer dinler ve İslami din tanımları, anlam ve değeri hakkında daha fazla bilgi için ayrıca bkz. Ömer Faruk HARMAN, “Din ve Mahiyeti”, *İlmihal I İman ve İbadetler*, C. 1, DİB Yay., Ankara 2006, s. 1-15.; Şinasi GÜNDÜZ, “Dinin Anlamı ve Değeri”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yay., 2. baskı, İstanbul 2007, s. 18-24.

²⁶ daha geniş bilgi için bkz. İsmail KARAGÖZ, “din” md., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Kaynak Eserler: 31, 3. Baskı, Ankara 2007, s. 121,122; MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü *Dini Terimler Sözlüğü*, (editör: Ahmet Nedim SERİNSU), Ankara 2009, s. 59,60;

²⁷ Yaşar ÇAĞBAYIR, “hizmet” md., *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Yay., İstanbul 2007, C. 2, s. 1976.

²⁸ Şemsettin SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî, Temel Türkçe Sözlük*, sadeleştirilmiş ve genişletilmiş, 1. Baskı, İstanbul 1985, Tercüman gazetesi baskısı, C.2, s.512.

hizmet üreten etkinlikler alanı,²⁹ kamu hizmeti: devlet veya mahalli idareler tarafından halkın çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yapılan her türlü hizmet,³⁰ anlamı esas alınmıştır.

1.3. Din Hizmeti

Genel ifade ile din hizmeti; “cami içinde³¹ ve dışında iletişim araçlarını kullanarak insanların dini ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda verilen sözlü, fiili ve uygulamalı hizmetler bütünüdür” veya “din alanında bireyin veya toplumun ihtiyacı olan ve onlara faydalı olacak bir işin yapılması” şeklinde tanımlanabilir. Farklılaşan hizmet alanları içinde din hizmetlerinin organizasyonu DİB’na verilmiş ve bu hizmet büyük ölçüde din görevlileri (genel olarak imam-hatipler, müezzin-kayyımlar, Kur’an kursu öğreticileri) aracılığı ile yürütülmektedir.”³² Din hizmetlerini DİB’nın kurumsal yapısına uygun olarak ve Başkanlığın tasnifi esas alınarak üç başlık altında incelemek mümkündür.

İrşat hizmetleri kapsamında:

- Hutbe, vaaz ve konferans
- Aile irşat ve rehberlik
- Kadınlara yönelik din hizmetleri
- Özürlülere yönelik din hizmetleri
- Cezaevi hizmetleri
- Hizmet içi eğitim seminerleri

²⁹ Remzi ÖNCÜL, “hizmet ve hizmet uğraş/kesimi” md. *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 2000, s.568.

³⁰ Maydan Larousse Ansiklopedisi, “Hizmet” md. C.9.s.137.

³¹ Cami görevlilerinin cami içi din hizmetleri için harcadıkları zaman hakkında bkz. Ahmet ONAY, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *Diyanet Aylık Dergi*, Nisan 2003, sy.148, s.36.

³² Bkz. Ramazan BUYRUKÇU ve Safinaz ASRI, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Din Hizmetlerine Bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/2, sy.19, s.91.; “din hizmeti” İslam terminolojisinde İrşad, tebliğ, davet, vaaz, nasihat, hitabet, tavsiye, talim ve terbiye, inzar ve tebşir, emr-i bi’l-ma’ruf, nehy-i ani’l-münker şeklindeki konuları kapsar. Bkz. Hüseyin KARACA, “Sesten Söze, Sözden Sese Din Hizmeti”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2008, sy.214, s.8.; Fikret KARAMAN, “Sivil Hayat Anlayışında Din Görevlilerinin Yeri ve Önemi”, *Diyanet Aylık Dergi*, Temmuz 2009, sy.223, s.30.

Din hizmetleri kapsamında:

- Kutlu Doğum Haftası'nın yurt genelinde kutlanması
- Ramazan ayına mahsus hizmetler
- Kandil ve Bayram hizmetleri
- Camiler ve din görevlilerine yönelik faaliyetlerin tümü
- Kurban hizmetleri
- Hafızlık – Kur'an – Ezan yarışmaları
- Cami hizmetlerinin geliştirilmesi

Vakit hesaplama kapsamında: ibadet vakitlerinin tespiti konusundaki bütün çalışmaları içine almaktadır.

Din hizmetlerinin amacı "Kur'an ve sünnet ışığında ahlak eksenli bilgiye dayalı olarak toplumu dini konularda aydınlatmak, camilerin yönetimi ve ibadet hizmetleri ile ilgili işleri/işlemleri yapmak, kameri aybaşları ile namaz vakitlerini dini ve astronomik kriterlere göre tespit etmektir", şeklinde belirlenmiştir.

İslam dininin ana kaynaklarına dayalı, sağlam bilgiyi esas alarak ve her türlü siyasi görüş ve düşüncenin üstünde kalarak, milli birlik ve dayanışmayı temin etmeyi, kardeşlik, yardımlaşma ve fedakârlık başta olmak üzere dinimizin yüce prensiplerini bütün vatandaşlarımıza tanıtmayı, din konusunda halkımızı doğru bilgilendirmeyi, manevi ve ahlaki değerlere bağlılıklarını artırmayı amaç edinmeye çalışmak,³³ ise din hizmetleri yürütülürken esas alınacak temel ilkeler olarak DİB tarafından benimsenmiştir.

1.4. Cami Hizmeti

Cami, "c-m-a" kökünden türeyen; parçaları bir araya toplayan, bir şeyin bir kısmını diğer kısmına katan, uzlaştıran, barıştıran, mürettip anlamlarına

---

³³ Din hizmetlerinin temel ilkeleri, <<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/giris.htm>> (23.11.2010).

gelmektedir.³⁴ Cami olgusu hicret (622) ile ortaya çıkmış,³⁵ hicri altıncı asırdan sonra mescid³⁶ kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.³⁷ Dini terim olarak; toplu ibadet edilen, mabet,³⁸ olmasının yanında din hizmetleri ve eğitiminin odak ve toplanma noktasıdır,³⁹ denilebilir. Cami hizmetleri denilince imam-hatip ve müezzin-kayyımların camide yürüttükleri görevler akla gelmektedir. Cami eksenli din hizmetleri; cami içi din hizmetleri, camiyle bağlantılı din hizmetleri, cami dışında yürütülen sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik yönlü hizmetlerdir. Bunların ilki camiyle diğer ikisi ise toplumla ilgilidir.⁴⁰

Caminin pek çok işlevinin⁴¹ yanında mabet olarak din hizmetleri: bayram, cuma, teravih, cenaze ve beş vakit namazın edası, bayram ve cuma namazlarından önce yapılan vaazlar ile hutbeler, diğer vakit namazlarından önce veya sonra yapılan cami dersler (Tefsir, Hadis, Meal, İlmihal vb.) şeklinde özetlenebilir. Ayrıca günümüzde Kur'an ve temel dini bilgiler öğretimi şeklinde din eğitimi hizmetleri de camide yürütülen hizmetler arasındadır.

³⁴ "Cami" kelime anlamı, menşei ve tarihi gelişimi, camiye oluşturan unsurlar hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yay., Ankara 2000, s.35-47.

³⁵ Mualla SELÇUK, "Camilerde Yetişkinlere Yönelik Din Eğitimi Çalışmaları", *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 1999, s.197.

³⁶ Arapça bir kelime olup, dik durmak, eğilmek, baş eğmek, tevazu ile alını yere koymak manalarına gelen "secede" kökünden "secede edilen yer" anlamında mekan ismidir. Genel olarak Allah'a tahsis edilen bütün ibadet yerleri için kullanılmıştır (Cin Suresi 18. ayet). Cami, mescid, mabet, musalla, namazgâh, beyt tanımları için bkz. Ahmet GÜÇ, "İslâm'da Mabet ve Toplum Hayatındaki Yeri", *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2003, sy.154, s.41.; namazgâh hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa BEKTAŞOĞLU, "Namazgâh", *Diyanet Aylık Dergi*, Mart 2007, sy.195, s.54-57.

³⁷ Bkz. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., 3. baskı, Ankara 2007, s.81; İlhan YILDIZ, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, C.43, sy.4, s.105.

³⁸ Bkz. İsmail KARAGÖZ, "câmi" md., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.82.; MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, "cami" md., *Dini Terimler Sözlüğü*, Ankara 2009, s. 44.; mescid ve cami terimlerinin etimolojileri ve farkları hakkında bkz. Kadri YILDIRIM, "İslâm Kültüründe Mescidin Eğitim Öğretim Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.4, s.9,10.

³⁹ Bkz. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, "cami" md., *Dini Terimler Sözlüğü*, Ankara 2009, s. 44,45.; İlhan YILDIZ, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", s.105. ; Kadri YILDIRIM, "İslâm Kültüründe Mescidin Eğitim Öğretim Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.4, s.8.

⁴⁰ Bkz. Ahmet ONAY, a.g.y., s.35.

⁴¹ İbadethane, kültür merkezi, sosyal hizmetler mekanı, eğitim-öğretim yeri ve diğer işlevleri hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, s.49-64.; Cemal TOSUN, "Yetişkin Din Eğitiminin Önemli Merkezi Cami", *Diyanet Aylık Dergi*, Nisan 2003, sy.148, s.38,39.

1.5. Din Görevlisi

Genel olarak “din görevlisi” kavramı, yaygın din eğitimi kapsamında dini bilgilendirme yapmak, cemaatle toplu ifa edilen ibadetlerde rehberlik etmek maksadıyla hizmet veren kişileri kapsamaktadır.⁴² Resmi olarak ise; DİB’nin merkez teşkilatında yer alan Başkan, Başkan Yardımcıları, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri başta olmak üzere teşkilatın bazı elemanları ile taşra teşkilatında yer alan müftü, vaiz, imam-hatipler, müezzin-kayyımlar, Kur’an kursu öğreticilerini sayabiliriz.⁴³ Ancak yerel düzenlemede din hizmetleri kadrolarında çalışan vaiz, din hizmetleri uzmanı, imam-hatip, müezzin-kayyım din görevlileri olarak tanımlanabilir.⁴⁴ Bu adlandırmaya göre din görevlisi kavramı; dini iyi öğrenmiş, anlatım tekniklerini iyi kavrayarak öğreten, topluma örneklik eden ve hizmet veren kişileri ifade eder.⁴⁵

“Din görevlisi” kavramı, 1960’lı yıllardan sonra kullanılmaya başlayan yeni bir kavramdır. İslam toplumunda imam hatiplik ve cami görevlerini yürütenler, halkı dinî konularda aydınlatanlar “*Hademe-i Hayrat*” “*Hayra Hizmet Edenler*” diye isimlendirilmiş ve bu kişilerin yerine getirdikleri görevler “hizmet” kavramıyla ifade edilmiştir. Bu ifadelendirmeye mabetlerin koruyuculuğu, hizmetkârlığı ve mabetlerdeki dini hizmetlerin yerine getirilmesinin tamamı imam-hatiplik görev alanına dâhil edilmiştir.⁴⁶ DİB da 1960’lı yıllara kadar aynı terkihi kullanmıştır, Din hizmetlerini yürüten personeli tek tek ifade etmek üzere imam, hatip, müezzin, müftü, vaiz vb. kavramların kullanımı çok eskilere dayandığı malumdur. Zamanla bu görevler ve görevliler birleştirilebildiği ölçüde günümüzde “cami görevlisi” kavramı

⁴² İslam dininde ruhbanlığa benzer bir din adamı bulunmamaktadır. Toplumsal bir gerçeklik olarak din görevlisi isimiyle anılan bir sınıf bulunmuştur. Bu sınıfın gerekliliğine delil olarak sayılabilecek ayet ise şöyledir: “Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır.” Tevbe 9/122, *Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, TDV. Yay., Ankara 2006, s.205.

⁴³ Bkz. Nihat AYTÜRK, Yaşar ÇELİK, Enver ŞAHİNASLAN, *DİB Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, Ankara. 1987, s. 72.

⁴⁴ Bkz. Mehmet BULUT, “Din Görevlileri Üzerine Bazı Tespitler”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.,3, s.55. Din görevlisi kavramının ayetlerle farklı bir tanımı ve sünnet ekseninde din görevlisinin vasıfları için ayrıca bkz. Halil TAŞPINAR, “Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.1, s.49,50.; Mustafa ÜNVER, “Kur’an Ekseninde Din Görevlisinin Dikkate Alması Gereken Hususlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.73-84.; Hüseyin KARACA, a.g.y., s.8.

⁴⁵ Bkz. İsmail KARAGÖZ, “Din Görevlisinin Misyon ve Vizyonu” *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2005, sy.178, s.30.

⁴⁶ Bkz. Mehmet BULUT, “Hizmet İnsanı”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy.190, Ekim 2006, s. 31.

imam-hatip, müezzin-kayyım ve vaizi ifade etmiş, kavramın kapsamı genişlemiş ve ‘Diyanet İşleri Başkanlığı’ denilince akla ilk olarak din görevlisi gelmeye başlamıştır.⁴⁷

1.6. İmam-Hatip

Arapça “emm” kökünden “önder, reis, numune, işaret, misal, rehber, öne geçmek, sevk ve idare etmek” anlamına⁴⁸ gelen “imam”, terim olarak; cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimseyi ifade eder. Önder, lider, cemaate namaz kıldırın, kendisine uyulan, önde bulunan, önyak olan kişi, devlet başkanı gibi anlamlara da gelmektedir.⁴⁹ Yaygın kullanımıyla namaz kıldırın kişiye imam denilse de imam kurumsal anlamda, camilerde cemaat halinde ve toplu olarak yapılan ibadetlerde cemaatin önüne geçerek namaz kıldırın, din görevlisi için kullanılan bir kavramdır.

İslam kaynaklarında; devlet başkanlığı anlamına gelen imamlığa “imametü’l kübra, imametü’l uzma”, namaz kıldırın imamlığına ise küçük imamet anlamında “imamet-i süğra” veya namaz imamlığı anlamında “imametü’s salat” denilmiştir⁵⁰ İlmihal dilinde imamet terimi; namaz imamlığını ifade etmekte, namaz kıldırın kişiler için kullanılmaktadır.⁵¹

⁴⁷ Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet BULUT, agm., *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.56-58.; ‘İslam toplumunda imam-hatiplik ve cami görevlerini yürütenlere, halkı dini yönden aydınlatanlara Hademe-i Hayrat (hayra hizmet edenler) denilmektedir’. İzzet ER, “Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine”, <<http://diyanetvanegitim.gov.tr/prof-dr-izzet-er-/299-hademe-i-hayrattan-din-gorevliligine.html>>, (15.06.2011)

⁴⁸ Bkz. W. IVANOV, “imam” md., *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., C.5/2, Eskişehir 2001, s.980.; Lugat ve istilah anlamı, Kur’an ve sünnetteki imam kavramı hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.64-68.

⁴⁹ Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI, “imam” md., *DİA.*, TDV. Yay., İstanbul 2000, C.22, s. 178; İbrahim PAÇACI, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.314; MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Dini Terimler Sözlüğü*, s. 166,167.; Hayati TETİK, “Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.36, sy.3, s.124.

⁵⁰ Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI, “imam” md., *DİA.*, s. 178; H. Yunus APAYDIN, “Namaz-Oruç”, *İlmihal İman ve İbadetler*, DİB Yay., Ankara 2006, C.1, s. 277.

⁵¹ H. Yunus APAYDIN, a.g.y., s.277.

“hatip” ise bir şahıs veya topluluk karşısında etkili, düzgün ve güzel konuşan hitabeden, söz söyleyen kişiyi ifade eden bir kavramdır.⁵² Günümüzde imam ve hatip kavramları birleştirilmiş ve imam-hatip şeklinde hem imam hem de hatip kavramlarının özelliklerini kendisinde barındıran cami görevlisi için kullanılmaktadır.⁵³

İmamlık, Hz. Peygamber’in en önemli dini fonksiyonlarından biriydi. O Müslümanların ilk imamı olarak, hayatının sonuna kadar cami’de namaz kıldırması, Cuma ve bayramlarda hutbe irat etmesi, toplumun huzur, refah, birlik ve barış içinde yaşaması için sohbetleriyle telkinlerde bulunmuştur. Peygamber’in vefatından sonra imam-hatiplik önemli bir din hizmeti olarak kabul görmüş, Peygamberin bu uygulaması bizzat halifeler ve valiler tarafından yürütülmüştür. İslam coğrafyası genişledikten sonra bu hizmetler için, ayrıca görevliler/imamlar atanmıştır. Ancak imamlık görevini yapanlar, İslam tarihi boyunca Peygamberin bu görevini ifa etmek ve o’nun makamında bulunmak gibi şereflerle taltif edilmişlerdir.

Emevi ve Abbasiler döneminde imamlık ve hatiplik meslek haline gelmiş, dini hizmetler örgütlenmeye başlamıştır. Ancak bu örgütlenme siyasi ve idari iktidarın elinde ve himayesinde olmuştur.

Osmanlı devletinde dini teşkilatın başında Şeyhülislam bulunmuş, halkın mahallî, beledî, idarî ve dinî yöneticisi olan imam, o dönemde askeriyede de önemli bir mevkiye sahip olmuştur. Osmanlılarda imamlar günümüzde olduğu gibi mihrapla, minber arasında kalmamış, namazı kıldırınca köşeye çekilmemiştir. Onlar mahallenin gözü, kulağı olmuşlardır. Bir taraftan halkın namazını kıldırması, diğer taraftan da mahallenin doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve güvenlik işlerine bakmışlardır. Devletin çıkarmış olduğu kanunları yatsı namazından sonra halka duyurmuşlardır.⁵⁴ Bu önemli görevleri yerine getirecek din görevlileri resmi olarak

⁵² *Dini Terimler Sözlüğü*, “hatip” md., s. 128.; Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.69.

⁵³ İmam ve hatip kavramlarının birlikte kullanılışı hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.77.

⁵⁴ Bkz. Hüseyin USLU, *Başlangıçtan Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi*, Gonca Yay., İstanbul 1985, s. 29-30.

tayin edilmiştir. Gayri resmi olarak köy ve mahalle halkı tarafından namaz kıldırmak için vazifelendirilenlere “imam” ismi yerine “namazcı” adı verilmiştir.⁵⁵

Günümüzde din hizmetlerinden sorumlu DİB'nin yönetimindeki camilerde namaz kıldıran, cami içi ve dışı din hizmetleriyle sorumlu olan görevlilere imam-hatip denilmektedir. Yetki ve sorumlulukları yasalarla belirlenmiştir. Bu gün Diyanet teşkilatında çalışan imam-hatipler, ülke genelinde ve yurtdışında, namaz kıldırma ve diğer dini görevleri yerine getirmektedir. İmam-hatiplerin yaptığı görevler için “imamet” ve “hitabet” tabirleri kullanılmaktadır.

Yukarıda belirtilenlerden de anlaşıldığı üzere gerek Hz. Peygamber dönemi, gerek Hülefâyı Râşidîn dönemi, gerekse İslam tarihinin önemli bir safhasında imam, bulunduğu yerin siyasi ve idari yönetimini elinde tutan kişi olduğundan, bir takım askeri ve sosyal görevleri de elinde bulundurmuştur. Merkezden uzak eyaletlerde, imamlık görevi siyasi-idari liderlere, yani valilere verilmişti. Eyaletlerden küçük yerlerde, sancak ve kazalarda da oranın mülki amiri imam olmuştur. Kısaca Cumhuriyet öncesi imamlık; siyasi-idari bir görev olarak ilgili yerdeki mülki idare amirine verilmiştir. Günümüzde ise imamlık, Diyanet'in kanun ve yönetmeliklerinde belirtilen görevleri⁵⁶ yapmakla yükümlü bir meslek alanı konumuna gelmiştir. Cemaate namaz kıldırmak, hutbe okumak, dini törenlerde dua etmek, cenaze ile ilgili işler yanında mahalli gelenek ve göreneklere göre değişen ve şekillenen diğer dini pratikler, bu mesleğin içerdiği sorumluluklardır. Bu görev alanlarındaki çeşitlilik ve hassasiyet imamların mesleklerine liyakat ve ehliyetle yürüten bireyler olmalarını zorunlu kılmıştır. İmamların bilgisine, mesleki yeterliğine, ahlak ve faziletlerine güvenilir kişiler olması istenmiştir.

⁵⁵ Bkz. Ziya KAZICI ve Mehmet ŞEKER, *İslâm Türk Medeniyeti*, Çağrı Yay., İstanbul 1981, s. 173-175.; Hamdi UYGUN, a.g.t., s.3,4.

⁵⁶ *İbadet yerlerini / camileri yönetmek ve halkı din konusunda aydınlatmak gibi iki temel görevi vardır*. Halil ALTUNTAŞ, “Sosyal Açılımlı Din Hizmeti”, *Diyanet Aylık Dergi*, sayı: 214, Ekim 2008, s. 5.

1.7. Müezzin-Kayyım

“Müezzin”; çağrıda bulunan, ilan eden, bildiren, duyuran, ıstılahta; ezan okuyan, namaz vakitlerini bildiren, kâmet getiren kimse anlamlarında Arapça bir kelimedir.⁵⁷ Camilerde imamdan sonra gelen, namaz ibadeti için naslarda belirtilen sözlerle özel şekilde ezan okuma ve kâmet etme gibi görevleri yerine getiren din görevlisine verilen addır.⁵⁸

“Kayyım”; ayakta duran, bir şeyi deruhte eden, bir şeyin veya kimsenin bakımını üstlenen, ıstılahta; muhtelif işleri nefsinde toplayan, caminin temizlik işlerini yapan hademesi anlamlarına gelmektedir.⁵⁹ Sonraları “müezzin” kavramıyla birlikte her iki görevi de tek kişide toplar vaziyette “müezzin-kayyım” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

Namaz farz kılındıktan sonra Müslümanları cemaate davet etmek ve namaz vaktinin girdiğini haber vermek üzere ezan okunması kararlaştırılmış,⁶⁰ Hz. Peygamberin emri ve isteği üzerine İslam tarihinde ilk ezan Bilal-i Habeşi tarafından okunmuştur. Bu nedenle ilk müezzin Bilal-i Habeşi'dir. Böylece müezzinlik müessesesi ortaya çıkmıştır. Bundan sonra müezzin kelimesi sadece namaz vakitlerini duyuran ve kâmet getiren kimseleri ifade etmek için kullanılmıştır.⁶¹ Hz. Peygamber gönderdiği valilerden imam ve müezzin tayin etmelerini istemiştir. Hz. Ömer Kûfe kadılığına ve beytülmal idaresine gönderdiği Abdullah b. Mes'ud'u müezzinlikle de görevlendirmiştir. Hz. Osman mescid-i nebevideki müezzin sayısını dörde çıkarmış, büyük ve merkezi camilere birden fazla müezzin görevlendirmiştir. Fethedilen veya yeni kurulan şehirlerdeki cami ve mescidlerde merkezi idare,

⁵⁷ Ayrıca Kur'an'daki müezzin kavramı hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.78-80.; 'Müezzin kelimesi Kur'an'da "münâdî" anlamında iki ayette geçmektedir (el-A'râf 7/44; Yûsuf 12/70). Hadislerde "ezan okuyan, kâmet getiren" manasında kullanılır. Bazen bu anlamda münâdî kelimesi de yer alır (Buhârî, "Vudû", 5; "Ezân", 7). Müezzinler için sâih (çağırıcı, davet eden; Taberî, VIII, 439) ve mûkebbir (tekbir alan) gibi unvanlara rastlanmaktadır.' M. Sabri KÜÇÜKAŞCI, "müezzin" md., s.491.

⁵⁸ Bkz. İbrahim PAÇACI, *DİB Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 489,490; MEB, *Dini Terimler Sözlüğü*, s. 256,257.; Abdurrahman ÇETİN, "ezan" md. DİA., C.12, 35-37.

⁵⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.80,81.

⁶⁰ İ. Lütfi KAÇAN, *Dinî Hitâbet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri*, İFAV Yay., İstanbul 2000, s., 232.

⁶¹ 'Hz. Peygamber hicretten önce Müslümanları namaza çağırarak amacıyla özel bir görevli tayin etmemiştir. Müezzinlik görevinin Mekke'de başladığına dair rivayetler doğru değildir. 622 veya 623 yılında ezanın lafızlarının belirlenmesiyle müezzinlik müessesesi ortaya çıkmıştır.' M. Sabri KÜÇÜKAŞCI, "müezzin" md., s.491.

mahalle halkı ve bânisi tarafından müezzin görevlendirilmesiyle, müezzinlik dini hizmetler alanında imamlıktan sonra en önemli kurum haline gelmiştir. Müezzinlere maaş bağlandığı bilgileri Hz. Ömer devrine kadar ulaşır ve Hz. Osman'dan itibaren müezzinlere sürekli maaş bağlamıştır.⁶²

Emeviler'de devlet başkanının yanı sıra emir, vali, kumandan gibi üst düzey yöneticiler de özel müezzin istihdam etmişlerdir. Memlûklüler devrinde müezzinler açılış törenleri başta olmak üzere çeşitli etkinliklere katılmışlar, ölüm haberlerini halka duyurma görevini de üstlenmişlerdir. 1379 yılından itibaren müezzinler minarelerden salâ ili ölüm haberlerini vermeye başlamışlardır. Görevleri arasında: ezan ve kâmet, salâ, cenazelerin techiz ve tekfini, bazı bölgelerde vefat eden kimsenin iyiliklerini sayma, hükümet merkezlerinden gelen ferman ve mektup vb. önemli duyuruları okuma yer almıştır. Müezzinler muhtesibler ve kadılar tarafından denetlenmiştir.⁶³

Osmanlı döneminde müezzinler sivil ve askeri kesimlerde hizmet vermek üzere özel ve resmi kimlikleriyle geniş bir kitle oluşturmuşlardır. Mahalle imamının yardımcısı konumunda, padişah beratı ile göreve başlamışlar, vergi vermeyen askerîden sayılmışlar ve görevlerinin sona ermesiyle tekrar sivil statüsüne geri dönmüşlerdir. Cami ve mescitlerin dışında da resmi müezzinler (vezir, âyan ve diğer ileri gelenlerin müezzini) olarak görev yapmışlardır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yeni ordu teşkilatında görev almışlardır. Sarayda görev yapan padişah müezzinlerine “müezzin-i hâssa, müezzin-i şehriyârî, hünkâr müezzini” adı verilmiştir. Saray müezzinlerinin ordunun yola çıkması ve karşılanması, surre alayının ayrılışı, alay sancağının ilk verilmesi, sancağa madalya takılması gibi görevlere katılmışlardır.⁶⁴ Dârülaceze, Dârülhayr gibi batı tarzında açılan eğitim kurumlarında da görev yapmışlardır. Cami ve mescitlerin vakıflarından maaşlarını almışlar, II. Mahmud devrinden itibaren maaş tahsisi sistemine geçilmiştir. Müezzinlerin imam ve hatipler kadar düzenli bir eğitim görmemiş, güzel ses ve aileden tevarüs dışında fazla bir özellikleri bulunmamıştır. Tayinlerinde dini bilginin yanında güzel ses ve musiki bilgisi aranmış, mutlaka bir imtihan yapılması yönünde

⁶² Bkz. M. Sabri KÜÇÜKAŞÇI, “müezzin” md., s.491,492.

⁶³ Bkz. M. Sabri KÜÇÜKAŞÇI, “müezzin” md., s.492,493.

⁶⁴ Bkz. M. Sabri KÜÇÜKAŞÇI, “müezzin” md., s.493.

hüküm çıkarılmıştır. Küçük yerleşim yerlerinde buna pek riayet edilmemiş, babadan oğla veya diğer aile fertlerine geçen bir niteliğe sahip olmuştur.⁶⁵ III: Selim devrinde müezzinlerin mesleki liyakat ile birlikte buldukları yerlerde siyasi ve mülki meselelerin çözümünde istifade edilebilecek bir niteliğe sahip olmaları istenmiş, atamaları ancak iyi hallerini gösterir şehâdetnâmelerin incelenmesinden sonra yapılmıştır. Tayinler kıdem esasına göre yapılmaya başlanmış ve bir görevli sadece bir yerde görev yapması kararlaştırılmıştır.1826 yılından itibaren askerlik hizmetinden muaf tutulmuştur. 1913'te imam ve müezzin yetiştirmek amacıyla Medresetü'l-eimme ve'l-hutabâ açılmış, I. Dünya savaşı sebebiyle istenilen sonuç alınamamıştır.⁶⁶

Cumhuriyet döneminde din işlerini yürüten meşihat makamının yerini Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti almış, 3 Mart 1924'te yayınlanan kanunla bu görev Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmiştir. Bu kanunla bütün cami, mescit, tekke ve zaviyelerin yönetimi ile buralardaki görevli personel Diyanet İşleri Reisliği'ne bağlanmıştır. Bundan sonra çıkarılan bütün kanunlarda imam, hatip, müezzin ve kayyımlar "hayrât-ı şerîfe hademesi" unvanıyla anılmıştır. 1927'den sonraki yıllarda cami görevlileri ile birlikte müezzinlerin sayısı azalmış, ücretlerinin azlığı sebebi ile müezzinler farklı işlerde çalışmak zorunda kalmış, birçoğu da görevi fahri olarak yürütmüştür. 1931'de bütün cami ve mescitlerin idaresi Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmiş, bu uygulama 1950'ye kadar devam etmiştir. Aynı yıl çıkan kanunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın müezzin-kayyım kadroları "hayrat hademesi" şeklinde kaydedilmiştir. 22 Haziran 1965'te çıkan kanunla hayrat hademesi tabiri "cami görevlileri" olarak değiştirilmiş, cami görevlileri 14 Temmuz 1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamına alınmıştır. 15 Eylül 1967 tarihli yönetmeliğin 5. maddesinde müezzin-kayyımların görevleri yeniden tanımlanmış ve müezzin-kayyımlı olmayan ibadet mekânlarında bu görevle imam-hatipler yükümlü tutulmuştur.⁶⁷

⁶⁵ Bu uygulama DİB'nin ilk yıllarında da gerekli şartları taşıdığına, babaya ait olan cami görevi, belli prosedürle evlada verilerek uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet BULUT, a.g.m., *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.59.

⁶⁶ Bkz. M. Sabri KÜÇÜKAŞÇI, "müezzin" md., s.493,494.

⁶⁷ Bkz. M. Sabri KÜÇÜKAŞÇI, "müezzin" md., s.495.; Mehmet BULUT, a.g.m., *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.59.

Müezzinler camilerin temizlik, bakım ve demirbaş işleri ile de sorumlu olduklarından kendilerine “kayımlık” görevi de verilmiştir. Günümüzde DİB’na bağlı olarak görev yapan bu statüdeki personel “müezzin-kayım” unvanıyla zikredilmektedir.

1.8. Yeterlik

Yeterlik: bir işi yapma gücü sağlayan özel bilgi, ehliyet, kifayet anlamında bir kavram olan ve bir kimsenin belli bir alanda veya meslek dalında istenilen düzeye ulaşması ve mesleğin işlevlerini yerine getirebilme yeteneğine sahip olması anlamlarına gelmektedir.⁶⁸ Yeterli olmak, belli istemleri karşılayabilecek gerekli bilgi veya beceri yahut hem bilgi hem de beceriye sahip olmaktır.⁶⁹ Yeterlik; insanların performans etkinliklerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan eylemleri yapma yeteneklerine ilişkin yargılar olarak da tanımlanmaktadır.

Yeterlik, genel olarak ferдин görevleri ile ilgili rollerini kurumun hedef ve amaçlarına uygun olarak yerine getirebilmesi için gereken bilgi, beceri ve tutumları ifade etmektedir.⁷⁰

‘Yeterlikler kurumun misyonu ve vizyonu çerçevesinde belirlenirken iki yaklaşım esas alınır. Bunlardan ilki kurumun misyonu ve vizyonu çerçevesinde belirlenmiş olan görevlerdir. Bu yaklaşımda önemli olan “tanımlanmış görev”lerdir. Kurumun iç işleyişi çerçevesinde oluşturulan bu görevlerden hareketle yeterlik alanları ve düzeyleri belirlenir. Diğeri de öncelikli yapılan işler esas alınarak yeterlikleri belirlemektir. Burada iş analizleri yapılarak, işe uygun yeterlikler tespit edilir. Her iki yaklaşımın olumlu ve eksik yönleri bulunmaktadır. İlk yaklaşımda eğer kurum örgütlenmesi ve görev dağılımı iyi yapılamamış ise, bu durum yeterliklerin belirlenmesini olumsuz etkileyecektir. Ayrıca uygulamada hangi işlerin yapıldığı da göz ardı edilebilecektir. Yapılan işten hareketle yeterlik belirleme ve uygulama öncelikli göz önüne alındığı için büyük katkılar sağlayabilecektir. Ancak kurumda görev alanlarının tespiti, sınırları ve dağılımı iyi yapılmamış ise, birey görev alanına girmeyen pek çok işi üstlenmek durumunda kalacaktır. İfade edilen olumlu ve olumsuz durumlar dikkate alındığında yeterlik belirlemede, bir yandan kurumun misyonu ve vizyonu çerçevesinde belirlenmiş görevleri ve örgütsel yapıyı göz önünde bulundurmak, öte yandan da yapılan işleri inceleyerek iş analizlerinden yararlanmak daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Yeterlik belirlemek çok boyutlu bir

⁶⁸ A. Ferhan OĞUZKAN, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, 2. baskı, TDK. Yay., Ankara, 1974, s., 79.

⁶⁹ Ziya BURSALIOĞLU, *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri*, AÜEBF., Yay., II. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara 1981, s.4-5.

⁷⁰ Ziya BURSALIOĞLU, a.g.e., s. 4-5.

*iştir. Çeşitli değişkenler yeterlik belirlemeye etki edebilir. Bu nedenle yeterliklerde öncelikle esas alınacak ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir.*⁷¹

Araştırma konusu cami görevlilerinin mesleklerinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirebilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumlardır.

1.9. Cami Görevlilerinin Yeterlikleri

Mesleğin gerektirdiği görevleri yerine getirebilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmak, bu rolün özelliklerinin varlığı olarak ifade edilen İmam Hatiplik Yeterliklerin tespiti konusunda DİB aşağıdaki açıklamalara bulunmuştur:

Diyanet İşleri Başkanlığı, personel yeterliklerini ortaya koyan ayrıntılı bir çalışmanın, personelin yetiştirilmesi, seçimi, denetlenmesi ve istihdamı gibi hususlarda bir standart oluşturacağı ve verimliliği artıracacağı kanaatindedir.

Bünyesinde görev yapan personelin yeterliklerini belirlemeyen bir kurumun başarılı olması mümkün değildir. Zira;

- *Yeterlik, bütün çalışmaların temel hareket noktasıdır.*
- *Yapılanların mantık bütünlüğü içinde yapılmasının anahtarıdır.*

Bu anlamda din görevlilerinin yeterlikleri belirlenirken din görevliliğinin çok boyutluluğu yanında; ölçülebilirlik, genellik, bütünlük, tekrarlanabilirlik, işlevsellik ilkeleri daima göz önünde bulundurulmuştur.

Ölçülebilirlik ilkesi, yeterliklerin gözlenebilir, dolayısıyla ölçülebilir olmasıdır. Ölçülebilirlik; her yeterliğin işlem sürecinde gözlenebilmesi ya da süreç sonunda ortaya çıkan karar, hizmet ya da ürünün nitelik ve/veya uygunluğunun belirlenebilmesi biçiminde alınmıştır.

Genellik ilkesiyle; yeterliklerin bütün din görevliliği alanları için ortak olmasına dikkat edilmiştir. Ancak özel alan yeterlikleri farklılaştırılmıştır.

Bütünlük ilkesiyle yeterliklerin kendi içlerinde bir bütün oluşturmalarına özen gösterilmiştir. Bunların her birinin belirli bir başlangıcı ve sonu vardır. Yeterlik, bu iki nokta arasında bir bütündür.

Tekrarlanabilirlik ilkesi gereği her bir yeterliğin personel tarafından sık veya seyrek, ama mutlaka tekrarlanabilir özellikte olmasına dikkat edilmiştir.

İşlevsellik ilkesi ile de şu düşünülmektedir: Her yeterliğin yapılması ile ya bir ürün ya da bir süreç ya da bir karar ortaya çıkmalıdır.

Yeterlikler sıralanırken en basitten karmaşığa doğru bir sıraya göre düzenlenmiştir. Yeterliklerin sıralanmasında sık kullanılanlar önce, az kullanılanlar ise sonra verilmiştir.

⁷¹ Süleyman AKYÜREK, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", *Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, 2005/1, s. 177-178.

Belirlenen yeterlikler, değişmez nitelikler olarak görülmemektedir. Süreç içinde ihtiyaçlar, imkân ve koşullara bağlı olarak mevcut yeterliklerden bazıları ortadan kalkabilecek, bazıları değişebilecek ve bunlara yenileri de eklenebilecektir. Bu bağlamda belirlenen yeterliklerin, personelin yetiştirilmesi ve istihdamı ile ilgili bütün tarafların görüş ve önerileri doğrultusunda daha da yetkin bir hale getirilebileceği görüşü benimsenmiştir.

T.C. Anayasası'nın 136. maddesi ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un öngördüğü çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak din hizmetlerini yürüten personelin görevlerini yerine getirmek için sahip olmaları gereken yeterlikler, Temel Yeterlikler ve Özel Yeterlikler olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Temel Yeterlikler; "Alan Yeterlikleri", "Genel Kültür Yeterlikleri" ve "Eğitme-Öğretme Yeterlikleri" olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.⁷² Aşağıda görüldüğü gibi ifadelendirilmiştir.

A. TEMEL YETERLİKLER

a. Alan Yeterlikleri

1. Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden okur.
2. Kur'an'dan bazı bölümleri ezbere okur.
3. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir.
4. Kur'an mealini kullanır.
5. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca bilir.
6. Kur'an'ın ana konularını sıralar.
7. Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilir.
8. Temel tefsir kaynaklarını sayar.
9. Tefsirler yardımıyla ayetlerin anlamlarını açıklar.
10. Hadislerle ilgili temel kavramları bilir.
11. Temel hadis kaynaklarını sayar.
12. İman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda hadis bilir.
13. Kullandığı hadislerin anlamlarını bilir.
14. Hadislerden yararlanmayla ilgili temel ilkeleri bilir.
15. Hadislerin güncel konularla ilgisini kurar.
16. Dinî kavramları doğru telaffuz eder ve anlamına uygun açıklar.
17. Temel fıkıh kavramlarını bilir.
18. Temel fıkıh kaynaklarını bilir.
19. Fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilir.

⁷² İmam - Hatip Yeterlikleri, < <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-imam-hatiplik-yeterlikleri-206.aspx>. > , (20.09.2010).

20. İman, ibadet ve ahlak ile ilgili temel kavram ilke ve esasları bilir.
21. İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarını açıklar.
22. Duanın bireye katkılarını açıklar.
23. Hz. Peygamberin hayatını bilir.
24. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar.
25. Hz. Peygamberin tutum ve davranışlarından örnekler aktarır.
26. Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller.
27. İslâm tarihi ile ilgili temel kaynakları sıralar.
28. İlk dönem İslâm tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklar.
29. Din-ahlâk ilişkisini açıklar.
30. Dinî-ahlakî konuları açıklamada naslarla birlikte aklı ve bilimi kullanır.
31. Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklar.
32. Dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğunu bilir.
33. Diğer dinleri temel unsurlarıyla tanır.
34. Kültürel mirası dinle bağlantısı açısından açıklar.
35. Dinin birlik ve beraberliğe olan katkılarını açıklar.

b. Genel Kültür Yeterlikleri

1. Cumhuriyetin, demokrasinin ve laikliğin bireye ve topluma sağladığı kazanımları bilir.
2. Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısını tanır.
3. Din bilimleriyle diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar.
4. Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için insan bilimlerinden yararlanır.
5. Din-kültür ilişkisini açıklar.
6. Din-birey ilişkisini açıklar.
7. Din-toplum ilişkisini açıklar.
8. Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı dil bilir.
9. Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder.
10. Tarihi ve güncel dinî akım ve oluşumları tanır.

c. Eğitim-Öğretim Yeterlikleri

1. Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular.
2. Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
3. Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve geliştirir.
4. Vaaz ve dersi etkili biçimde sunar.

5. Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlar ve değerlendirir.
6. Görevi çerçevesinde Dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar.
7. Hitabet ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
8. Yetişkin eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
9. Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
10. Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular.
11. Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır.
12. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır.
13. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır.
14. Bilgisayar ve İnternet'i etkili kullanır.
15. Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir.
16. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular.
17. Türkçe'yi doğru ve etkili biçimde kullanır.
18. Önemli gün ve gecelerde program düzenler.
19. Sorun çözme becerisine sahiptir.

B. ÖZEL YETERLİKLER

1. Kur'an'ı, cemaat önünde tecvid üzere okur.
2. Dinî özel gün ve gecelerde Kur'an okur.
3. Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih, Rahman ve Nebe sureleri ile Duha suresinden Nas suresine kadar ezbere okur.
4. Kur'an'dan, okunması mutad olan kısımları (mihrabiye/aşır) okur.
5. Bütün namazları usulüne uygun kıldırır.
6. Günün anlam ve önemine ve cemaatin ihtiyaçlarına uygun hutbe hazırlar ve sunar.
7. Gerektiğinde cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun vaaz hazırlar ve sunar.
8. Cenaze ile ilgili dinî görevleri usulüne uygun yapar.
9. Namazda okunan kısa sûrelerin anlamlarını bilir.
10. İlmihal konularını çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, seviyelerine uygun muhteva, yaklaşım ve yöntemlerle öğretir.
11. Yapılması mutad olan duaları Türkçeleriyle birlikte yapar.
12. Cemaatin iman, ibadet ve ahlak konularındaki sorularını cevaplandırır.
13. Yaz kurslarında öğreticilik yapar. Gerektiğinde müezzinlik yapar.

2. YAYGIN DİN EĞİTİMİ

Yaygın din eğitimi: örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya yetişkinlere, okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, (her yaşta din eğitimi ihtiyacı duyanların ve özellikle de) yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini duygu, düşünce ve davranışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak ve değişik öğrenim gereksinimlerini karşılamak amacıyla, yürütülen planlı, programlı, amaçlı ve sistemli olarak, ömür boyu yürütülen eğitim-öğretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümü,⁷³ şeklinde tanımlanabilir. Yaygın eğitimin, örgün eğitime göre daha esnek, işlevsel, daha karmaşık ve zor olduğu söylenebilir. Çünkü hedef kitlesi çok farklı özelliklere sahip⁷⁴ toplumun bütün kesimi ve katmanlarıdır.

Yaygın din eğitiminin amacı; örgün eğitimin ulaşamadığı farklı yaş ve eğitim düzeyindeki kitlelere, uygun metot ve iletişim vasıtalarını kullanarak ulaşıp, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hususunda aydınlatmak, dini bilgi, duygu ve beceriler kazandırmak, batıl inanç ve hurafelerden arındırmak, ibadetleri usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak, rehberlik ve dini danışmanlık yapmak, bilgi eksikliklerini tamamlamak, bilinenleri pekiştirmek, Kur'an'ın doğru ve usulüne uygun öğrenilmesini sağlamak ve meal okuma alışkanlığı kazandırmak, dinin barış ve hoşgörü gibi insani değerlerini kazandırmak, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasına ve korunmasına katkı sağlamak, şeklinde özetlenebilir.⁷⁵

⁷³ Bkz. Mualla SELÇUK, "Camilerde Yetişkinlere Yönelik Din Eğitimi Çalışmaları", s.177,178.; Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.504, "Günümüz Din Eğitimi ve Öğretiminde Peygamber Öğretimi", *4. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta 2001, s.388.; Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.29.; Cemal TOSUN, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s. 156.; Hasan DAM, "Yaygın Din Eğitime İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s.425.; Mehmet BULUT, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", s.113.;

⁷⁴ Bu farklılıklar: yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, meslek, sosyo kültürel ve sosyo-ekonomik durum, kabiliyet, zeka düzeyi, beklenti, kaygı, ilgi, istek ve ihtiyaçlar vb. şeklinde ifade edilebilir.

⁷⁵ Mualla SELÇUK, "Camilerde Yetişkinlere Yönelik Din Eğitimi Çalışmaları", s.179.; Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.29.; Ramazan BUYRUKÇU, "Günümüz Din Eğitimi ve Öğretiminde

Yaygın din eğitimi ilk insanla beraber başlamıştır. Peygamberlerin hepsi gönderildikleri topluma dini tebliğini yaygın eğitim ile yapmışlardır.⁷⁶ Hz. Peygamber döneminde evlerde, Suffa'da ve mescitlerde sohbet, hutbe ve vaazlar, daha uzakta olan toplumlara mektuplar ve elçilerle yaygın din eğitimi faaliyetleri tamamen ferdi fedakarlığa dayalı olarak yürütülmüştür. Dört halife ve sonraki dönemlerde de bu tür faaliyetlerin devam ettiği görülmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de cami ve mescitler topluma dini ve ahlaki nasihat verilen yerler olma özelliklerini devam ettirmişlerdir. Cami ve mescitlerin dışında yaygın din eğitimi veren kurumların ortaya çıkışıyla eğitim hizmetleri daha sistemli bir şekilde yürütülmüştür. Tekke, zaviye ve dergâhlar, vakıflar, ahilik, yaran sohbetleri ve sıra geceleri, kütüphaneler, sahaflar ve kitapçılar, devlet adamları ve zenginlerin konakları, bilgin ve ediplerin evleri, kahvehaneler, bunlardan bazılarıdır. Medreselerin açılmasından sonra da ibadet mekânları yaygın din eğitimine devam etmiş ve günümüze kadar bu özelliğini devam ettirmiştir.⁷⁷

Cumhuriyet döneminde ise, sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetler bir tarafa bırakılacak olursa, resmi olarak yaygın din eğitimi DİB vasıtasıyla, niteliği ve miktarı ne olursa olsun (hutbeler, vaazlar, kurslar, cami dersleri vb. din hizmetleri) devam ettirilmektedir.⁷⁸

Günümüzde yaygın din eğitimi faaliyetleri genelde aile, cami ve mescitler, Kur'an kursları, cezaevleri, çocuk ıslah evleri, huzur evleri ve yetiştirme yurtları ve hastanelerde yürütülmektedir. Bu alanların içinde en önemlisi ve en etkini cami ve mescitlerdir. Camiler ve mescitler ibadet mekânı olmanın yanında İslam'ın ilk zamanlarından bu yana birer ilim ve irfan meclisi olarak kullanıla gelmiş ve yetişkin din eğitiminin önemli merkezi olmuştur.⁷⁹ Dönemler arasında işleyiş ve fonksiyonel

---

Peygamber Öğretimi", s.388.; *Din Bilimleri I*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2005, s.207-228.

⁷⁶ İlhan YILDIZ, "Eğitim Düzeyi Bakımından Din Görevlilerinin Yeterliliği", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, s.70., "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, C.43, sy.4, s.102.

⁷⁷ Mehmet BULUT, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi, s.113.

⁷⁸ Mehmet BULUT, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi, s.113.

⁷⁹ Cemal TOSUN, "Yetişkin Din Eğitiminin Önemli Merkezi Cami", s. 38.; Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.48.; Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği", s. 504, "Günümüz Din Eğitimi ve Öğretiminde Peygamber Öğretimi", s.388.

farklılıklar olmakla birlikte camiler, din eğitiminin temel konuları olan iman, ibadet ve ahlak açısından toplumun -okunan hutbeler, yapılan vaazlar, açılan akşam ve yaz kursları ve cami dersleri ile- eğitildiği mekânlar olma özelliğini⁸⁰ Hz. Peygamber'den bu güne kadar korumuşlardır. Örgün eğitim kurumlarının açılmasıyla eğitimin dini olmayan boyutu diğer kurumlara aktarılmıştır. Günümüzde cami ve mescitler büyük insan topluluklarını bir araya getiren halk eğitim kurumu ve merkezi konumundadır. İbadetlerin yönetimi, cenaze törenleri, çok yönlü toplumsal yardımlar, vaaz, hutbe ve sohbetler, mübarek gün ve gecelerdeki etkinlikler vb. cami ve mescitlerin yaygın din eğitiminin gerçekleştirme alan ve vasıtaları olarak önemini korumaktadır.⁸¹

Başkanlık yaygın din eğitimi faaliyetlerini din hizmeti (ibadetlerdeki rehberlik) ve irşad hizmeti⁸² (vaaz, hutbe, cami dersleri, kurslar vb toplumu din konusunda bilgilendirmek için yapılan her türlü hizmetler) adı altında kendi personeli ile yürütmektedir. Din ve irşad hizmetlerini yürüten personel içindeki en önemli konumu toplumla sürekli iç içe olan cami görevlileri oluşturmakta,⁸³ bu görevlerini hem dini bir sorumluluk⁸⁴ hem de resmi görev olarak devam ettirmektedirler.

DİB ile ilgili yasal düzenlemelerde “Yaygın Din Eğitimi” ifadesi yer almamış ancak bunun yerine “toplumu din konusunda aydınlatma”⁸⁵ ifadesine yer verilmiştir.

⁸⁰ Bkz. Şuayip ÖZDEMİR, “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Cami Dışı Hizmet Alanlarında Din Görevliliği”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 41, sy. 3, Temmuz, Ağustos, Eylül 2005, s. 9.

⁸¹ Geniş bilgi için bkz. *Din Bilimleri I*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, (editör: TOSUN C.), Ankara 2005, s.207-228; Beyza BİLGİN, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, s.118.

⁸² ‘Genel olarak irşad hizmetleri farklı özellikteki bireylerden oluşan grubun aydınlatılması ve uyarılmasını, özel olarak irşad hizmetleri ise belli özellikteki bireylerden oluşan grubun, belli bir amaca yöneltilmesi için gerçekleştirilen etkinliklerdir.’ Mehmet BULUT, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.35, sy.4, s.117-118.

⁸³ Bkz. Mehmet BULUT, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, s.117-118.; Ahmet Ali ÇANAKÇI, a.g.t., s.11.; Mehmet GÖRMEZ, “Müzakere”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, SDÜ. İlahiyat Fakültesi Yay., Isparta 2003, s.447.

⁸⁴ “Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir, Zâriyât 51/55, *Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, TDV. Yay., s. 522.

⁸⁵ “Toplumu din konusunda aydınlatmak” ibaresi kavram olarak ilk kez 22 Haziran 1965’te 633 sayılı kanunda kullanılmış, Başkanlığın sürdürmüş olduğu yaygın din eğitimi faaliyetlerine yasal dayanak sağlanmıştır.Bkz. Mehmet BULUT, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, s.122.

Başkanlık yaygın din eğitimi faaliyetlerini günümüze kadar bu ifadeye dayanarak yürütmüştür.⁸⁶

Yaygın din eğitiminde cami ve mescitlerin önemli bir merkez niteliğinde olması, görevlilerin de değişen ve gelişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek, kişisel, mesleki ve sosyal alanlarda yeterliklere sahip olmalarını zorunlu hale getirmektedir.

3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE DİN HİZMETLERİ VE DİN GÖREVLİSİ

Din, insanlık ile başlamış, sosyal bir olay olarak eski bir tarihe sahip olmuştur. Bugünün doğru anlaşılabilmesi, yarın için doğru ve isabetli kararların alınabilmesi için tarihsel sürecin incelenmesi ve doğru okunabilmesi bir gereklilik haline gelmiştir. Bu da bizi üzerinde çalıştığımız cami hizmetleri ve görevlileri hakkında tarihsel bir araştırma yapmaya yöneltmiştir.

3.1. Cumhuriyet Öncesi Din Hizmetleri ve Din Görevlileri

İslam'ın ilk yıllarında imamlık ve hatiplik hizmeti bizzat Hz. Peygamber tarafından yürütülmüştür. Müslümanlığın toplum içinde kısa sürede yayılması, yeni cami ve mescitlerin yapılmasına sebep olmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak da dini esasların öğretiminde ve özellikle ibadetlerde rehberlik edecek kişilere ihtiyaç duyulmuştur.⁸⁷ Bu ihtiyaç Hz. Peygamber'in suffa⁸⁸ ashabını görevlendirmesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Dört halife döneminde imam-hatiplik hizmetleri merkezlerdeki büyük camilerde bizzat halifelerin kendileri, diğer şehir merkezlerinde valiler veya onların görevlendirdikleri kişiler, mahalle ve köylerde ise cemaatin veya

⁸⁶ Bkz. Mehmet BULUT, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", s.115.

⁸⁷ Bkz. Adnan ARSLAN, "Din ve Modernite ", *Diyanet Aylık Dergi*, sayı: 195, Mart-2007, s. 10-11.; Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", *AÜİFD.*, Ankara 2006, C.47, sy.2, s.101.

⁸⁸ Hz. Peygamber dönemi mesciddeki eğitim-öğretim faaliyetleri ve Suffa ashabının eğitim-öğretimdeki yeri hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.55-60.

köylülerin seçtiği ehliyetli, liyakatli kişiler tarafından yürütülmüştür.⁸⁹ Bunlar din hizmetlerini resmi bir görev olarak değil ferdi fedakârlığa dayalı bir hizmet anlayışıyla, başarılı ve etkin bir şekilde, Allah rızası için yapılmışlardır. Din görevliliğinin meslek haline gelmesi uzun bir zaman dilimini sonunda gerçekleştirmiştir. İdari ve dini görevin birlikte yürütülmesi müesseseseleşmeyi geciktirmiştir.⁹⁰ Namaz kıldırmak üzere camilere imam tayin edilmesine ve maaş bağlanmasına Hz. Ömer zamanında başlanmıştır.⁹¹ Hz. Peygamber ve dört halife dönemlerinde İslam, teşkilat, müessese ve iş bölümü bakımından tam olarak gelişmemiştir.⁹² Bu bilgilerden hareketle, bu dönemde din görevlisi yetiştirmeye ihtiyaç duyulmamış, din hizmetlerinin yürütülmesinde de ciddi problemler yaşanmamıştır, denilebilir.

Emeviler döneminde halifeler, siyasi hükümdar olarak temayüz ettiklerinden, dini görev ve sorumluluklar tamamen dinî otoritelere, yani âlimlere bırakılmıştır.⁹³ Bu uygulamalar Abbasiler, Selçuklular ve Anadolu Selçukluları zamanından da bazı değişikliklerle beraber sultana bağlı bir şekilde kamu yönetimi içinde bir müessese olarak devam etmiştir.⁹⁴ Camiler ibadet mekânı olmanın yanında çocukların ve yetişkinlerin eğitim öğretiminde mektep ve medrese gibi değerlendirilmeleri Emevi, Abbasi, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde devam etmiş ve bu durum günümüze kadar da sürmüştür.⁹⁵

⁸⁹ Bkz. Ahmet ÇEKİN, "İmam Hatiplik Mesleği Üzerine", *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2003, sy.154, s.43.

⁹⁰ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.101,102.

⁹¹ Bkz. Suat CEBECİ, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yay., 2. baskı, Ankara 2005, s. 168. ayrıca Hz. Ömer dönemi camideki eğitim-öğretim faaliyetleri hakkında bkz. Fahri KAYADİBİ, a.g.e., s.60.

⁹² Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.28, 29.; Osmanlılarda din ve görevlilerinin yönetim içindeki müesseseseleşmesi hakkında bkz. Hayati TETİK, a.g.m., s.123.

⁹³ Bkz. İzzet ER, " Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 202, Ekim 2007, s. 5; Fahri KAYADİBİ, "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik", s. 146,147.; Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.30, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.102.; Hayati TETİK, a.g.m., s.123.; Ahmet ÇEKİN, a.g.m., s.43.

⁹⁴ Ahmet ÇEKİN, a.g.m., s.43.

⁹⁵ Fahri UNAN, "Osmanlı Medreselerinde Din Eğitimi ve Öğretimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlimi Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.186.

Osmanlılarda dinî hizmetlerin yürütülmesi ve yönetimi başta âlimlere daha sonra da şeyhülislama bırakılmıştır.⁹⁶ İmamlar,⁹⁷ Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri işgal etmişlerdir.⁹⁸ Padişah berâtı ile hizmete alınan imamlar, Osmanlı devlet sisteminde “askeri” sınıfından kabul edilmekte ve toplumun örgütlenmesinde önemli bir konumda bulunmaktadır. İmam-hatipler bir üst makama yükselme hakkına sahip olmuş, belli bir zaman sonra müderrislik payesi almış, sonra kadı olabilir, daha sonra kazaskerliğe kadar yükselebilmişlerdir.⁹⁹ Berat sahibi olan imam ve hatipler görevleri müddetince vergilerden muaf tutulmuştur. Ücretlerini hizmet verdikleri mescit veya camilerin vakıflarından almışlar ve tayinleri¹⁰⁰ genellikle vakıf mütevellisinin teklifiyle şeyhülislam tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹ İmamlar tayin olunurken oldukça titiz davranılmış ve belli kriterleri taşımak durumundadırlar.¹⁰² Yeterli dini bilgilerle donatılmış ve iyi ahlak

⁹⁶ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.31.; Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.77.; Fikret KARAMAN, “Diyanet Cumhuriyet’in Bir Projesidir”, *Diyanet Aylık Dergi*, Mart 2007, sy.195, s.28.; ‘Osmanlıda ilmiye, şeyhülislam, nakibüleşraf, kazasker, kadı, müderris, imamlar, vaizler, müezzinler, hatipler, ve diğer cami hizmetlerinin teşkil ettiği grup olarak bilinir. Bu gruba aynı zamanda şer’i ilimlerde ehliyet sahibi anlamında ehl-i şer’de denilmiştir.’ Ahmet AKIN, “Osmanlı’da Din Görevlisinin Konumu Üzerine Değerlendirmeler (Bursa Örneği)”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, sy.8, s.67.

⁹⁷ Osmanlı devletinde ilk hatip, Şeyh Edebalı’nın damadı Dursun Fakı olmuş, Osman Gazi adına Karacahisar’da Cuma, Eskişehir’de Bayram hutbelerini okumuştur. İlk imamın da aynı kişi olduğu bazı kaynaklarda ifadelendirilmiştir. Bkz. Ziya KAZICI, “Osmanlılarda Mahalle İmâmlarının Bâzı Görevleri”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, C.5, sy.3, s.30.; Ahmet AKIN, a.g.m., s.88.; Hayati TETİK, a.g.m., s.124.

⁹⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet AKIN, a.g.m., s.69,70.

⁹⁹ Hayati TETİK, a.g.m., s.125.; Ahmet ÇEKİN, a.g.m., s.43.

¹⁰⁰ Cami görevlilerinin tayini ve görevden alınmaları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ertan GÖKMEN, “Osmanlı Devleti’nde Din Görevlilerinin Göreve Atanma ve Görevden Alınması: Manisa-Demirci Örneği (1690-1830)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.42, sy.4, s.109-118.; Hayati TETİK, a.g.m., s.127.

¹⁰¹ Daha geniş bilgi için bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.31.; Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.76.; Hayati TETİK, a.g.m., s.127.

¹⁰² Bkz. Ziya KAZICI, “Osmanlılarda Mahalle İmâmlarının Bâzı Görevleri”, s.30.; Hayati TETİK, a.g.m., s.125.; ‘Osmanlıda imam tayin edilirken özet olarak şu şartlar aranır; Arapça ve kıraat durumları, fikhî bilgi ve mesleki durum, ehliyet ve kişilik, ilmiyle âmil olmaları, selâtin camilerde görev yapacaklar için ise bu özelliklerin yanında özel bazı yeterliklerde aranır...’ ‘günümüzde de imamların bunlara ilave olarak değişen ve gelişen, dünyamızın şartlarına uygun bilgi donanımlı, kültürlü, sorun çözücü, insan ilişkilerinde yetişmiş, devamlı kendini yenileyen yetenekli bir kişilikte olması gerekiyor.’ Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, s.68; ‘Örneğin selâtin camilerden biri olan ‘Kanun-ı Sultan Süleyman’ın 1557’de tamamladığı Süleymaniye Camiinde görevlendireceği imamda aradığı kriterler şöyle sıralanmıştır: 1. Yüksek ilimleri ve alet ilimlerini bilecektir. 2. Arapça, Farsça ayrıca Latince bilecektir. 3. Diğer dinler ile dinimiz İslam’ı mukayeseli olarak bilecektir. 4. Ata binecek, spor yapacak, güzel görünüşlü olacak ve güzel giyinecektir. 5. Evlenmiş, tek eşli ve eşi güzel bir kadın olacaktır(harama bakmaması için). 6. İlm-i Teşrihi (İnsan yapısı ilmi) bilecektir.’ İlhan YILDIZ, “Eğitim Düzeyi Bağlamında Din Görevlilerinin Yeterlikleri”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, s.71.;

sahibi olmaları gerekmektedir. Ancak tayinlerde imamların eğitim durumları her zaman dikkate alınmamakta, özellikle küçük yerleşim birimlerinde imamlık babadan oğula veya aile fertlerinden birine geçmiştir.¹⁰³ Büyük yerleşim birimlerinde tayinler, ortaya çıkan adaylar arasında yapılan sınav sonuçlarına, vazife yapacağı caminin konumu ve üstleneceği göreve göre yapılmıştır.¹⁰⁴ İlk dönemlerde sadece medrese mezunları din görevliliği yapabilirken daha sonra medresenin ara sınıflarından ayrılanlarda din görevlisi olmaya başlamıştır.¹⁰⁵ Ulvi bir makam olarak görülen imam-hatipliğin devamı için her türlü tedbir alınmış, layık olana hakkı verilmiş ve teftiş esnasında ehil olmadığı tespit edilenlerin görevine son verilmiştir.¹⁰⁶ Hz. Peygamber ile başlayan din hizmetleri günümüze kadar gelişigüzel ve başıboş bırakılmamıştır.

İmamların geçmiş dönemlerde, günümüze kıyasla önemli ölçüde yetki ve itibar sahibi oldukları bilinmektedir.¹⁰⁷ Osmanlı Devleti zamanında özellikle sosyal faaliyetleri yerine getirme konusunda önemli roller üstlenmişlerdir. İmamlar mahallenin bir yöneticisi ve kadıların temsilcileri konumundadır.¹⁰⁸ Mahallenin asayişinden, düzeninden, halk arasındaki ahenk ve barışın sağlanmasından ve duyuruların halka ulaştırılmasından sorumlu olup yönetim ile halk arasında bir bağ ve iletişim sağlayan görevliler olmuşlardır.¹⁰⁹ Osmanlı yönetimi muhtar, imam ve eşraf gibi ileri gelenleri büyük bir yetki ile donatarak mahallelerin emniyet ve asayişini temin etmelerini istemiş, ortaya çıkan hadiselerden onları sorumlu tutmuştur. Bu nedenle imamlar ve diğer görevliler mahallenin asayiş ve huzurunun

¹⁰³ Krş. Mehmet BULUT, "Din Görevlileri Üzerine Bazı Tespitler", *Din Hizmetlerinde Yöntem ve Verimlilik*, DİB Yay., Ankara 2006, s.27.

¹⁰⁴ Kemal BEYDİLLİ, "İmam" md., DİA., C. 22, s. 181-186.; Ertan GÖKMEN, "Osmanlı Devleti'nde Din Görevlilerinin Göreve Atanma ve Görevden Alınması: Manisa-Demirci Örneği (1690-1830)", *Diyanet İlmî Dergi*, C.42, sy.4, s.117.; Ahmet AKIN, a.g.m., s.79.

¹⁰⁵ Bkz. Beyza BİLGİN, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1988, s.4.

¹⁰⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Hayati TETİK, a.g.m., s.126.

¹⁰⁷ Din görevlilerinin toplum içinde işgal ettikleri üst düzey statüye sahip olmaları hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet AKIN, a.g.m., s.82-86.

¹⁰⁸ Bkz. Veysel DEMİR, a.g.t., s. 18-19; Ziya KAZICI, "Osmanlılarda İmamlık", *Nesil Sayı:39-40* (Aralık 1979, Ocak-Şubat 1980), s. 109-111, "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri", s.31.; Hayati TETİK, a.g.m., s.126.; Ahmet ÇEKİN, a.g.m., s.44.

¹⁰⁹ Bkz. İrfan BASKURT, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, Dem Yay., İstanbul 2007, s. 77.; Hayati TETİK, a.g.m., s.126.; Ahmet AKIN, a.g.m., s.70,94.

bozulmaması için teyakkuz halinde bulunmuşlar,¹¹⁰ görev yaptığı mabede göre toplum tarafından ve askeriyede de dini vazifeleri öğretmek üzere çeşitli isimlerle anılmıştır.¹¹¹ Kahvehanede vaaz etmiş, çocuklara ders vermiş, hasta ve fakirlerle ilgilenmiş, cemaate yol göstermişlerdir. Medrese kaynaklı din eğitimi ve öğretiminin ilmî ürünleri sadece medresede eğitimine devam eden talebelerin tatillerde (medreselerin mutat tatil günlerinin yanında kandil, bayram günleri ve ramazan ayları da tatil ediliyordu) taşraya inip halka camilerde vaaz ve nasihatte bulunmaları ile gerçekleşmiştir. Buda bize göstermiştir ki camiler halkın dini konularda bilgilendirilmesinde tekke, tarikat ve tasavvuf erbabının arasında önemli bir merkez olmuştur. Medreselerden daha etkili olmuştur, denilebilir.¹¹²

İmam-hatiplerin yönetim ağırlıklı konumu Tanzimat döneminde kurulmaya başlanan muhtarlık teşkilatı faaliyete geçinceye kadar değişmemiştir. II. Mahmut döneminde kurulan muhtarlık teşkilatı, imam-hatiplerin yöneticilik kimliklerini ikinci plana atmıştır. Bu tarihten sonra imam-hatipler daha ziyade dini görevlere önderlik, halkın dini sorularına cevap verme, halka dini anlatma görevini ifa etmişler; kendilerini halk nezdinde daha değerli kılan sosyal ve idari rollerini kaybetmişlerdir.¹¹³

İslam coğrafyasının genişlemesi ve tarihi süreç içinde yaşanan değişim bir taraftan din görevlilerine olan ihtiyacı artırırken, diğer taraftan görevlilerin

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Abdurrahman KURT, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Uludağ Ün. Basım Evi, Bursa 1998, s. 99.; Hayati TETİK, a.g.m., s.126.; Ziya KAZICI, "Osmanlılarda Mahalle İmâmlarının Bâzı Görevleri", s.31,32.; Fikret KARAMAN, "Osmanlı Devrinde İmam-Hatiplik Görevi, Rolü ve Statüsü", *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2009, sy.221, s.28-31.

¹¹¹ 'Bunları şöyle sıralayabiliriz: Harem-i Şerif İmamlığı, Mescid-i Nebevi İmamlığı, Mescid-i Aksa İmamlığı, Hütkar (Padişah) İmamlığı, Divan İmamlığı, Cuma ve Bayram İmamlığı, Teravih İmamlığı, Yevmiye İmamlığı, Hasbi İmamlık (fahri) Nısf İmamlığı ve askeriyede Tabur İmamlığı, Alay İmamlığı, Ocak İmamlığı, Gemi İmamlığı, bununla beraber Alay Müftüsü, Ordu Şeyhi gibi' Hayati TETİK, a.g.m., s.126, 127.; ayrıca din görevlilerinin anıldığı unvanlar hakkında bkz. Ahmet AKIN, a.g.m., s.79-86.

¹¹² Talebelerin eğitimlerini daha rahat sürdürülebilmek için davetli davetsiz ramazanlarda camilerde ettikleri vaazlar ve sohbetlerle hazırlıklarda bulunmuşlardır ki buna "cerr" de denilmiştir. Bu uygulama dinî bilgilerin taşraya/halka aktarılmasında çok önemli bir görevi yerine getirmiş, medreselerin son dönemlerine kadar fonksiyonlarından fazla bir şey kaybetmeden devam etmiştir. Bkz. Fahri UNAN, "Osmanlı Medreselerinde Din Eğitimi ve Öğretimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.192,193.

¹¹³ İzzet Er, a.g.m., s. 7.; Hayati TETİK, a.g.m., sy.3, s.126.; Ziya KAZICI, "Osmanlılarda Mahalle İmâmlarının Bâzı Görevleri", s.35.; Ahmet ÇEKİN, "İmam Hatiplik Mesleği Üzerine", s.44.

görevleri, statüleri ve konumlarını toplumsal gereksinimlere göre yeniden şekillendirilmiş ve şekillenmeye devam etmektedir.

Cumhuriyet'ten önce din görevlisi yetiştiren kurumlara gelince; onlarda da önemli bir değişim yaşandığını görüyoruz. İslam'ın ilk yıllarından medreselerin kurulmasına kadar geçen sürede din hizmetlerini icra eden görevliler mescit ve camilerde yapılan eğitimler¹¹⁴ ile yetiştirilmiştir.¹¹⁵ Mescitlerle yan yana kurulan Medreseler uzun süre müşterek eğitim faaliyetlerine devam etmiş,¹¹⁶ din görevlileri örgün ve yaygın eğitim kurumları olan medreseler, dergâhlar, tekkeler ve zaviyelerde yetiştirilmiştir.¹¹⁷ Süreç içerisinde medreseler din hizmetleri ile görevli olan bireyleri ve ulemayı yetiştiren kurumlar olarak ön plana çıkmış, hatta bunun için ihtisas medreseleri oluşturulmuştur. Bu medreseler, Eyyübilerde *Dâru'l-Kur'ân*, Selçuklularda *Dâru'l-Huffâz*, Osmanlılarda *Dâru'l-Kurrâ* olarak isimlendirilmiş ve din hizmetlerini yürüten personelleri yetiştirmiştir.¹¹⁸ Tanzimat'tan önce sıbyan mektepleri de ilk seviyede dini bilgilerin¹¹⁹ verilmesi görevi yürütmüş, bu okulların öğretmenliğini medrese mezunu oldukları için mahallenin imam-hatip ve müezzinleri yapmışlardır. Sıbyan mektebini bitirenler din görevlisi olmak için bir *Dâru'l-Kurrâ*'ya gider ve orada hıfzını tamamlardı.¹²⁰ Bu kurumlarla beraber genel eğitim öğretim yapan medreselerden de din hizmetleri personeli yetişmeye devam etmiştir.

¹¹⁴ Mescitlerde okutulan ilimler hakkında bkz. Kadri YILDIRIM, "İslâm Kültüründe Mescidin Eğitim Öğretim Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.4, s.13.

¹¹⁵ Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.34.; Ahmet AKIN, a.g.m.,s.72.; Fahri UNAN, a.g.m., s.183,185.

¹¹⁶ Medreselerle birlikte cami eğitiminin devam etmesi ve nedenleri hakkında bkz. Kadri YILDIRIM, a.g.m., s.25-28.

¹¹⁷ Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.103.

¹¹⁸ Daha fazla bilgi için bkz., Ziya KAZICI, "Bir Eğitim Kurumu Olarak *Dâru'l-Kurrâ*", *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 34-36.; Cahit BALTACI, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri", *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 16.; Nurullah KARAKAŞ, *Hafız Mehmet Sarıcaoğlu'nun Hayatı ve Kur'an Öğretimine Katkıları*, Yüksek Lisans Semineri, Isparta 2010, s. 9-21.; Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.124.; Ahmet AKIN, a.g.m., s.74-77,94.

¹¹⁹ Kur'an-ı Kerim, İlmihal, Arapça dilbilgisi (sarf-nahiv), Dinler Tarihi, Ahlak (Edep), Yazı ve Aritmetik dersleri verilmiştir. Bkz. Ahmet AKIN, a.g.m., s.75.; Nurettin FİDAN ve Münire ERDEM, *Eğitime Giriş*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Ankara 1994, s.196,197.

¹²⁰ Bkz. Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.124.; Ahmet AKIN, a.g.m., s.75.

Osmanlı'nın medreseleri ıslah hareketine¹²¹ geçtiği son dönemlerinde ise, sadece din hizmetleri personelinin daha iyi yetiştirilmesi amacı ile İstanbul'da 1912'de Medresetü'l-Vâizin, 1913'de Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ ve bu iki medresenin birleştirilmesi ile 1919'da Medresetü'l-İrşad açılmıştır. Bu kurumlar 11 Mart 1924'de kadar açık kalmış, medrese ve mektep birlikte yürütülmüştür.¹²²

3.2. Cumhuriyet Sonrası Din Hizmetleri ve Din Görevlileri

Yönetim şeklindeki farklılaşma, birbirlerine bağlantılı olarak siyasi yapının ve dini müesseselerin değişimini beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetle beraber 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclis Hükümetleri döneminde şeyhülislamlığın görevleriyle çok büyük yakınlık gösteren, fetva, adalet, eğitim ve irşad şeklinde özetlenebilecek görevleri bünyesine toplayan Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kurulmuş ve alt teşkilat sistemi oluşturmaya çalışmıştır.¹²³ O dönemde oldukça önemli olan bu birimin başındaki Şer'îye ve Evkaf Vekili, Bakanlar Kurulu listesinde Başbakan'dan sonra yer almıştır. TBMM hükümetlerinin beşinde de yer alan Şer'îye ve Evkaf Vekâleti, Cumhuriyetin ilanından sonraki I. Cumhuriyet Hükümetinde de aynı statüde yönetimde yer almıştır. Söz konusu kurum o dönem din hizmetlerini, din eğitimi, dini yayın ve vakıf hizmetlerini yürütmüştür.¹²⁴ İmam ve hatip hizmetleri şeyhülislam döneminde olduğu gibi, vakfı olan camilerde vakıfların belirlediği şartlarla, mahalle ve köy camilerinde halkın talepleri doğrultusunda ilgili

¹²¹ Daha fazla bilgi için bkz. Zeki Salih ZENGİN, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2009, s. 119-175.

¹²² Bkz. İlhan YILDIZ, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", s.104.; Mustafa ÖCAL, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlikleri", sy. 47.; Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.125.; Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.103.

¹²³ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.36, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.104. ; Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.83.; Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.128.; Fikret KARAMAN, "Diyanet Cumhuriyet'in Bir Projesidir", s.28.

¹²⁴ Bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.85.; Kuruluşundan Günümüze T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı (Tarihçe-Teskilat-Hizmet ve Faaliyetler 1924-1997), s. 12-13.

bakanlığa bağlı olarak yürütülmüş, görevliler medreselerin çeşitli kademelerinde okumuş veya mezun olmuş kişiler arasından seçilerek atanmıştır.¹²⁵

Osmanlı Devleti'ndeki Şeyhülislamlık müessesesi ile günümüzdeki Diyanet İşleri Başkanlığı arasında köprü işlevi gören Şer'iye ve Evkaf Vekâleti 3 Mart 1924 yılında kaldırılmıştır.¹²⁶

Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde din işlerini yürütmekle Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti görevlendirilmiştir. Ancak savaş şartları içinde, vatanın düşman işgalinden kurtarılmasının ön planda tutulduğu ve pek çok camii görevlisinin silâh altında bulunduğu kısa hizmet döneminde bu vekâletin; gerek camii ve mescitlerle, gerekse din görevlileriyle ilgilenme imkânı olmamıştır. 3 Mart 1924'te Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte bütün camii ve mescitler, buralarda hizmet veren din görevlileri ile bu görevlilerin tayin, terfi ve nakil işleri bu kuruma devredilmiş,¹²⁷ din hizmetleri genel idare içine dâhil edilerek devlet denetimine alınmıştır.¹²⁸ 12 Ağustos 1928 "Cami Hademeleri Nizamnamesi" sırf din hizmetleri için düzenlenmiş, cami hizmetleri "ilmi hizmet" ve "bedeni hizmet" olarak iki kısma ayrılmış, imamlık ilmi hizmet kısmında yer almış, atanacakların seçimi ve sınav usulleri, disiplin cezaları, işe alınmaları ve çıkarılmaları ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Fakat ne gibi görev, yetki, sorumlulukları olduğu ve bu görevlerini nasıl yürütecekleri açıkça ifade edilmemiştir.¹²⁹ 22 Nisan 1935 "Cami Hademesi Nizamnamesi" ile yürürlükten kaldırılmış fakat cami görevlilerinin görev ve yükümlülükleri kayıt altına alınmış ancak yine tafsilatlı açıklanmamıştır. 14 Haziran 1935'te Başkanlığın ilk teşkilat kanunu olan "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun" çıkartılmıştır. Ancak merkez ve taşta teşkilatının görevleri, 11 Kasım 1937'de

¹²⁵ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.36, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.104.; Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.128.

¹²⁶ Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s. 85.; Ayrıca bkz. Ruşen ÇAKIR ve İrfan BOZAN., *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, İstanbul 2005 s. 47-49.; Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.128.

¹²⁷ Bkz. İrfan YÜCEL, "İmam." md., D.İ.A., c.22, s. 186.; Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.37.

¹²⁸ Bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.87.; Fikret KARAMAN, "Din Hizmeti ve Geri Dönüşümü", *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2008, sy.214, s.13.

¹²⁹ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.104.

“Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Gösterir Nizamname” ile belirlenebilmiş ve bu tarihe kadar Başkanlığın görev ve yetkilerine açıklık kazandıran başka bir tüzük hazırlanmamış¹³⁰ ve kuruluşundan bu tarihe kadar maaş ve kadro imkânı bakımından sınırlı bir müessese olarak varlığını sürdürmüştür.¹³¹

1931-1950 yılları arasında cami ve cami görevlilerinin idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmiş ancak 23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı kanunla devredilen görev ve yetkiler geri alınmış ve teşkilata bir takım yenilikler getirilmiştir.¹³² Bu ek kanunla; ilk defa “gezici vaizlik ihdas” edilerek, bütün vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. 4503 hayrat hademesi (cami görevlisi) Başkanlık bünyesine alınmıştır. Köy ve kasabalarda kadrosuz imamlık yapılması, Başkanlık ve müftülerin yazılı iznine bağlanmıştır.¹³³ 21 Nisan 1952’de çıkarılan “Hayrat Hademesi Tüzüğü” ile bütün cami ve mescitlerin idaresi (köyler de dâhil), imam ve hatiplerle ilgili işlerin (maaş ve ücret durumları kısmen) yürütülmesi ve denetlenmesi tamamen başkanlığa bırakılmıştır.¹³⁴

Din görevlileri Cumhuriyetin ilk yıllarında oldukça sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. Maddi olanaksızlıklar dolayısıyla çoğu din görevlisi, ailesinin geçimini sağlamakta zorluk çekmiş, yönetim problemleri dolayısıyla her an görevden alınma korkusu yaşamışlardır.¹³⁵ Çünkü 15.12.1927 tarihinde çıkan Şura-yı Devlet kararına göre memurin sınıfından sayılmamışlardır. Din görevlileri 1931 yılında çıkan bütçe kanunu ile maddi yönden Vakıflar Genel Müdürlüğüne, ilmi ve idari yönden mahalli müftülüklerle bağlanmış olmaları da bir takım sorunları beraberinde getirmiştir.¹³⁶ 1950’lerden sonra ise gerek siyasi hükümetlerin etkisi, gerekse DİB’nin kurum

¹³⁰ Bkz. Mehmet BULUT, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, s.119,120.

¹³¹ Bkz. Fikret KARAMAN, “Dinî Hizmetlerin Dünü ve Bugünü”, *Din Hizmetlerinde Yöntem ve Verimlilik*, DİB Yay., Ankara 2006, s.11.

¹³² Bkz. Mehmet BULUT, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, s.121,122.; Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.43.

¹³³ Bkz. İrfan YÜCEL, “Diyanet İşleri Başkanlığı” md. *DİA.*, C.9, s. 456-457.

¹³⁴ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.44.

¹³⁵ II. Meşrutiyetten sonra 1965 yılına kadar imam-hatipler maddi olarak düşük ücretlerle ve kendilerinden öncekilerin sahip oldukları idari ve sosyal rollerden mahrum olarak görev yapmışlardır. Bkz. Ahmet ÇEKİN, “İmam Hatiplik Mesleği Üzerine”, s.44.; Veysel DEMİR, a.g.t., s.18,19.

¹³⁶ Nihat AYTÜRK, Yaşar ÇELİK, E. Şahin ASLAN, *DİB Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, Ankara 1987, s.9.; Veysel DEMİR, a.g.t., s. 22.

olarak kendini yenilemesi sonucu din görevlilerinin durumlarında eskiye oranla iyileşme gözlenmiştir.¹³⁷

DİB'nın kuruluşundan sonra cami hizmetleri ve görevlilerinin özlük hakları konusunda çeşitli kanunlar¹³⁸ yayınlanmışsa da DİB kuruluşu ve görevleri hakkında en geniş ve açıklayıcı kanun, 1961 Anayasasının 154. Maddesine binaen 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" olmuştur. Bu kanunun teşkilatın kuruluş amacı ve görevleri, bütün birimlerdeki personelin görevleri, yetki ve sorumlulukları ayrı ayrı ve yeni esaslara bağlanılarak ilk kez gerçekçi bir şekilde belirlenmiştir. Bu kanunda imam-hatipler; "Cami Görevlileri" olarak nitelenmiştir. Cami görevlilerinin DİB'na tayin olabilmesi için; ibadet ve ahlak gibi ortak özellikleri yanında, imam-hatip lisesini bitirmiş olmaları şartı getirilmiştir. Ayrıca temel güvencelerden olan aylık maaş, sağlık sigortası ve emeklilik hakkına kavuşmuşlardır. 1967 "Cami Görevleri Yönetmeliği"nde imam-hatiplerin imamlık görevinin yanında müftülerin iznine bağlı olarak cemaate ibadetle ilgili konularda dersler vermek ve Kur'an okumasını öğretmek de ilave edilmiştir.¹³⁹ Daha sonraki düzenlemelerle DİB'nın hizmet alanları genişlemeye devam etmiştir.

Son olarak DİB 1 Temmuz 2010 tarih ve 6002 nolu kanun¹⁴⁰ ile bu güne kadar DİB ile ilgili yapılan bütün araştırmaların öneriler kısmına yazılan ve umut edilen kanununa kavuşmuş, kurumsal yapı başta olmak üzere personeli ve bunların görev alanları konusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır.¹⁴¹ Bu düzenlemelerden din hizmetleri ve görevlileri ile ilgili olanlardan kısaca bahsedecek olursak; Diyanet İşleri Başkanı din hizmetleri ile ilgili ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlarla

---

¹³⁷ Veysel DEMİR, a.g.t., s. 22.

¹³⁸ Tarihi süreç içerisinde DİB teşkilatı ile ilgili hukuki düzenlemeler için bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.88-91.

¹³⁹ Bkz. Mehmet BULUT, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", s.119,124.; İftar B. TARHANLI, *Müslüman Toplum, 'laik' Devlet Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı*, AFA Yay., İstanbul 1993, s. 102-124.; Bkz. Fikret KARAMAN, "Dinî Hizmetlerin Dünü ve Bugünü", *Din Hizmetlerinde Yöntem ve Verimlilik*, DİB Yay., Ankara 2006, s.12.; Ahmet ÇEKİN, "İmam Hatiplik Mesleği Üzerine", s.45.

¹⁴⁰ 01.07.2010 tarih ve 6002 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 13.07.2010'da 27640 sayılı Resmî gazetede yayınlanmıştır.

¹⁴¹ Bu kanunla oluşan kurumun yeni teşkilat şeması (merkez teşkilatındaki değişikliği göstermesi açısından) ve tarihi gelişimi kurumun ifadeleri ile eklerde verilmiştir.

işbirliği yapar, il ve ilçe müftüleri dini müesseseleri yönetir ve din görevlilerinin hizmetlerini düzenleyip denetler, din hizmetleri sınıfına ait kadrolara atama KPSS (B) grubu puan sırası ve Başkanlıkça yapılacak sözlü sınav başarı sırasına göre atanır, din hizmetleri tazminatları yeniden düzenlenip iyileştirmeler yapılmış, başvaiz, uzman vaiz, Kur'an kursu baş öğreticisi, Kur'an kursu uzman öğreticisi, başimam-hatip, uzman imam-hatip, başmüezzin kariyer basamakları ile din hizmetlerini yürüten personel arasında bir derecelendirilmeye gidilmiş, kariyer basamaklarında yükselmede kıdem, eğitim, hizmet, bilimsel, sosyal ve kültürel faaliyetler, sicil puanları ve Başkanlıkça yapılacak sınav sonuçları esas alınması kararlaştırılmış, cami görevlileri görevi din hizmetlerini yürütmek ve dini konularda toplumu bilgilendirmek ve Kur'an-ı Kerim öğretiminde görevlendirilebilir (11. md.) ifadelerine yer verilmiştir. Bu personelin atamasına ilişkin hususlar, çalışma usul ve esasları, imam-hatip ve müezzin-kayımların haftalık ve bayram tatillerinde izin kullanmalarına ilişkin hususlar yönetmeliklerle düzenleneceği, yargılamada memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanmasındaki kanun¹⁴² hükümleri uygulanacağı (21. md.) belirtilmiştir. "Personel Dairesi Başkanlığı", "İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü" şeklinde değiştirilmiş, görevleri arasında "Başkanlık personelinin etkinliğini ve verimliliğini artırmak için çalışmalar yapmak ve yürütmek" ifadesine yer verilmiştir. Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş ve "Başkanlığın sosyal ve kültürel faaliyetlerini yürütmek, diyanet evi ve benzeri sosyal tesislerin kurulması ve işletmesini sağlamak", "din görevlilerinin giyecekleri görev kıyafetlerinin tasarımını yapmak veya yaptırmak ve bu kıyafetlerin satın alma ve dağıtım işlemlerini yürütmek" ifadeleri yer almıştır. Başkanlıkta eğitim görevlisi ve Kur'an kursu öğreticisi kadrolarında bulunanlara öğretmenlere verildiği gibi sene başında bir defaya mahsus olmak üzere "öğretim yılına hazırlık ödeneği" verilmesi de ilgili kanunun maddeleri arasında yer almıştır. Ancak toplumun sürekli önünde bulunan ve yaygın din eğitiminin önemli ve büyük bir kısmını oluşturan cami görevlileri bu uygulamadan mahrum edilmiştir.

---

¹⁴² 02.12.1999 tarih, 4483 sayılı "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun".04.12.1999'da 23896 sayılı Resmi Gazete.

Bu düzenlemeler çerçevesinde yapılacak yeni çalışmalarda, bilimsel verilerin ve edinilmiş tecrübelerin dikkate alınmasının, titizlikle irdelenip kararların bu minvalde verilmesinin daha sağlıklı bir oluşum için gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Cumhuriyet döneminde din görevlisi yetiştirme görev ve sorumluluğu Tevhid-i Tedrisatla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir.¹⁴³ 23 Nisan 1920'den 6 Mart 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanununa kadar, yaklaşık dört yıl süren Millî Mücadele yılları ve Cumhuriyet'in hazırlık döneminde, Osmanlı devletindeki öğretim kurumları imkânlar ölçüsünde geliştirilerek devam ettirilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁴ Bu dönemden sonra din görevlisi yetiştiren kurumlarda şu şekilde bir değişim yaşanmıştır. Medreseler kapatılmış olsa bile din öğretiminin yeterli ölçüde okullarda verileceğini belirten Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. Maddesi gereği, İmam-Hatip Mektepleri ile Dâru'l-Fünûn İlähiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak çok az sayıda mezun veren bu kurumların din hizmetlerini gereği gibi yerine getirmeleri mümkün olmamıştır. İmam ve Hatip Mektepleri açılışının ilk yıllarında kapatılmaya başlanmış, toplam sayıları 38 olan okulların 3. Yılında sadece ikisi açık kalabilmiştir. Bunlarda 1930 yılının sonunda resmen, 1932'de fiilen kapatılmıştır.¹⁴⁵ İlähiyat Fakültesi ise 1933'te kapatılmıştır.¹⁴⁶ MEB Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanarak o dönem için din görevlisi yetiştiren Kur'an kurslarını da almak istemiş fakat dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi Kur'an Kurslarının¹⁴⁷ meslek okulları olarak DİB bağlı kalmasını sağlamış ve günümüze kadar hiç kapatılmadan öğretimine devam etmiştir. 1933'ten 1950'lere kadar devlet eliyle din eğitimi ve öğretimi yaptırılmamış, din görevlisi yetiştirecek bir kurum da

¹⁴³ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.104.

¹⁴⁴ Bkz. Halis AYHAN, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitime Genel Bakış", *AÜİF Dergisi*, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan Özel Sayı, s.238.

¹⁴⁵ Bkz. Hasan Ali YÜCEL, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1994, s. 53-62; Halis AYHAN, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İFAV, İstanbul 1999, s. 35-38, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitime Genel Bakış", *AÜİF Dergisi*, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan Özel Sayı, s.248.; Mustafa ÖCAL, "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sayı 6, İstanbul 1999, s. 200-254.

¹⁴⁶ Bkz. Mustafa ÖCAL, a.g.m., s. 200-254.; Halis AYHAN, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitime Genel Bakış", s.250.

¹⁴⁷ Cumhuriyet Dönemi Kur'an Kursları hakkında geniş bilgi için bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001, s.33-51.

kalmamıştır.¹⁴⁸ 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin, 1951-1952'de İmam-Hatip Okullarının ve 1959'dan itibaren Yüksek İslam Enstitülerinin açılması ile din görevlilerini yetiştirme görevi bu yeni kurumlara geçmiştir. 1982'den itibaren İlahiyat Fakülteleri bu görevi yüksek öğretim kurumu olarak devam ettirmiştir.¹⁴⁹ Gelişmeler 1989-1990 yıllarında iki yıllık İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının açılmasıyla devam etmiştir. Toplam sayıları altıya ulaşan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları 1999-2000 öğretim yılından itibaren YÖK'ün öğrenci kontenjanı vermemesi dolayısıyla resmen olmasa da fiilen kapanmıştır.¹⁵⁰ Günümüzde İmam-Hatip Liseleri, İlahiyat Önlisans Programları ve İlahiyat Fakülteleri yaygın din eğitimi alanında görevli olan ve din hizmetlerini yürüten personeli yetiştiren kurumlar arasında sayılabilir.¹⁵¹

Diyanet personelinin eğitim düzeyi her geçen yıl artmaktadır. Personelin öğrenim durumlarını gösteren aşağıdaki tablo¹⁵² görüşlerimizi doğrulamaktadır.

Tablo 1: DİB Öğrenim Durumuna Göre Personel Sayısı

Öğrenim durumlarına göre personel sayısı		
	Personel sayısı	Yüzde (%)
Lisans (Dini öğrenim)	9.154	11,2
Lisans	6.024	7,4
Ön lisans	10.303	12,6
Ön lisans (Dini öğrenim)	26.371	32,2
İmam-Hatip lisesi	27.418	33,5
Lise ve dengi okul	994	1,2
Ortaokul ve dengi okul	1.093	1,3

¹⁴⁸ Bkz. Halis AYHAN, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", s.250.; Recai DOĞAN, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.280.

¹⁴⁹ Bkz. Mustafa ÖCAL, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Yıl 7, sayı 7, Bursa 1998, s. 250-260.; Hayati TETİK, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", s.125.; Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.104.

¹⁵⁰ Bkz. Mustafa ÖCAL, *25.Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.9, Bursa 2000, s.92-100.

¹⁵¹ Krş. Ramazan BUYRUKÇU, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", s.105.

¹⁵² 31.12.2009 itibarı ile öğrenim durumuna göre personel sayısı < <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx> >, (18.03.2011). Ayrıca krş. 01.01.2008 itibarıyla personelin eğitim durumu, *DİB Tanıtım Broşürü*, Yay. No:733, Ankara 2008, s.61'de %9,73'ü Lisans (Dini Öğrenim), %7,03'ü Lisans, %21,9'u Ön lisans, %14,8'i Ön lisans (Dini Öğrenim), %42,76'sı İmam-Hatip lisesi, %1,32'si Lise ve dengi okul, %1,69'u Ortaokul ve dengi okul, %0,78'i İlkokul olarak belirtilmiştir.

İlkokul	494	0,6
Toplam	81.851	100

Camilere yüksek öğrenim mezunu görevlilerin atanması ile din eğitimindeki verimin daha da artacağını umuyoruz. Fakat din görevliliğinin, ses ve makam bilgisi itibariyle özel yetenek gerektiren bir meslek olarak algılanması bazen yüksek öğrenim mezunu hatta doktora yapmış kişilerin dahi cemaati tatmin edememelerine neden olmaktadır. DİB Ankara, İstanbul, Manisa, Kastamonu, Bolu, Elazığ gibi Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, müftülüklerde kendi bünyelerinde açtığı hizmet içi eğitim kurslarıyla hizmette verimliliği artırmaya çalışmaktadır.¹⁵³ Yine Diyanet İşleri Başkanlığı kendi bünyesindeki İlahiyat Fakültesi mezunları arasından seçtiği personeli ihtisas kurslarına¹⁵⁴ alarak, vaiz ve müftü adayları için hizmete hazırlayıcı eğitim vermektedir.

DİB'in son verilerine göre Türkiye'de Din Hizmetleri sınıfında toplam 74.057 personel bulunmaktadır. Bunun 1.218'i vaiz ve cezaevi vaizi, 177 murakıp, 4.381'i Kur'an Kursu Öğreticisi, 58.839'u İmam-Hatip, 9.442'si Müezzin-Kayyım, 1.673'ü ise diğer sınıflarda görev yapmaktadır. Eskişehir'de ise Din Hizmetleri sınıfında toplam 778 personel çalışmaktadır. Bunun 9'u cezaevi vaizi, 2'si murakıp, 38'i Kur'an Kursu Öğreticisi, 611'i İmam-Hatip, 118'i Müezzin-Kayyım, 25'i ise diğer hizmet sınıflardadır.¹⁵⁵

Din görevlilerinin yaptıkları hizmetlerle topluma önemli katkılarının olduğu bir gerçektir.¹⁵⁶ Milli mücadele döneminde Anadolu'daki din görevlileri, Kurtuluş

¹⁵³ Bu bağlamda Eskişehir'de din görevlilerine yönelik olarak, Aşere-Takrib-Tayyibe, Tashih-i Huruf ve hizmete hazırlayıcı güzel ezan okuma kursları düzenlenmektedir. Özel olarak ise birkaç emekli din görevlisi tarafından şan ve makam dersleri verilmektedir.

¹⁵⁴ Hizmet içi eğitim ihtisas kursları: İstanbul Haseki (1976), Konya Selçuk (1989), Trabzon Akçaabat Darıca (1994), Erzurum Mehmet Nuri Yılmaz (1996), Kayseri (2002) illerinde anılan isimlerle açılmıştır. Uygulanan programdaki beş temel alan: Tefsir, Hadis, Fıkıh, İslam Düşüncesi, Din-İletişim-Eğitim'dir. Açıldıkları tarihten günümüze kadar toplam 1882 personel ihtisas eğitimini tamamlamıştır. Bkz. <<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-ihstias-kurslari-190.aspx>> (05.07.2011)

¹⁵⁵ Bkz. DİB İstatistiksel tablolar, <<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-sayisal-bilgiler-65.aspx>> (18.03.2011).; DİB' nin kurulduğu yıllardaki din hizmetleri ve diğer kadrolardaki personel sayısı 7172'dir. Bkz. Fikret KARAMAN, "Diyanet Cumhuriyet'in Bir Projesidir", s.30.

¹⁵⁶ Din görevlilerinin etkileri hakkında bkz. Sabri AKPOLAT, "İletişim Asrında Din Görevlileri", *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.48-52.

Savaşına katılmaya halkı teşvik edebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Din görevlilerinden oluşturulan bir aydınlatma heyeti, camilerde millî mücadelenin önemiyle ilgili vaazlar vermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün kararları camiler kanalı ile halka duyurulmuştur.¹⁵⁷ Din görevlileri o dönemde halkın dinî ve millî duygularını canlı tutarak, bağımsızlık mücadelesinde onların en büyük desteği ve moral kaynağı olmuştur.

1975-1980 yılları arasında ülkemizde yaşanan olaylar sırasında da cami ve mescitler, toplum fertleri arasında birlik ve barış ortamının korunmasında uzlaştırıcı ve birleştirici bir rol üstlenmiş, din görevlileri, olayların büyümesini önlemek için gayret göstermiştir. Nitekim o dönemde yaşanan Kahramanmaraş, Çorum ve Sivas olaylarının önlenmesinde din görevlilerinin önemli katkıları olmuştur.¹⁵⁸

Modern hayatın ve medeniyetin beraberinde getirdiği psikolojik problemlerden bunalan insanlar, huzuru ya mitolojik unsurlarda ya da camilerin her türlü hırslardan, dünyevî çekişmelerden, endişelerden, çıkar kavgalarından ve gürültüden uzak manevî ortamında aramaktadır.

İbadetlerini yerine getirme ve inandıkları din konusunda bilgi sahibi olma amacıyla olan bireyler, cami ve mescitlere hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın, tamamen kendi özgür iradeleriyle gelmektedir. Yıllarca bu mabetlere devam edenler, büyük gruplar halinde toplanarak hutbe ve vaaz yoluyla kendilerine verilen öğütleri dinlemekte, herhangi bir güvenlik gücünün denetimine ihtiyaç duymadan, kavga, kargaşa ve çatışmaya meydan vermeden dağılmaktadır. Sadece bu görüntünün bile toplumsal barış açısından ifade ettiği anlam gerçekten önemlidir.

Camilerde verilen hutbe ve vaazlarda insanlar yardımlaşmaya, iyiliğe, doğruluğa, sevgi ve hoşgörüye davet edilmekte; kötülüklerden sakınmaya, millî ve manevî bütünlüğe zarar veren davranış ve girişimlerden uzak durmaya çağrılmaktadır. Cuma ve bayram günlerinde milyonlarca insana ulaşan hutbeler ve vaazlar göz önünde bulundurulduğunda, camilerin topluma hizmet eden en önemli yaygın din eğitimi kurumları olduğu söylenebilir.

¹⁵⁷ İlhan BAŞGÖZ, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995, s. 60.

¹⁵⁸ Mehmet Nuri YILMAZ, "Diyânet İşleri Başkanlığı ve Millî Bütünlüğümüz", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye (17-18 Haziran 1995 Sempozyumu)*, Diyanet Yay., Ankara 1996, s. 159.

Din görevlilerinin hutbe ve vaaz yoluyla kitlelere mesaj ulaştırmada sahip oldukları müstesna imkân, ÷lkemizdeki sosyal barış açısından önemli bir fırsattır. Ancak bu fırsatın yerinde ve faydalı bir biçimde değerlendirilmesi, cami görevlilerinin çok yönlü bilgi birikimlerine, yeterli ve meslekî formasyonlarına bağlıdır.¹⁵⁹ Cemaate dini konularda rehberlik etme, onlar arasında sosyal dayanışma ve millî bütünlüğü sağlama konumunda bulunan görevlilerin meslekleriyle ilgili gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmaları beklenir. Aldıkları eğitim; iletişimde son derece önemli olan insan psikolojisini tanıma, sosyal problemlere yapıcı yaklaşımlar sergileme gibi kendilerinden beklenen fonksiyonlar açısından yeter düzeyde olmalıdır. Cami ve mescitlerde görev yapan din görevlilerinin bilgi ve mesleki düzeylerini geliştirmek üzere açılan *İlâhiyat Önlisans* ve *İLİTAM Programları* bu açıdan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Din hizmetleri genel müdürlüğünün son olarak din görevlilerine yönelik faaliyetleri ise kurum tarafından şöyle özetlenmiştir:

*Cami ve mescitlerin toplumsal barışa katkıda bulunmalarında en önemli sorumluluk cami görevlilerine düşmektedir. Cami ve mescitlerde görev yapan bir din görevlisi, eęiticiлик yanında rehber olma konumunda bulunmaktadır. Bu yüzden görevlilerin itici, kırıcı bir üslup yerine; sevdirci, çekici, birleştirici ve bütünlüştirici bir üslubu benimsemeleri gerekir. Cemaatinin yaptığı kötü davranışlar karşısında uygun bir tutum takınmalı, öğüt ve nasihatlerini kişilerin yanlıştan uzak kalması ve mutlulukları için yapmalı, bu konudaki samimiyetini muhataplarına hissettirmelidir. Diyanet'in ÷lke genelinde 2006 yılında yaptırdığı bir ankete göre din görevlilerinin halk nazarındaki saygınlığı % 70 civarındadır. Bu oran tatmin edici gözükmele beraber artırılması gerektiği düşüncesindeyiz.*¹⁶⁰

Din görevlilerinin hem cami hem de cami dışı rolleri göz önünde bulundurulursa; mesleki bilgi ve beceri, genel kùltür ile sosyo-kùltürel alanlarda donanımlı olmaları¹⁶¹, bilgili, ahlaklı, dirayetli, kıraati düzgün, toplumla ilişkilerinde hoşgörölü, cemaati tanıma, problemleriyle ilgilenme ve diyalog kurabilme yeteneklerine sahip, farklı dini ve siyasi oluşumlara aynı mesafede kalarak, birleştirici ve bütünlüştirici olmaları gerektiği ortaya çıkmaktadır.

¹⁵⁹ Din görevlilerinin meslekî formasyonları, sosyal konumu ve cemaatle ilişkileri konusunda geniş bilgi için bkz: Cemal TOSUN., *Din ve Kimlik*, Diyanet Yay., Ankara 1993, s. 41-48; Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlilerinin Mesleğini Temsil Gücü*, s. 107-415.

¹⁶⁰ Din görevlilerine yönelik faaliyetler, < <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx> > (18.03.2011).

¹⁶¹ Din görevlilerinin mesleki formasyonu, sosyal statüsü ve cemaatle ilişkileri konusunda geniş bilgi için bkz.: Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlilerinin Mesleğini Temsil Gücü*, s. 107-415.; Cemal TOSUN, *Din ve Kimlik*, s. 41-48.

Din görevlilerinin sorumluluğu sadece cami cemaatiyle sınırlı değildir. Onlar camiye gelmeyenler tarafından da dikkatle izlenmekte, bilinçli veya bilinçsiz karşılıklı iletişim ve etkileşim içine girmektedir. Bu iletişim sürecinde ilgi kadar eleştiri, hatta sert ve kırıcı davranışlara maruz kalabilmektedirler. Din görevlisi her durumda barışçı üslubunu bozmamalı ve onları yumuşaklıkla ikna etmeye çalışmalıdır. Siyasi ve dini ayrışmalar nedeniyle kimseye farklı bir tutum sergilememesi gereken din görevlilerinin İslâm'ın temel esaslarına aykırı olmayan değişik yorumları da hoşgörülle karşılamaları önemlidir. Onların çabaları nezaket ve yumuşaklıkla insanların kalplerini kazanmaya ve herkesi kucaklamaya yönelik olmalıdır. Çünkü iletişimde sevgi, saygı ve samimiyete dayalı bir süreci başlatmak ve devam ettirmek, yapılan veya yapılacak hizmetin niteliğini etkileyecektir. Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'e hitaben şöyle buyrulmaktadır:

"İnsanları Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır, onlarla en güzel bir üslupla tartış..."¹⁶² "Allah'tan bir rahmet olarak onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer sen kaba ve katı yürekli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi."¹⁶³

Ayetlerde de ifade edildiği üzere, sert ve kırıcı konuşmalar şiddet ve nefreti doğurur, dine olan muhalefetin düşmanlığa varacak boyutlara ulaşmasına neden olur. Din görevlisine düşen, söz ve davranışlarında müsamahalı olmak, taassubun her çeşidinden sakınmak, insanlarla iyi bir diyalog kurabilmek ve bu hususta hitap ettiği kitle için örneklik niteliği taşımaktadır.

Bulunduğu toplumda herkesle iyi ilişkiler kuran, uyumlu bir kişilik sergileyen ve çevresiyle diyalog içerisinde bulunan, dertleri olanlarla ilgilenen, düşkün ve yoksulları ziyaret ederek onlara sevgi ve şefkât gösteren, kavgalı ve dargın olanları barıştıran bir din görevlisi, toplumda âdeta barışın simgesi durumundadır. Zaman zaman ifade edilen din görevlilerinin camiye gelen cemaate âdeta kovarcasına yaptığı konuşmalar, sergilediği tavırlar ve incitici sözler, İslâm'ın eğitim anlayışına tamamen terstir. Cami ve mescitlerin kuruluş amacına uygun olmayan bu tür olumsuz davranışların en aza indirgenmesi, hatta tamamen yok edilebilmesi, ancak Kur'an'ın barış mesajlarına vâkıf, toplumu tanıyan ve eğitim yöntemlerini başarıyla

---

¹⁶² Nahl 16/ 125.

¹⁶³ Al-i İmran 3/ 159.

kullanabilme becerisine sahip bulunan din görevlilerinin yetiştirilmesiyle mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

1. ARAŞTIRMAYA KATILAN EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLER

Bu bölümde çalışmamıza katılan emekli din görevlileri ile ilgili kişisel bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler hem emekli din görevlilerini tanınmasına hem de halen görevde olan cami görevlilerinin yeterliklerinin değerlendirilmesinde önemli katkı sağlayacaktır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlerin analizindeki yeri ve önemi esas alındığında bu bilgiler ayrı bir anlam taşımaktadır.

1.1. Örneklem Grubunun Cinsiyeti

Tablo 2: Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyetiniz?	N	%
Erkek	111	94,1
Kadın	7	5,9
Toplam	118	100

Tablo 2’de görüleceği üzere araştırmaya katılan emekli din görevlilerinin %94,1’i erkek, %5,9’u da kadınlardan oluşmaktadır. Oluşumda, Tablo 6’da da görüleceği üzere, hizmetin özelliği din görevlilerinin genelde erkeklerden oluşmasında etkisi vardır. İmam-hatip ve müezzin-kayyımlık hizmet alanlarında erkek olma şartının aranması, kadınların yeni yeni DİB’nda istihdam edilmesi de istatistiki dağılımda belirleyici olmuştur. Alan araştırmalarında, özellikle dinî konularla ilgili araştırmalarda, kadınların oranı genellikle erkeklerden daha azdır.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Ramazan BUYRUKÇU, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretimin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, s., 55; Beyza BİLGİN, “Diyanet ve Kadın Eğitimi”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu 28-29 Mayıs 2002*, İBAV, Kayseri, s. 27.

Nitekim DİB'nın 2009 yılı faaliyet raporu da bu konuyla ilgili görüşümüzü desteklemektedir.¹⁶⁵

2009 faaliyet raporu verilerinden de anlaşılacağı üzere, din hizmetlerinde çalışan personelin çok az bir kısmı bayanlardan oluşmaktadır. DİB tarafından bayanlara din hizmeti sunacak yeterli sayıda ve nitelikte bayan personelin olmaması zayıf (gelişmeye açık) alan olarak ifade edilmiştir.¹⁶⁶ DİB'nın en son yayınladığı 2009 yılı faaliyet raporuna göre Türkiye genelinde çoğunluğunu bayan öğreticilerin oluşturduğu 4.381 Kur'an kursu Öğreticisi görev yapmaktadır.¹⁶⁷ Eskişehir'den emekli olan bayan Kur'an kursu öğreticisi sayısı 21'dir. Biz evreni temsil edeceğini düşündüğümüz 7'sine ulaşabildik. Bayanların oranca düşük olmasında bayan emekli görevlilere ulaşmanın zorluğunun da etkisi olmuştur.

1.2. Örneklem Grubunun En Uzun Süre Görev Yaptığı Yer

Tablo 3: Emekli Din Görevlilerinin Emekli Olmadan Önce En Uzun Süre Görev Yaptıkları Yere Göre Dağılımları

Emekli olmadan önce en uzun süre görev yaptığımız yer?	N	%
Köy	18	15.3
Kasaba	4	3.4
İlçe	30	25.4
İl	16	13.6
Büyükşehir	49	41.5
Yurtdışı	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 3'ün verilerine göre, emekli din görevlilerinin %15,3'ü köyde, %3,4'ü kasabada, %25,4'ü ilçede, %13,6'sı ilde, %41,5'i büyükşehirde, % 0,8'i yurtdışında en uzun süre görev yapmışlardır.

Bu dağılımda, DİB'nın din görevlisi kadro dağılımıyla ilgili politikalarının belirleyici olduğu şüphesizdir. Ayrıca şehir dışındaki emekli din görevlilerine

¹⁶⁵ Toplam personel sayısı: 80.153, erkek personel: 76.602, kadın personel: 3.351 olarak gösterilmiştir. Bk., T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, *Faaliyet Raporu 2009*, Nisan 2010, s., 14

¹⁶⁶ DİB., a.g.r. s.80.

¹⁶⁷ Daha geniş bilgi için ayrıca Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretimin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*

yeterince ulaşılamamış olması ve Eskişehir'in daha önce İl İken sonradan Büyükşehir statüsüne kavuşmasının da verilerin dağılımlında etkili olduğu söylenebilir.

1.3. Örneklem Grubunun Kurum Unvanı

Tablo 4: Emekli Din Görevlilerinin Emekli Olmadan nceki Kurum Unvanlarına Göre Dağılımları

Emekli olmadan önceki kurum unvanınız?	N	%
İl Müftüsü	1	0.8
İlçe Müftüsü	1	0.8
Vaiz	2	1.7
Kur'an Kursu ğreticisi	20	16.9
İmam-Hatip	81	68.6
Müezzin	13	11.0
Toplam	118	100

Tablo 4 incelendiğinde, çalışmamıza katılan emekli din görevlilerinin %0,8'i il müftüsü, %0,8'i ilçe müftüsü, %1,7'si vaiz, %16,9'u Kur'an kursu öğreticisi, %68,6'sı imam-hatip, %11'i de müezzin-kayyım olarak görev yaptıkları anlaşılacaktır. Verilerin dağılımlında DİB teşkilat yapısının etkili olduğu söylenebilir.

1.4. Örneklem Grubunun ğrenim Durumu

Tablo 5: Emekli Din Görevlilerinin En Son ğrenim Durumlarına Göre Dağılımları

En son öğrenim durumunuz?	N	%
Yüksek İslâm Enstitüsü	3	2.5
İlahiyat Fakültesi	3	2.5
İlahiyat n Lisans	20	16.9
İmam Hatip Lisesi	39	33.1
İmam Hatip Orta Okulu	26	22.0
Diğer	27	22.9
Toplam	118	100

Tablo 5'de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan emekli din görevlilerinin %2,5'i Yüksek İslâm Enstitüsü, % 2,5'i İlahiyat Fakültesi, % 16,9'u İlahiyat n Lisans Programı, %33,1'i İmam Hatip Lisesi, %22'si İmam Hatip Ortaokulu, %22,9'u ise diğer ğretim kurumlarından mezun olmuşlardır. % 22,9'luk diğer cevapların dağılımlına bakıldığında, ilkokul mezunlarının yanı sıra, özellikle Kur'an kursu öğreticilerinin büyük bir kısmının dini yükseköğrenim veren fakültelerin dışındaki farklı fakültelerden mezun oldukları görülmüştür.

Bulgulara göre, emekli din görevlilerinin az bir kısmı (%5) yüksek öğretim mezunudur. Bunun sebebi de yüksek din eğitimi veren kurumlardan mezunların yakın zamana kadar DİB’nda sadece vaiz, vaize, müftü veya müftü yardımcısı olarak istihdam edilmesidir. Son zamanlarda dini yüksek öğrenim görmüş personelin imam-hatip, Kur’an kursu öğreticisi vb. görev alanlarında da istihdam edildiği ve edileceği görülmektedir.¹⁶⁸

2. EMEKLİ DİN GÖREVLİLERİNİN HALEN ÇALIŞMAKTA OLAN CAMİ GÖREVLİLERİNİN YETERLİKLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Araştırmamızda çalışmakta olan cami görevlilerinin değerlendirilmesinde DİB’nın yeterliklerle ilgili sınıflama ve verileri esas alınmıştır. Bu bağlamda araştırmayı daha kapsamlı ve anlaşılır kılma amacı ile yeterlikler; Temel Yeterlikler, Özel ve Kişisel Yeterlikler ve Din ve Sosyal Hizmet Yeterlikleri şeklinde üç ana kategoride değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1. TEMEL YETERLİKLER

Temel yeterlikler kendi içinde; -Alan Yeterlikleri, Genel Kültür Yeterlikleri ve Eğitime-Öğretme Yeterlikleri - olarak gruplandırılmıştır. Görev alanlarının çeşitliliği, bu görevi ifa eden bireylerin yeterlik alanlarının kapsamını genişletmiştir. Bu nedenle din hizmetlerinin gereğince yerine getirebilmesi için sadece bir eğitim kurumundan mezun olmak yeterli değildir. Tecrübe ve deneyimin yanı sıra, bilgi, kültür ve bireysel gelişmişlik düzeyinin üst seviyede olması gerekir.

---

¹⁶⁸ Nitekim bu konu ile ilgili kendilerini tanımlamaları; “Kaliteli din hizmeti sunmanın, iyi yetişmiş kalifiye elemanların istihdamıyla mümkün olabileceği, izahtan varestedir. Başkanlığımızın bundan böyle tamamen İlahiyat fakültesi mezunlarını istihdam etmesi gerekmektedir.” şeklindedir. DİB., a.g.r., s.83.

2.1.A. Alan Yeterlikleri

Bu alt başlıkta Eskişehir'deki emekli din görevlileri halen görevde olan cami görevlilerini alan bilgisi yönünden değerlendirecektir. Konu ile ilgili sorulara verilen cevaplar; hem görevlilerinin yeterliklerini belirleme hem de nedenleri tespit etme imkanı verecektir. Ayrıca bulgular bağımsız değişkenler ile bağlantılı olarak değerlendirilecektir.

2.1.A.1. Cami Görevlilerinin Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri

Tablo 6: Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okurlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	10	8.5
Katılıyorum	67	56.8
Kararsızım	17	14.4
Katılmıyorum	21	17.8
Hiç katılmıyorum	2	1.7
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 6'da görüldüğü üzere, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin, çalışmakta olan cami görevlilerinin Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okudukları yönündeki görüşe, %8,5'i tamamen katılıyorum, %56,8'i katılıyorum, %14,4'ü kararsızım, %17,8'i katılmıyorum, %1,7'si de hiç katılmıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Bir kişi ise soruyu cevapsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bulgular çerçevesinde, emekli din görevlilerinin yarısından fazlası %65,3'nün din görevlilerinin Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okudukları kanaatindedir. Din görevlilerinin Kur'an okuma bilgi ve becerisini yetersiz bulanların oranı ise yaklaşık %20 düzeyindedir. Bu konuda kararsız olanlar da %15 oranındadır. Olumlu kanaatin oluşmasında; hizmet içi kurslarının, din hizmetlerinde Kur'an'ı doğru okumanın önemsenmesinin ve göreve atamalarda DİB mesleki yeterlik belgesinin şart koşulmasının ve Eskişehir'de açılan aşere-takrib-tayyibe kursları ve DİB'na bağlı Kur'an kurslarında verilen eğitimlerin

ve bu hususta özel çaba ve gayret gösteren hocaların¹⁶⁹ halen görevde olan cami görevlilerinin yetiştirilmesindeki katkıları belirleyici olmuştur, denilebilir. “*Fatiha suresini hatalı okuyan, lafzatullahı bölerek okuyan görevlilerimiz vardır. DİB müfettişleri bu konuyu araştırıp yeterli olmayan görevlileri farklı alanlarda -daire memuru olmak gibi- değerlendirmelidir.*”, “*Kur’an kıraatine dikkat edilmeli ve cami görevlileri hafız olmalı*”, şeklinde açık uçlu sorumuza verilen cevaplar konuyla ilgili ciddi eksikliklerin olduğunu da göstermektedir. Yapılan çalışmalarda mesleki yeterlikler arasında ekseriyetle Kur’an kıraati ve ezberi konusundaki yetersizliklerden bahsedilmiştir.¹⁷⁰ Cevapların dağılımında emekli din görevlilerinin, kişisel özellikleri ile ilgili farklılıkların da etkisi olmuştur. Başka bir ifade ile emekli din görevlilerinin cevapları ile bu kişisel özellikleri arasında önemli ilişkiler tespit edilmiştir. Bu ilişkiler tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

2.1.A.1.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Kur’an Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 7: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Kur’an’ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Kur’an’ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okurlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	6	33,3	5	27,8	5	27,8	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	3	75,0	0	0	1	25,0	0	0	0	0	4	100
İlçe	2	6,7	19	63,3	7	23,3	2	6,7	0	0	0	0	30	100
İl	2	12,5	9	56,3	1	6,3	4	25,0	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	3	6,1	30	61,2	4	8,2	9	18,4	2	4,1	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	10	8,5	67	56,8	17	14,4	21	17,8	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=28,824, P<05$$

Emekli din görevlilerinin en uzun süre görev yaptıkları yer ile din görevlilerinin Kur’an’ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okuma yeterlikleri ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Bulguları incelediğimizde, yurtdışında görev yaptığını ifade eden emekli din görevlisi din görevlilerini bu konuda tamamen yeterli olduğu görüşünde iken, katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde; oranların büyüklük sırasına göre, kasaba,

¹⁶⁹ Bkz., Nurullah KARAKAŞ, a.g.s.

¹⁷⁰ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, “Din Görevlilerinin Problemleri ve Çözümü ile ilgili Görüş ve Teklifler”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 1996, sy.3, Isparta 1997, s.92.

ilçe, il ve büyükşehirde görev yapanlar din görevlilerini yeterli görmüş, köyde görev yaptığını ifade edenler ise, bu konuda din görevlilerimizi yeterli görmemişlerdir. Uzun süre görev yapılan yerleşim yerindeki imkan ve şartların, pek çok konuda olduğu gibi, bu konuda da etkili olduğunu ortaya koymuştur.

2.1.A.1.2. Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanları ile Cami Görevlilerinin Kur'an Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 8: Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanları ile Cami Görevlilerinin Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanımız	Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okurlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl müftüsü	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100	0	0	1	100
İlçe müftüsü	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	1	50,0	0	0	1	50,0	0	0	0	0	2	100
K.K.Öğretici	1	5,0	15	75,0	1	5,0	2	10,0	1	5,0	0	0	20	100
İmam-Hatip	8	9,9	42	51,9	16	19,8	14	17,3	0	0	1	1,2	81	100
Müezzin-Ka.	1	7,7	8	61,5	0	0	4	30,8	0	0	0	0	13	100
Toplam	10	8,5	67	56,8	17	14,4	21	17,8	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=72,439, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanları ile din görevlilerinin Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okuma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, ilçe müftüsü cami görevlilerini üst düzeyde yeterli görürken, oranların büyüklük sırasına göre, Kur'an kursu öğreticisi %80, müezzin-kayyım %69,2, imam-hatip %61,8 oranlarında yeterli görmüşler, vaiz %50 oranında yeterli ve yetersiz, il müftüsü ise tamamen yetersiz oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Kurum unvanının artmasıyla din görevlilerinden beklenen yeterlik düzeyi artmaktadır, denilebilir.

2.1.A.1.3. Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Kur'an Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 9: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Kur'an'ı Tecvid Kurallarına Göre Yüzünden ve Bazı Bölümleri Ezbere Okuma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okurlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	2	66,7	0	0	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	1	33,3	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	2	10,0	13	65,0	2	10,0	2	10,0	1	5,0	0	0	20	100

İ.H.Lisesi	3	7,7	20	51,3	7	17,9	9	23,1	0	0	0	0	39	100
İ.H.OrtaOkl.	2	7,7	13	50,0	6	23,1	5	19,2	0	0	0	0	26	100
Diğer	2	7,4	18	66,7	2	7,4	4	14,8	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	10	8,5	67	56,8	17	14,4	21	17,8	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=34,178, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları ile din görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde, oranların büyüklük sırasına göre, diğer (ilkokul ve diğer fakülteler), İlahiyat Ön Lisans, Yüksek İslam Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, İmam-Hatip Lisesi ve İmam-Hatip Orta kısmı mezunları bu konuda din görevlilerini yeterli görmüşlerdir. Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu, değerlendirilmedeki farklılıkların oluşmasında etkili olmuştur denilebilir.

2.1.A.2. Cami Görevlilerinin Okudukları Ayetlerin Anlamlarını Bilme Yeterlikleri

Tablo 10: Cami Görevlilerinin Okudukları Ayetlerin Anlamlarını Bilme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri okudukları ayetlerin anlamlarını genelde bilirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	1	0,8
Katılıyorum	37	31,4
Kararsızım	21	17,8
Katılmıyorum	48	40,7
Hiç katılmıyorum	10	8,5
Cevapsız	1	0,8
Toplam	118	100

Tablo 10'daki bulgulara göre, katılımcıların cami görevlilerinin okudukları ayetlerin manalarını bilmeleri hususunda % 0,8'i tamamen katılıyorum, %31,4'ü katılıyorum şeklinde olumlu, % 17,8'i kararsızım, %40,7'si katılmıyorum ve %8,5'i hiç katılmıyorum şeklinde olumsuz görüş bildirmiştir. Bir kişi ise bu soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bu sonuçlar, soruya cevap veren emekli din görevlilerimizin konuyla ilgili belli bir yönde yoğunlaşan ortak görüşlerinin bulunmadığını, ancak önemli bir kısmının cami görevlilerinin okudukları ayetlerin anlamlarını bilmedikleri kanaatini taşıdıklarını göstermiştir. Din hizmetlerinin daha nitelikli bir şekilde yapılabilmesi için cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin artırılmasının gerekli olduğu düşüncesindeyiz. Anket formunun üzerine yazılan "Kur'an'ın meal ve

anlamına daha fazla önem verilmelidir” ve “cami görevlileri Kur’an’a mana verebilecek seviyede Arapça bilgisine sahip olmalıdır. Türkiye’de Kur’an’ın bütün ayetlerine mana verebilen kaç cami görevlisinin çıktığı yeniden düşünülmelidir.” ifadeleri, hem din görevlilerinin atanmasında hem de cami görevlilerinin cemaate yönelik din hizmetlerinde Kur’an’ın anlamına yönelik uygulamalara daha fazla yer verilmesi gerektiğini ortaya koyar niteliktedir.

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece cinsiyetle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.A.2.1. Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Okudukları Ayetlerin Anlamlarını Bilme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 11: Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Okudukları Ayetlerin Anlamlarını Bilme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%
Erkek	1	0.9	37	33.3	18	16.2	44	39.6	10	9.0	1	0.9	111	100
Kadın	0	0	0	0	3	42.9	4	57.1	0	0			7	100
Toplam	1	0.8	37	31.4	21	17.8	48	40.7	10	8.5	1	0.8	118	100

$$X^2_{(5)}=6,212, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyetleri ile cami görevlilerinin okuduğu ayetlerin anlamlarını bilme yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablodaki cevapların dağılımına bakıldığında; kadınların sayısı etkili olmakla beraber, kadınlar bu konuda olumsuz ve kararsız kalmışlardır. Kadınların cami içi din hizmetlerinden kısıtlı bir şekilde yararlanmalarının bir sonucu olarak, bu konuda cami görevlilerini değerlendirebilecek yaşantılarının olmadığını ifade edebiliriz. Erkekler ise net bir görüşe ulaşamamıştır. Erkeklerin değerlendirmesinde yakın çevredeki görevlilerin bu konudaki yeterliklerinin etkili olduğu söylenebilir. Cinsiyet özellikle erkekler arasında net bir görüşün oluşmamasında ve bu konuda olumlu ve olumsuz yönde değerlendirmede etkili olmuştur denilebilir.

2.1.A.3. Cami Görevlilerinin Mübarek Gün ve Gecelerde Program Düzenleme Yeterlikleri

Tablo 12: Cami Görevlilerinin Mübarek Gün ve Gecelerde Program Düzenleyip, Kur'an ve Hz. Peygamber'i Anlatmak İçin Önemli Bir Fırsat Bilme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri mübarek gün ve gecelerde programlar düzenleyip, Kur'an ve Hz. Peygamber'i anlatmak için bunu bir fırsat bilirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	15	12.7
Katılıyorum	69	58.5
Kararsızım	14	11.9
Katılmıyorum	18	15.3
Hiç katılmıyorum	1	0.8
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 12'deki bulgulara bakıldığında, katılımcıların %12,7'si tamamen katılıyorum ve %58,5'i katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerini mübarek gün ve gecelerde program düzenleyip, Kur'an ve Hz. Peygamberi anlatmak için önemli bir fırsat bildikleri görüşünde olduklarını, %11,9'u kararsız kaldığını, %15,3'ü katılmıyorum ve %0,8', hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirdiğini göstermiştir. Bir kişi bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Verilerden hareketle, cami görevlilerinin mübarek gün ve gecelerde programlar düzenlediklerini, halkın dini konularda bilgilendirilmesi için bunu bir fırsat bildiklerini, bu husustaki yeterlik düzeylerinin de %70'in üzerinde iyi bir seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Ancak DİB bu konuyu cami görevlilerinin görev ve sorumluluk alanları¹⁷¹ içinde sayması da etkili olmuştur, denilebilir. Bağımsız değişkenler ile bu soru arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

2.1.A.4. Cami Görevlilerinin Ayet ve Hadis Bilme Yeterlikleri

Tablo 13: Cami Görevlilerinin İman, İbadet ve Ahlak Konularında Yeterli Sayıda Ayet ve Hadis Bilme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri iman, ibadet ve ahlak konularında yeterli sayıda ayet ve hadis bilirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	3	2.5
Katılıyorum	49	41.5
Kararsızım	31	26.3
Katılmıyorum	33	28.0
Hiç katılmıyorum	1	0.8
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

¹⁷¹ "Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilâtı Görev ve Çalışma Yönergesi", madde: 63/6, *Din Görevlisi El Kitabı*, (komisyon), 2. baskı, Ankara 1998, s.102.

Tablo 13'den anlaşıldığı üzere, deneklerin % 2,5'i tamamen katılıyorum ve %41,5'i katılıyorum cevapları ile cami görevlilerinin iman, ibadet ve ahlak konularında yeterli sayıda ayet ve hadis bildiklerini ifade ederken, %26,3'ü bu konuda kararsız kalmış, %28'i katılmıyorum ve %0,8'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir. Bir kişi ise bu soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Sonuçlar çerçevesinde, cami görevlilerinin iman, ibadet ve ahlak konularında ayet ve hadis bilme ya da bilmeme oranlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ancak olumsuz görüş bildirenler ve kararsız kalanlar dikkate alındığında, cami görevlilerinin bu hususta gerekli yeterliğe haiz olmadıkları ve kendilerini ayet-hadis bilme konusunda geliştirmeleri gerektiği kanaatine ulaşılmıştır. Tablo 26'da görüleceği üzere din görevlilerinin araştırma okuma konusundaki eksiklikleri, etkili olmuştur, denilebilir.

Yapılan ki-kare testinde, anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

2.1.A.5. Cami Görevlilerinin Hz. Peygamber'i Bilme ve Model Edinme Yeterlikleri

Tablo 14: Cami Görevlilerinin Hz. Peygamber'in Hayatını Bilme ve Örnek Şahsiyetini Kendine Model Edinme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri Hz. Peygamber'in hayatını bilir ve örnek şahsiyetini kendine model edinirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	5	4.2
Katılıyorum	65	55.1
Kararsızım	27	22.9
Katılmıyorum	16	13.6
Hiç katılmıyorum	3	2.5
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablodaki veriler, katılımcıların %4,2'sinin tamamen katılıyorum ve %55,1'inin katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin Hz. Peygamber'in hayatını bildikleri ve örnek şahsiyetini kendilerine model edindikleri görüşünde olduklarını göstermiştir. Ancak deneklerin%22,9'u bu konuda kararsız kalırken, % 13,6'sı katılmıyorum ve %2,5'i hiç katılmıyorum cevaplarını vererek olumsuz görüş bildirmiş, iki kişi ise bu soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bulgular; emekli din görevlilerinin ele alınan konudaki görüşlerinin kısmen farklılaştığını ortaya koysa da genel olarak cami görevlilerinin Hz. Peygamber'in örnek şahsiyetini kendilerine model edindikleri ve bu alanda geliştirilmeye açık oldukları sonucuna götürmüştür. Yaygın din eğitiminde özellikle yetişkinlerle muhatap olan cami görevlilerimiz Hz. Peygamber'in davranış şekillerini bilmesi, bundan da önemlisi yaşantısıyla göstermesi yetişkinlerin eğitiminde bir başka anlam ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in davranışları inanmayanların bile takdirini kazanmış hatta bazıları sırf davranışlarındaki güzellikten etkilenip Müslüman olmuştur. Bu konu cami görevlilerimiz tarafından dikkate alınmalı ki "yapmadıklarınızı neden söylersiniz" mealindeki ayet de bizlere ayrı bir sorumluluk yüklemektedir.

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.A.5.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Hz. Peygamber'i Bilme ve Model Edinme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 15: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Hz. Peygamber'in Hayatını Bilmeleri ve Örnek Şahsiyetini Kendilerine Model Edinme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Hz. Peygamber'in hayatını bilir ve örnek şahsiyetini kendilerine model edinirler												Toplam	
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	1	5,6	6	33,3	7	38,9	4	22,2	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	0	0	1	25,0	0	0	1	25,0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	21	70,0	6	20,0	3	10,0	0	0	0	0	30	100
İl	2	12,5	10	62,5	2	12,5	1	6,3	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	28	57,1	10	20,4	8	16,3	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	5	4,2	65	55,1	27	22,9	16	13,6	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=46,828, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptıkları yer ile din görevlilerinin Hz. Peygamber'in hayatını bilme ve örnek şahsiyetini kendine model edinme yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablodaki cevapların dağılımına bakıldığında ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, oranların büyüklük sırasına göre, il, ilçe ve büyükşehirde görev

yapmış olanlar din görevlilerini yeterli bulurken, yurtdışı, kasaba ve köyde görev yapmış olanlar din görevlilerini farklı oranlarda yeterli görmemektedir. Bulgulardan hareketle uzun süre görev yapılan yerin cevaplara olumlu ve olumsuz yönde bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.A.6. Cami Görevlilerinin Fıkhî Bilgiye Sahip Olma Yeterlikleri

Tablo 16: Cami Görevlilerinin Cami Hizmetlerini Hakkıyla Yerine Getirebilmek İçin Yeterli Fıkhî Bilgiye Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri cami hizmetlerini (imamet, hitabet, ezan ve ikamet) hakkıyla yerine getirebilmek için yeterli fıkhî bilgiye (ilmihal seviyesinde) sahiptirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	4	3.4
Katılıyorum	72	61.0
Kararsızım	21	17.8
Katılmıyorum	19	16.1
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 16’da görüldüğü üzere, ankete katılan emekli din görevlilerinin %3,4’ü tamamen katılıyorum ve %61’i katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin cami hizmetlerini hakkıyla yerine getirebilmek için yeterli fıkhî bilgiye (ilmihal seviyesinde) sahip oldukları yönünde görüş bildirmiş, %17,8’i bu konuda kararsız kalmış, %16,1’i katılmıyorum cevabıyla olumsuz görüş bildirmiştir. İki kişi ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda, cami görevlilerinin cami hizmetlerini etkin şekilde yerine getirebilecek fıkhî (ilmihal) bilgisine sahip olduklarını, ancak oranların büyüklüğüne bakıldığında bu konudaki yeterliklerinin daha iyi seviyeye yükseltmek için gayret gösterdikleri kanaatine ulaşılmıştır. Bu konuda sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.A.6.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Fıkhî Bilgiye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 17: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Cami Hizmetlerini Hakkıyla Yerine Getirebilmek İçin Yeterli Fıkhî Bilgiye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Cami hizmetlerini (imamet, hitabet, ezan ve ikamet) hakkıyla yerine getirebilmek için yeterli fıkhî bilgiye (ilmi hal seviyesinde) sahiptirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	9	50,0	6	33,3	3	16,7	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	23	76,7	3	10,0	4	13,3	0	0	0	0	30	100
İl	0	0	11	68,8	2	12,5	3	18,8	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	4	8,2	27	55,1	9	18,4	8	16,3	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	4	3,4	72	61,0	21	17,8	19	16,1	0	0	2	1,7	118	100

$$X^2_{(20)}=31,088, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptıkları yer ile cami görevlilerinin cami hizmetlerini hakkıyla yerine getirebilmek için yeterli fıkhî bilgiye sahip olma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodaki katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, oranların büyüklük sırasına göre, ilçe, il, kasaba, büyükşehirde görev yapanların yarısından fazlası ile köyde görev yapanların yarısı bu konuda din görevlilerini yeterli görmüş, yurtdışında görev yaptığını belirten ise kararsız kalmıştır. Bulgulardan anlaşılacağı üzere emekli din görevlilerinin görev yaptıkları yerin, din görevlilerinin bu konudaki yeterlikleri hususunda olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği kanaatine ulaşabiliriz.

2.1.A.7. Cami Görevlilerinin Ayet - Hadis Metinlerinden Yararlanma ve Günlük Hayatla İrtibatlandırma Yeterlikleri

Tablo 18: Cami Görevlilerinin Vaaz, Hutbe ve Sohbetlerde Ayet - Hadis Metinlerinden Yararlanarak, Konuları Günlük Hayattaki Olaylarla İrtibatlandırma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri; vaaz, hutbe ve sohbetlerde ayet - hadis metinlerinden yararlanarak, konuları günlük hayattaki olaylarla irtibatlandırma becerisine sahip değillerdir.	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	35	29.7
Kararsızım	26	22.0
Katılmıyorum	51	43.2
Hiç katılmıyorum	2	1.7
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablodaki bulgular incelendiğinde, katılımcıların % 1,7'si tamamen katılıyorum ve % 29,7'si katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin vaaz, hutbe ve sohbetlerde ayet ve hadis metinlerinden yararlanarak, konuları günlük hayattaki olaylarla irtibatlandırma becerisine sahip olmadıkları, %22'si konu hakkında bilgilerinin bulunmadığı, % 43,2'si katılmıyorum ve %1,7'si hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz düşündükleri yönünde görüş bildirmiştir. İki kişi ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ulaşılan verilerden hareketle, deneklerin konuyla ilgili ortak görüşlerinin olmadığı, çalışmakta olan cami görevlilerinin bu alandaki yeterliklerinin artırılması gerektiği ve merkezi sistem uygulamaları nedeniyle cami görevlilerinin vaaz-irşad hizmetlerinde pasifleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.A.7.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Ayet ve Hadis Metinlerinden Yararlanma ve Günlük Hayatla İrtibatlandırma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 19: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Vaaz, Hutbe ve Sohbetlerde Ayet ve Hadis Metinlerinden Yararlanarak Konuları Günlük Hayatla İrtibatlandırma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Vaaz, hutbe ve sohbetlerde ayet ve hadis metinlerinden yararlanarak, konuları günlük hayatla irtibatlandırma becerisine sahip değillerdir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	4	22,2	7	38,9	6	33,3	1	5,6	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	1	3,3	7	23,3	7	23,3	15	50,0	0	0	0	0	30	100
İl	0	0	8	50,0	0	0	7	43,8	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	0	0	14	28,6	12	24,5	22	44,9	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	35	29,7	26	22,0	51	43,2	2	1,7	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=90,336, P<05$$

Çalışmaya katılan emekli din görevlileri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 19'daki katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde oranların büyüklük sırasına göre, il ve ilçede görev yapanların yaklaşık yarısı din görevlilerini yeterli görürken, yurtdışı başta olmak üzere, kasaba, köy ve büyükşehirde görev yapanlar yeterli

görmemektedirler. Dağılımdaki farklılaşmaya görev yeri olumlu ve olumsuz her iki yönde de etki etmiştir denilebilir.

2.1.A.8. Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri

Tablo 20: Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri İtibarıyla Dağılımları

Cami görevlileri hutbe hazırlama ve sunma, bilgi ve becerilerine yeterince sahiptir.	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	54	45.8
Kararsızım	30	25.4
Katılmıyorum	26	22.0
Hiç katılmıyorum	4	3.4
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 20'deki veriler incelendiğinde, emekli din görevlilerinin %1,7'si tamamen katılıyorum ve % 45,8'i katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin hutbe hazırlama ve sunma konusunda bilgi ve beceri sahibi oldukları, %25,4'ünün kararsız kaldıkları, %22'si katılmıyorum ve %3,4'ü hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz düşündükleri, iki kişinin de soruyu yanıtsız bıraktığı görülmüştür.

Ulaşılan bulgular, katılımcıların konuyla ilgili net bir görüşünün olmadığını, ancak yarıya yakın bir grubun, hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerisini taşıdıklarını ortaya koymuştur. Ancak kararsız kalan ve olumsuz cevap veren denekler birlikte değerlendirildiğinde din hizmetleri sunan personelin yeterliklerinin bu konuda düşük seviyelerde olduğunu ve geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin hutbe hazırlama ve sunma yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.A.8.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 21: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerilerine yeterince sahiptir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%

Köy	0	0	6	33,3	10	55,6	1	5,6	1	5,6	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	0	0	1	25,0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	15	50,0	10	33,3	4	13,3	1	3,3	0	0	30	100
İl	0	0	8	50,0	3	18,8	5	31,3	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	23	46,9	7	14,3	16	32,7	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	54	45,8	30	25,4	26	22,0	4	3,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=98,618, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptıkları yer ile din görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 21'den elde edilen bulgulara göre, yurtdışında görev yaptığını belirten emekli din görevlisi bu konuda cami görevlilerini tam yeterli görürken, kasabada görev yapan %66,7, büyükşehir, il ve ilçede görev yapanlar ise %50 oranında yeterli görmüş, köyde görev yapanlar ise cami görevlilerinin bu konuda yeterli olmadığı görüşündedir. Bulgulardan hareketle emekli din görevlilerinin cami görevlilerini bu konudaki yeterliklerini değerlendirirken görev yeri her iki yönde etkili olmuştur denilebilir.

2.1.A.8.2. Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 22: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Hutbe Hazırlama ve Sunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerilerine yeterince sahiptir.												Toplam	
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	3	100	0	0	0	0	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	2	66,7	1	33,3	0	0	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	0	0	11	55,0	3	15,0	4	20,0	2	10,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	2	5,1	13	33,3	14	35,9	9	23,1	0	0	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	9	34,6	10	38,5	6	23,1	1	3,8	0	0	26	100
Diğer	0	0	16	61,5	2	7,7	7	26,9	1	3,8	1	3,7	27	100
Toplam	2	1,7	54	45,8	30	25,4	26	22,0	4	3,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=25,698, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları ile cami görevlilerinin hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerilerine sahip olma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 22'de tamamen katılıyorum ve katılıyorum seçeneklerine verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, yüksek İslam Enstitüsü mezunları bu konuda cami görevlilerini yeterli görürken, diğer gruplar oranların büyüklük sırasına göre, İlahiyat Fakültesi, diğer (İlkokul ve diğer Fakülte) ve İlahiyat Ön Lisans mezunları farklı oranlarda cami görevlilerini yeterli görmüşler, İmam-Hatip Lisesi ve Orta kısmı mezunları ise yeterli olmadığı

görüşündedirler. Tablodaki bu farklılaşma bizlere eğitim düzeyleri yükseldikçe cami görevlilerinin yeterliklerine bakışta beklenenin aksine bir olumlu yönde bir artış gözlenmiştir. Örneklem grubumuzun yaklaşık yarısını oluşturan İmam-Hatip Lise ve Ortaokulu mezunları cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışları daha fazla eleştirel boyutta olduğu görülmüştür.

2.1.A.9. Cami Görevlilerinin Vaaz Hazırlama İlke, Yöntem ve Teknikleri Hakkındaki Bilgi ve Beceri Yeterlikleri

Tablo 23: Cami Görevlilerinin Vaaz Hazırlama İlke, Yöntem ve Teknikleri Hakkındaki Bilgi ve Beceri Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri vaaz hazırlama ilke, yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	1	0.8
Katılıyorum	40	33.9
Kararsızım	35	29.7
Katılmıyorum	35	29.7
Hiç katılmıyorum	5	4.2
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablodan görüldüğü üzere, katılımcıların % 0,8'i tamamen katılıyorum ve % 33,9'u katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin vaaz hazırlama hususunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olduğu kanaatini taşıırken, %29,7'si bu konuda kararsız kalmış, %29,7'si katılmıyorum ve %4,2'si hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir. İki kişi soruyu yanıtsız bırakmıştır. Katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde deneklerin üçte birine tekabül eden %34,7'si (0,8+33,9) olumlu, %33,9'u (29,7+4,2) olumsuz görüş bildirmeleri, emekli din görevlilerinin bu konuda belirgin bir görüşlerinin olmadığını göstermiştir.

Elde edilen veriler, emekli din görevlilerinin cami görevlilerinin vaaz hazırlama konusundaki nitelikleri hususunda fikir birlikteliklerinin olmadığını, olumlu-olumsuz düşünenlerle kararsız kalanların oranlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür. Cami görevlileri özellikle imam-hatipler merkezi vaaz uygulamaları nedeniyle bu konuda ikinci plana itilmiş, hatta yeterli ve başarılı olanlar bile meziyetlerini kaybedecek duruma gelmiştir. "cami görevlileri vaaz ve konuşmalarında cemaatin anlayacağı üslupla hitap etmelidir." şeklindeki görüş, cami görevlilerinin konuşmalarında daha anlaşılır ve sade bir üslup kullanılmasının

gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca cami görevlilerinin vaaz hazırlama ilke , yöntem ve teknikleri hakkında bilgi eksikliklerinin de olduğunu¹⁷² söyleyebiliriz.

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yerleriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.A.9.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Vaaz Hazırlama İlke, Yöntem ve Teknikleri Hakkında Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 24: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Vaaz Hazırlama İlke, Yöntem ve Teknikleri Hakkında Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Vaaz hazırlama ilke, yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	4	22,2	12	66,7	1	5,6	1	5,6	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	12	40,0	9	30,0	8	26,7	1	3,3	0	0	30	100
İl	0	0	7	43,8	1	6,3	7	43,8	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	14	28,6	13	26,5	18	36,7	2	4,1	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	1	0,8	40	33,9	35	29,7	35	29,7	5	4,2	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=28,824, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 24'deki katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, yurtdışında görev yapmış görevlimiz bu konuda cami görevlilerini yüksek seviyelerde yeterli görürken, kasabada görev yapmış olanların yarısından fazlası yeterli görmüş, diğer gruplar ise farklı oranlarla cami görevlilerinin yetersizliği yönünde görüş bildirmiştir. Bulgulardan hareketle emekli din görevlilerinin görev yerleri olumlu ve olumsuz yönde dağılıma etki etmiştir denilebilir.

¹⁷² Abdullah, ÖZBEK, "Vaazların Fonksiyonelliği", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, s. 182-184.

2.2.A. Alan Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi¹⁷³

Tablo 25: Alan Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları

SORULAR	Yeterlidir	Kararsızım	Yetersizdir	Cevapsız	N
Soru 1: Cami görevlileri Kur'an'ı tecvid kurallarına göre yüzünden ve bazı bölümleri ezbere okurlar.	65,3	14,4	19,5	0,8	100
Soru 2: Cami görevlileri okudukları ayetlerin anlamlarını genelde bilirler.	32,2	17,8	49,2	0,8	100
Soru 3: Cami görevlileri mübarek gün ve gecelerde program düzenleyip, Kur'an ve Hz. Peygamber'i anlatmak için önemli bir fırsat bilirler.	71,2	11,9	16,1	0,8	100
Soru 4: Cami görevlileri iman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda ayet ve hadis bilirler.	44,0	26,3	28,8	0,8	100
Soru 5: Cami görevlileri Hz. Peygamber'in hayatını bilir ve örnek şahsiyetini kendine model edinirler.	59,3	22,9	16,1	1,7	100
Soru 6: Cami görevlileri cami hizmetlerini (imamet, hitabet, ezan ve ikamet) hakkıyla yerine getirebilmek için yeterli fikhî bilgiye (ilmihal seviyesinde) sahiptirler.	64,4	17,8	16,1	1,7	100
Soru 7: Cami görevlileri vaaz, hutbe ve sohbetlerde ayet ve hadis metinlerinden yararlanarak, konuları günlük hayattaki olaylarla irtibatlandırma becerisine sahiptirler.	44,9	22,0	31,4	1,7	100
Soru 8: Cami görevlileri hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerilerine yeterince sahiptirler.	47,5	25,4	25,4	1,7	100
Soru 9: Cami görevlileri vaaz hazırlama ilke, yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler.	34,7	29,7	33,9	1,7	100
Toplam %	51,5	20,9	26,2	1,3	100

Bulgulardan anlaşıldığı üzere, emekli din görevlileri alan bilgisi yeterlikleri hakkında net bir görüşe sahip değildir. Ancak yarıdan fazlası çalışmakta olan din görevlilerini bu konuda yeterli bulmaktadır. Ayrıca oranların büyüklük sırasına göre, emekli din görevlileri özellikle soru 3'deki "mübarek gün ve gecelerde programlar düzenleme, Kur'an ve Hz. Peygamber'i anlatmak için bunu fırsat bilme", soru 1'deki "Kur'an'ı yüzünden ve ezbere tecvidli bir şekilde güzel ve düzgün okuma", soru 6'daki "cami hizmetlerini hakkıyla yerine getirebilecek fikhî bilgiye sahip olma" ve

¹⁷³ Yeterliklere ait verilerin toplu değerlendirildiği tablolar oluşturulurken, ilgili bölümlerdeki yeterliklere ait tablolardaki, tamamen katılıyorum ile katılıyorum şıkları *yeterlidir*, katılmıyorum ile hiç katılmıyorum şıkları *yetersizdir* şeklinde ifade edilmiştir. Olumsuz yargı ifadeleri ile verilen sorular değerlendirmede dikkate alınmıştır. Cami görevlilerinin ilgili bölümdeki yeterlikleri ile ilgili doğrudan ilişkisi olmayan sorular cami görevlilerinin performansını ölçmediği ve toplu değerlendirmede yanlış sonuçlara sebep olacağı için yer verilmemiştir. İlgili alanda yapılan araştırmalar da anlaşılabilirliğin artırılması için toplu değerlendirmelerle beraber verilmiştir.

soru 5'deki "Hz. Peygamber'in hayatını bilme ve kendine model edinme" konularında cami görevlilerini yarından fazlası yeterli görmüştür.

Oranların büyüklük sırasına göre, cami görevlilerinin soru 2'deki "kıraat edilen ayetlerin manalarını bilme", soru 9'daki "vaaz hazırlama ilke yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olma", soru 4'deki "iman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda ayet ve hadis bilme", soru 7'deki "vaaz hutbe ve sohbetlerde ayet ve hadis metinlerinden yararlanarak konuları günlük yaşamla irtibatlandırma" ve soru 8'deki "hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerisi" hususlarındaki yeterliklerinin artırılmasını geliştirilmesi gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

Çekin, çalışmasında bizim bulgularımıza paralel olarak din görevlilerinin kıraat, dini bilgiler konusunda yeterli, vaaz etme konusunda yetersiz olduklarını, hem görevliler hem de halkın görüşleriyle tespit etmiştir.¹⁷⁴ Özdemir, müftüler ile yapmış olduğu çalışmada din görevlilerinin hangi alanda yetersiz bulduklarını sormuş, müftülerin %75,3'lük büyük çoğunluğu ilk sırada kıraat yetersizliğini ifade etmişlerdir. %63,6 oranında dini bilgiler, %56 oranında vaaz ve hutbe verme konularında din görevlilerinin yetersiz olduklarını tespit edilmiştir.¹⁷⁵ Buyrukçu, çalışmasında dini bilgiler ve kıraat konusunda yetersizlikler ile hitabet (vaaz ve hutbe) ve namaz kıldırma konusunda olumsuz görüşlerin çoğunlukta olduğunu tespit etmiştir.¹⁷⁶ Kayadibi, cami görevlileri üzerinde yaptığı çalışmada mesleklerinde yetişme ihtiyacı duyduğu alanlar sorulmuş iyi Kur'an okumak ve dini bilgiler aynı oranda en fazla bu konularda ihtiyaç olduğunu, vaaz ve hutbe konularında ise fazla ihtiyaç duymadıklarını tespit etmiştir.¹⁷⁷ Taş, çalışmasında görevlilerin meslekî yönden yetersiz olduklarını, vaaz ve hutbelerin yeterince faydalı olmadığını tespit etmiştir.¹⁷⁸ Uygun, çalışmasında din görevlilerinin mesleki yönden kısmen yeterli (%54,3) olduklarını, kıraati ve hitabeti güzel olması gerektiğini halka sorduğu

¹⁷⁴ Bkz. Abdülkadir ÇEKİN, a.g.m., s.106,107.

¹⁷⁵ Bkz. Şuayip ÖZDEMİR, "Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri", s.101.

¹⁷⁶ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.392, 398-341.

¹⁷⁷ Bkz. Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, s.174.

¹⁷⁸ Bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.199.

sorularla tespit etmiştir.¹⁷⁹ Köylü, çalışmasında din görevlilerinin %64,17'sinin yeterli, %35,83'ünün ise kısmen mesleklerinde yetersiz olduğunu, mesleki yetersizlikte vaaz etmenin ilk sırada olduğunu, hutbeleri (DİB tarafından merkezden gönderilmiş) cemaat açısından pek faydalı olmadığını, toplumdaki düşük prestijlerinin ilk sebebinin de bilgi eksikliği olduğunu tespit etmiştir.¹⁸⁰ Dam, yapmış olduğu çalışmada din görevlilerinin alan bilgisi ve hitabet yeteneği açısından yetersiz olduklarını tespit etmiştir.¹⁸¹ Çanakcı, çalışmasında din görevlilerinin özellikle Tefsir, Hadis, Fıkıh, İlmihal Bilgisi, Siyer, İslam Tarihi, Genel Kültür ve Arapça bilgi düzeylerinin yeterli olmadıklarını tespit etmiştir.¹⁸² Sağlam, yurtdışındaki din görevlilerinin güzel Kur'an okuma konusunda yeterli, vaaz ve sohbet yapma, dini bilgi ve donanım olarak kısmen yeterli olduğunu tespit etmiştir.¹⁸³ Demir, çalışmasında din görevlilerinin yarısına yakınının mesleki formasyonlarının eksik olduğunu, tespit etmiştir.¹⁸⁴ Keyifli, araştırmasında imam-hatiplerin çoğunun mesleki tecrübeye sahip oldukları görülse de mesleki faaliyetlerin doğrudan veya dolaylı etkileyebilecek nitelikte olanlarının, halkın din eğitimi ihtiyacını karşılayabilecek nitelikte olduğunu söylemenin mümkün olmadığını tespit etmiştir.¹⁸⁵ Yılgin, çalışmasında din görevlilerinin mesleki yönden yarıya yakının yeterli olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁶

Çalışmamızdaki 1. soruda cami görevlilerinin kıraat yeterlikleri %19,5 oranında, 2., 4., 5. ve 6. sorular dini bilgi yeterlikleri olarak toplu değerlendirildiğinde %27,5 oranında, 7., 8. ve 9. sorular vaaz ve hutbe verme yeterlikleri olarak değerlendirildiğinde %30,2 oranında bir yetersizlik görülmektedir. Bu farklılık ilk olarak Eskişehir'de görev yapan din görevlilerimizin eğitim (özellikle Kur'an eğitimi) düzeyleri¹⁸⁷ ile, ikinci olarak, emekli din görevlileri ile müftüler

¹⁷⁹ Bkz. Hamdi UYGUN, a.g.t., s.35.

¹⁸⁰ Bkz. Mustafa KÖYLÜ, a.g.m., s.185,206.

¹⁸¹ Bkz. Hasan DAM, "Yaygın Din Eğitimi İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s.429.

¹⁸² Bkz. Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s.150.

¹⁸³ Bkz. İsmail SAĞLAM, a.g.m., s.293-295.

¹⁸⁴ Bkz. Veysel Demir, a.g.t., s.134.

¹⁸⁵ Bkz. Şükrü KEYİFLİ, a.g.t., s. 222, aktaran Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s.84.

¹⁸⁶ Bkz. Mehmet YILGIN, a.g.t., s.50, aktaran Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s. 103.

¹⁸⁷ Bkz. Tablo 6.

arasındaki eğitim düzeyi ve olaya bakış açısı (amir, memur) ile, üçüncü olarak ise bölgesel farklılıklar ile açıklanabilir.

Cami görevlilerinin her şeyden önce inanç ve ibadet konularında bilgili olmalı ki imamlık yapması caiz olsun.¹⁸⁸ Camideki eğitim faaliyetlerinin en önemlileri olan vaaz ve hutbelerin basitten-karmaşığa, görünenden-görünmeyene ilkeleri dikkate alınarak kısa, anlaşılır, verilen örneklerin günlük hayatla irtibatlı,¹⁸⁹ menkıbevî, mucizevî değil rasyonalist bir şekilde olmasına özen gösterilmelidir..¹⁹⁰ Cemaati yönlendiren bir kurum olarak cami ve görevlileri, sürekli ve hızla değişen ve gelişen toplumun ihtiyaçları ile İslam'ın hayatı yorumlayışı, yaşayış biçimleri ile ilgili tavsiyeleri birlikte ele alınmalı, cami eğitiminde alışlagelmiş yöntemlerin dışında yenilenmesi için çalışmalar içine girmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir,¹⁹¹ denilebilir.

2.1.B. Genel Kültür Yeterlikleri

Genel kültür yeterlikleri, din görevlilerinin genel kazanımlarının ortak paydası olup, mesleki uygulamalarda karşı karşıya geldiği sorun ve problemlerde alan yeterliği ve eğitime-öğretme yeterlikleri ile beraber çözüme yardımcı diğer alanlarla ilgili bilgi ve becerilerdir. Genel kültür yeterliklerinin din hizmetlerinde diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi ve birlikte kullanımı daha yetkin ve etkili bir hizmet sunulmasında etken teşkil etmektedir. Din görevlilerinin genel kültür düzeylerini çağın gerekliliklerine uygun ve din görevlisine yakışır nitelikte üst seviyelerde tutmaları ve yenilemeleri gerekmektedir.

Bu cümleden hareketle, genel kültür yeterlikleri başlığı altında din görevlilerinin bu husustaki yeterlikleri, emekli din görevlileri tarafından

¹⁸⁸ Bkz. İlhan YILDIZ, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", s.107.

¹⁸⁹ Bkz. Halil TAŞPINAR, "Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları", *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.1, s.77.

¹⁹⁰ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, "Günümüz Din Eğitimi ve Öğretiminde Peygamber Öğretimi", s.390.

¹⁹¹ Bkz. Mualla SELÇUK, "Dinî Hitabet Uygulamalarımız", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C.5, sy.3, Temmuz 1991, s.165.

değerlendirilecek, sorulara verilen cevaplar doğrultusunda bağımsız değişkenler ile irtibatlı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1.B.1. Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri

Tablo 26: Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri araştırır ve okurlar, yerel, ulusal ve evrensel gündemi genelde takip ederler.	N	%
Tamamen katılıyorum	3	2.5
Katılıyorum	50	42.4
Kararsızım	26	22.0
Katılmıyorum	33	28.0
Hiç katılmıyorum	4	3.4
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablodaki bulguları incelediğimizde, emekli din görevlilerinin %2,5'i tamamen katılıyorum ve %42,4'ü katılıyorum cevapları ile cami görevlilerinin okudukları, araştırdıkları ve gündemi takip ettikleri görüşünü taşıırken, %22'si ise bu konuda kararsız kalmış, %28'i katılmıyorum ve %3,4'ü hiç katılmıyorum cevapları ile olumsuz görüş bildirmiştir. İki kişi bu soruyu cevaplamamıştır.

Ortaya çıkan bulgular göre, katılımcılar kesin karar vermeyi sağlayacak şekilde bu konuda ortak görüş benimsememişler, yaklaşık üçte birlik dilimlere ayrılmışlardır. Sonuçlar cami görevlilerinin okuma, gündemi takip etme dolayısıyla genel kültür yeterliklerini yeniden ele alma hususunun tartışılması gerektiği kanaatine ulaştırmıştır. Görüşümüzü ankete yazılan "*camii görevlileri toplumun önderi konumunda buldukları için üst seviyede bilgi ve kültüre sahip olmalıdır.*" ifadesi destekler niteliktedir.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin araştırma, okuma ve gündemi takip etme yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.B.1.1. Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 27: Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Araştırır, okurlar, yerel, ulusal ve evrensel gündemi genelde takip ederler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	7	38,9	7	38,9	4	22,2	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	0	0	1	25,0	1	25,0	4	100
İlçe	1	3,3	10	33,3	8	26,7	10	33,3	1	3,3	0	0	30	100
İl	0	0	7	43,8	5	31,3	4	25,0	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	24	49,0	6	12,2	15	30,6	2	4,1	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	3	2,5	50	42,4	26	22,0	33	28,0	4	3,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=69,344, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptıkları yer ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 27’de görüldüğü üzere, yurtdışında görev yapmış olan bu konuda cami görevlilerini tam yeterli görürken, diğer gruplar oranların büyüklük sırası ve katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde, kasaba ve büyükşehirde görev yapanlar yeterli görmüşler, ilçe, köy ve ilde görev yapanlar ise bu konuda din görevlilerini istenilen seviyede yeterli görmemişlerdir. Bulgulardan hareketle, uzun süre görev yapılan yerleşim yerinin ihtiyaç ve beklentileri, pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Cami görevlilerinin değerlendirilmesinde uzun süre görev yapılan yer müspet ve menfi yönde etkili olmuştur.

2.1.B.1.2. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 28: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Araştırma, Okuma ve Gündemi Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Araştırır ve okur, yerel, ulusal ve evrensel gündemi genelde takip ederler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	1	33,3	0	0	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	1	33,3	0	0	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	0	0	12	60,0	0	0	5	25,0	3	15,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	2	5,1	11	28,2	12	30,8	13	33,3	0	0	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkul.	1	3,8	9	34,6	9	34,6	6	23,1	1	3,8	0	0	26	100
Diğer	0	0	16	59,3	5	18,5	5	18,5	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	3	2,5	50	42,4	26	22,0	33	28,0	4	3,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=34,131, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları ile cami görevlilerinin araştırma, okuma ve gündemi takip etme yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 28'deki katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklük sırasına göre, diğer (ilkokul ve diğer fakülte) ve ilahiyat ön lisans mezunları din görevlilerini bu konuda yeterli görürken, diğer guruplar sırasıyla, yüksek İslam enstitüsü, ilahiyat fakültesi, imam-hatip lise ve orta kısmı mezunları din görevlilerinin istenilen seviyede bir yeterliliğe sahip olmadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Bulgulardan hareketle, eğitim düzeylerinin yükselmesiyle cami görevlilerinin yeterliklerine bakışın farklılaştığı görülmüştür. Eğitim düzeyinin artması bireylerin olaylara ve kişilere bakışının değiştiğini bir kez daha göstermiştir.

2.1.B.2. Cami Görevlileri Dini ve Sosyal Bilimlerden Yararlanma Yeterlikleri

Tablo 29: Cami Görevlileri Dini ve Sosyal Bilimlerden Yararlanma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri daha etkin bir din hizmeti olması için dini ve sosyal bilimlerden yararlanma becerisine sahiptir.	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	44	37.3
Kararsızım	38	32.2
Katılmıyorum	29	24.6
Hiç katılmıyorum	3	2.5
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 29'da görüldüğü üzere, deneklerin %1,7'si tamamen katılıyorum ve %37,3'ü katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin dini ve sosyal bilimlerden yararlanma becerisine sahip olduklarını ifade etmişler, yaklaşık üçte birine karşılık gelen %32,2'si kararsız kalmışlar, % 24,6'sı katılmıyorum ve %2,5'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmişlerdir. İki kişi soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Bulgulardan anlaşılacağı üzere, emekli din görevlileri ele alınan hususta, yaklaşık aynı oranlarda farklı görüş belirtmişler birliktelik sağlayamamışlardır. Bu durum cami görevlilerinin dini ve sosyal bilimlerden yararlanma yeterliklerinin de iyileştirilmesi gereken alan içinde yer aldığını ortaya koymuştur. Cami hizmetlerinden sürekli yararlanan cemaatin gün geçtikçe kültür ve öğrenim seviyeleri

yükselmektedir. Coşkun'un yapmış olduğu araştırmada, Ankara'daki cemaatin %51'nin lise ve üniversite düzeyinde bir eğitim almış oldukları tespit edilmiştir.¹⁹² Bu cümleden hareketle cami görevlilerinin hitap ettikleri kitle ile iletişim kurarken dini ve sosyal bilimlerden (özellikle psikoloji, sosyoloji ve pedagoji) yararlanarak¹⁹³ hem bilgi hem de kültür düzeylerini artırmaya azami gayret etmeleri gerektiğini söyleyebiliriz. Cami görevlilerinin geleneksel halk dindarlığı kalıplarında, güncellikten ve toplumsal hayatın realitesin uzak bir anlayışla, eski ve sürekli tekrarlanan söylemleri sonucu aydın kesim dini kurumlara ve görevlilere güvenlerini kaybetmeye ve başka kaynaklara yönelmeye başladıkları müşahade edilmektedir.¹⁹⁴

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.B.2.1. Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Din ve Sosyal Bilimlerden Yararlanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 30: Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Din ve Sosyal Bilimlerden Yararlanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Cami görevlileri din hizmetlerinin daha etkili olması için din ve sosyal bilimlerden yararlanma becerisine sahiptirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	3	16,7	11	61,1	4	22,2	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	1	25,0	2	50,0	0	0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	12	40,0	9	30,0	8	26,7	1	3,3	0	0	30	100
İl	1	6,3	8	50,0	2	12,5	4	25,0	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	19	38,8	14	28,6	13	26,5	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	44	37,3	38	32,2	29	24,6	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=31,430, P<05$$

Emekli din görevlilerinin uzun süre görev yaptığı yer ile cami görevlilerinin din hizmetlerinin daha etkili olabilmesi için din ve sosyal bilimlerden yararlanma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

¹⁹² Bkz. M. Kâmil COŞKUN, "Türkiye'de Cami Cemaatinin Kur'an Anlayışı", *İslâmiyât*, 2001, C.4, sy.1, s.90.

¹⁹³ Bkz. İlhan YILDIZ, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", s.103.

¹⁹⁴ Bkz. Hayati HÖKELEKLİ, a.g.m., s.98.

Tablo 30'daki bulgulara göre, cami görevlilerinin din ve sosyal bilimlerden yararlanma yeterliklerine bakışın emekli din görevlileri arasında en yüksek oran yurtdışında uzun süre görev yapana, sonra oranın büyüklüğüne ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, ilde görev yapanlara ait olması görev yapılan çevrenin ferdin kişi ve olaylara bakışında farklılaşmalara neden olduğunu gösterir niteliktedir. Köy ve kasabada uzun süre görev yapanlar kararsız kalmış, ilçe ve büyükşehirde görev yaptıklarını ifade edenler ise bu konuda görüş birliği sağlayamamışlardır.

2.1.B.3. Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Değişim ve Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri

Tablo 31: Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Değişim ve Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri görev alanları ile ilgili değişim ve gelişmeleri genellikle takip etmezler.	N	%
Tamamen katılıyorum	1	0.8
Katılıyorum	31	26.3
Kararsızım	19	16.1
Katılmıyorum	61	51.7
Hiç katılmıyorum	3	2.5
Cevapsız	3	2.5
Toplam	118	100

Tablodaki veriler, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %0,8'i tamamen katılıyorum ve %26,3'ü katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin görev alanları ile ilgili değişim ve gelişmeleri takip etmedikleri düşüncesinde olduklarını, %16,1'i bu konuda kararsız kaldıklarını, %51,7'si katılmıyorum ve %2,5'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla yarından fazlası olumsuz görüş bildirdiklerini, üç kişi ise soruyu yanıtızsız bıraktıklarını ortaya koymuştur.

Ulaşılan sonuçlardan hareketle, emekli din görevlilerinin bu konuda kesin bir görüşlerinin bulunmadığı, cami görevlilerinin görev alanları ile ilgili gelişim ve değişimlere çok fazla duyarlı olmadıkları söylenebilir.

Yapılan ki-kare testinde, anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

2.1.B.4. Cami Görevlileri Ezan ve Kıraati Güzelleştirmek Hususunda Ehil Kişilerden Kurs Almalıdırlar Görüşü İtibariyle Dağılımları

Tablo 32: Cami Görevlileri Ezan ve Kıraati Güzelleştirmek Hususunda Ehil Kişilerden Kurs Almalıdırlar Görüşü İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri ezan ve kıraati güzelleştirmek hususunda ehil kişilerden kurs almalıdırlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	68	57.6
Katılıyorum	46	39.0
Kararsızım	1	0.8
Katılmıyorum	1	0.8
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablodaki verilere göre, emekli din görevlilerinin, %57,6'sı tamamen katılıyorum ve %39'u katılıyorum cevaplarıyla tamamına yakın bir oranı, çalışmakta olan cami görevlilerinin ezan ve kıraati güzelleştirmeleri için, ehil kişilerden kurs almaları gerektiği görüşünde iken, %0,8'i bu konuda kararsız kalmış, çok az bir kısmına karşılık gelen %0,8'i olumsuz görüş beyan etmiştir. İki kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Verilerden de anlaşılacağı üzere, din görevlilerinin ezan okuma, kıraatte ses ve sedayı doğru kullanma hususlarında, hizmet içi eğitimlerle geliştirilmeleri ve bu konudaki yeterliklerinin artırılması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Cami görevlileri toplum tarafından hatta kurumu tarafından çoğu zaman cami içi ve dışı din hizmetlerinde, yapılan sözlü sınavlarda ses, makam ve usul bilgi ve uygulamaları düzeylerine göre değerlendirilmektedir.¹⁹⁵ Cami görevlilerinin bu husustaki eksiklerin giderilmesinde açılan kursların ve katılan din görevli sayısının artırılması önemi ortaya çıkmaktadır. Anket üzerine yazılan "*her görevlinin kıraat konusunda ehil kişilerden eğitim almaları sağlanmalı*" ifadesi de görüşümüzü destekler niteliktedir.

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

¹⁹⁵ Krş. Ramazan BUYRUKÇU, "Din Görevlilerinin Problemleri ve Çözümü ile İlgili Görüş ve Teklifler", s. 94.

2.1.B.4.1. Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Ezan ve Kıraati Güzelleştirmek Hususunda Ehil Kişilerden Ders Almaları Görüşü Arasındaki İlişki

Tablo 33: Din Görevlilerinin Görev Yaptığı Yer ile Cami Görevlilerinin Ezan ve Kıraati Güzelleştirmek Hususunda Ehil Kişilerden Ders Almaları Görüşü Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Cami görevlileri ezan ve kıraati güzelleştirmek hususunda ehil kişilerden kurs almalıdırlar.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	3	16,7	11	61,1	4	22,2	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	1	25,0	2	50,0	0	0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	12	40,0	9	30,0	8	26,7	1	3,3	0	0	30	100
İl	1	6,3	8	50,0	2	12,5	4	25,0	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	19	38,8	14	28,6	13	26,5	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	44	37,3	38	32,2	29	24,6	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=31,430, P<05$$

Emekli din görevlilerinin uzun süre görev yaptığı yer ile cami görevlilerinin ezan ve kıraati güzelleştirmek hususunda ehil kişilerden kurs almalıdır görüşüne bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 33'deki bulgulara göre, emekli din görevlileri arasında cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı en yüksek oranla yurtdışında uzun süre görev yapana, sonra oranın büyüklüğüne ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, ilde görev yapanlara ait olduğu görülmüştür. Uzun süre görev yapılan çevrenin ferdin kişi ve olaylara bakışında farklılaşmalara neden olduğu görülmüştür. Köy ve kasabada uzun süre görev yapanlar kararsız kalmış, ilçe ve büyükşehirde görev yaptıklarını ifade edenler ise bu konuda görüş birliği sağlayamamışlar, bağımsız değişken bu konuda müspet ve menfi yönde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.B.5. Cami Görevlilerinin Öğrenme - Öğretme Süreci Etkinlikleri ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri

Tablo 34: Cami Görevlilerinin Öğrenme - Öğretme Süreci Etkinlikleri ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri öğrenme-öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri mümkün olduğu kadar takip ederler.	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	46	39.0
Kararsızım	38	32.2
Katılmıyorum	27	22.9
Hiç katılmıyorum	2	1.7

Cevapsız	3	2,5
Toplam	118	100

Tablo 34'deki bulgular incelendiğinde, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %1,7'si tamamen katılıyorum ve %39'u katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin öğrenme - öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri mümkün olduğu kadar takip ettiği görüşünde oldukları, yaklaşık üçte birine karşılık gelen %32,2'si kararsız kaldıkları, %22,9'u katılmıyorum ve %1,7'si hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz düşündükleri, üç kişinin de soruyu yanıtızsız bıraktıkları belirlenmiştir.

Verilerde görüldüğü üzere deneklerimiz, bu konuda görüş birliği sağlayamamış ve yaklaşık oranlarda üç eşit gruba bölünmüştür. Ulaşılan sonuçlardan hareketle cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerinin artırılması gerektiği söylenebilir.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin öğrenme- öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri takip etme yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.B.5.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Etkinlikleri İle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 35: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Etkinlikleri İle İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Cami görevlileri Öğrenme- Öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri mümkün olduğu kadar takip ederler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	1	5,6	4	22,2	10	55,6	3	16,7	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	1	25,0	0	0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	11	36,7	11	36,7	7	23,3	1	3,3	0	0	30	100
İl	0	0	9	56,3	4	25,0	2	12,5	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	19	38,8	12	24,5	15	30,6	0	0	2	4,1	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	46	39,0	38	32,2	27	22,9	2	1,7	3	2,5	118	100

$$X^2_{(25)}=28,090, P<05$$

Emekli din görevlilerinin uzun süre görev yaptığı yer ile cami görevlilerinin öğrenme - öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri takip etme yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tabloda elde edilen bulgulara göre, katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklüğüne göre yurtdışında, il ve kasabada görev yapan din görevlileri bu konuda cami görevlilerini farklı oranlarda yeterli görürken, köyde uzun süre görev yapanların yarısından fazlası kararsız kalmış, ilçe ve büyükşehirde görev yapanların ise görüş birliği sağlayamamıştır. Çünkü sosyo-kültürel ortam kişiyi farklı düşünce ve kanaatler taşımasına sebep olmakta ve bu konuda cevapların dağılımına etki etmiştir.

2.1.B.5.2. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Etkinlikleri ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 36: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Etkinlikleri ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Cami görevlileri Öğrenme- Öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri mümkün olduğu kadar takip ederler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	1	33,3	0	0	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	2	66,7	0	0	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	0	0	9	45,0	5	25,0	5	25,0	1	5,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	1	2,6	15	38,5	12	30,8	10	25,6	0	0	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	6	23,1	16	61,5	2	7,7	1	3,8	1	3,8	26	100
Diğer	1	3,7	13	48,1	5	18,5	7	25,9	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	2	1,7	46	39,0	38	32,2	27	22,9	2	1,7	3	2,5	118	100

$$X^2_{(25)}=25,321, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları ile cami görevlilerinin öğrenme - öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri takip etme yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür

Tablodaki bulgular incelendiğinde ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, İlahiyat Fakültesi ve diğer (İlkokul ve diğer Fakülteler) mezunu olanlar, cami görevlilerini yeterli görürken, oranların büyüklük sırasına göre, İmam-Hatip Orta kısmı, Yüksek İslam Enstitüsü, İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat Ön Lisans mezunları bu konuda cami görevlilerini beklenen düzeyde yeterli görmemişlerdir.

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları bu konudaki değerlendirmeler üzerinde olumlu ya da olumsuz etkili olmuştur.

2.1.B.6. Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri

Tablo 37: Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri görev alanları ile ilgili gelişmelere <u>duyarsızdır.</u>	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	23	19.5
Kararsızım	27	22.9
Katılmıyorum	57	48.3
Hiç katılmıyorum	7	5.9
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 37’de görüldüğü üzere, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %1,7’si tamamen katılıyorum ve %19,5’i katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin görev alanları ile ilgili gelişmelere duyarsız oldukları, %22,9’u kararsız kaldıkları, %48,3’ü katılmıyorum ve %5,9’u hiç katılmıyorum cevaplarıyla yarısından fazlası, cami görevlilerinin bu konuda duyarlı oldukları görüşündedir. İki kişi soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Bu veriler çerçevesinde emekli din görevlilerinin, konuyla ilgili net bir fikrinin olmadığını, ancak önemli sayıdaki katılımcının verdiği cevaplar doğrultusunda, çalışmakta olan cami görevlileri görev alanlarına ait değişim ve gelişmeleri takip ettiklerini söyleyebiliriz. Bu konuda sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yerleriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.1.B.6.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 38: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Görev Alanları ile İlgili Gelişmeleri Takip Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Cami görevlileri görev alanları ile ilgili gelişmelere duyarsızdır.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	4	22,2	6	33,3	7	38,9	1	5,6	0	0	18	100
Kasaba	0	0	0	0	1	25,0	2	50,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	5	16,7	10	33,3	14	46,7	1	3,3	0	0	30	100
İl	2	12,5	0	0	1	6,3	11	68,8	2	12,5	0	0	16	100
Büyükşehir	0	0	14	28,6	9	18,4	22	44,9	3	6,1	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	23	19,5	27	22,9	57	48,3	7	5,9	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=42,174, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 38’de katılmıyorum ve hiç katılmıyorum cevapları beraber değerlendirildiğinde, oranların büyüklük sırasına göre cami görevlilerinin görev alanları ile ilgili gelişmeleri takip ettikleri görüşünde olanlar; ilde uzun süre görev yapanlar başta olmak üzere, kasaba, büyükşehir ve ilçede görev yapanlardır. Sanılanın aksine köyde görev yapmış olanlar ise bu konuda din görevlilerini pek yeterli görmemektedirler diyebiliriz. Uzun zaman içinde bulunan toplum ferdin hayata ve kişilere bakışını farklılaştırmaktadır. Bu cümleden hareketle görev yerindeki farklılıklar cevapların dağılımındaki farklılığı açıklamaktadır.

2.2.B. Genel Kültür Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi

Tablo 39: Genel Kültür Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Değerlendirmesi

SORULAR	Yeterlidir	Kararsızım	Yetersizdir	Cevapsız	N
Soru 10: Cami görevlileri araştırır ve okurlar, yerel, ulusal ve evrensel gündemi genelde takip ederler.	44,9	22,0	31,4	1,7	100
Soru 11: Cami görevlileri din hizmetlerinin daha etkili olması için din ve sosyal bilimlerden yararlanma becerisine sahiptirler.	39,0	32,2	27,1	1,7	100
Soru 12: Cami görevlileri görev alanları ile ilgili değişim ve gelişmeleri genellikle takip ederler.	54,2	16,1	27,1	2,5	100
Soru 14: Cami görevlileri Öğrenme- Öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri mümkün olduğu kadar takip ederler.	40,7	32,2	24,6	21,2	100
Soru 15: Cami görevlileri görev alanları ile ilgili gelişmelere duyarlıdır.	54,2	22,9	21,2	1,7	100
Toplam %	46,6	25,1	26,3	2,0	100

Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere genel kültür yeterlikleri hakkında emekli din görevlileri görüş birliği sağlayamamıştır. Yarıya yakını bu konuda din görevlilerini yeterli bulurken, kararsızlık gösterenler ile yetersizdir diyenler dikkate alındığında din görevlilerinin oranların büyüklük sırasına göre, soru 2’deki “din hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi için din ve sosyal bilimlerden yararlanma”, soru 5’deki “öğrenme-öğretme süreci ile ilgili gelişmeleri takip etme”, soru 1’deki “araştırma, okuma, gündemi takip etme” yeterliklerinin düşük seviyede olduğunu ve soru 3’deki “görev alanları ile ilgili değişim ve gelişmeleri takip etme”, soru 6’daki

“görev alanları ile ilgili gelişmelere olan duyarlılıkları” hakkındaki yeterlikleri ise %50’nin üstünde olmasına rağmen istenilen düzeyde olmaması, bu yeterliklerin geliştirilmesi gereken alan içinde sayılabileceği kanaatini oluşturur niteliktedir.

Buyrukçu, görevliler ve cemaat ile ve Özdemir, müftüler ile yapmış olduğu çalışmalarda genel kültür yeterlikleri ile ilgili bizim bulgularımıza yakın sonuçlara ulaşmıştır.¹⁹⁶ Kayadibi, çalışmasında cami görevlilerinin mesleki olarak yetişme ihtiyacı hissettikleri alanlar arasında ilk sıralarda genel kültür yer almıştır.¹⁹⁷ Dam, yapmış olduğu çalışmada din görevlilerinin genel kültür açısından yetersiz olduklarını tespit etmiştir.¹⁹⁸ Başkurt, çalışmasında din görevlilerinin özellikle Psikoloji, sosyoloji ve din sosyolojisi vb. alanlarda yetersiz olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁹ Çekin, çalışmasında din görevlilerini genel kültür konusunda kısmen yeterli olduğunu halkın görüşleriyle tespit etmiştir.²⁰⁰ Çanakcı, çalışmasında din görevlilerinin okumayı alışkanlık haline getiremediklerini ve günceli takip etmede istenilen seviyede olmadıklarını tespit etmiştir.²⁰¹ Demir, çalışmasında bazı din görevlilerinin Kur’an meali dahi okumadıkları, diğer İslam kitapları okuma oranının da bundan farklı olmadığını, sosyo-kültürel faaliyetlerinin yetersiz olduğunu ve bunları geliştiremediklerini tespit edilmiştir.²⁰²

Cami görevlilerinin -karşısındaki kitlenin psikolojik, sosyolojik, kültürel ve ekonomik pek çok farklılıklar taşıdığı göz önüne alındığında- araştıran, okuyan ve bununla kendini yenileyen, yerel, ulusal ve evrensel gündemi takip eden, gelişmeme ve değişmelerden haberdar, geniş bir kültüre sahip²⁰³ olmaları bir gerekliliktir, denilebilir.

---

¹⁹⁶ Krş. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.392.; Şuayip ÖZDEMİR, “Müftülerin Gözütyle Din Hizmetleri”, s.101.

¹⁹⁷ Bkz. Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, s.174.

¹⁹⁸ Bkz. Hasan DAM, “Yaygın Din Eğitime İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, s.429.

¹⁹⁹ İrfan BAŞKURT, “Dinî ve Sosyal Hayata Katılımı Projesi Olarak Cami Dersleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.45, sy.3, s.31.

²⁰⁰ Bkz. Abdülkadir ÇEKİN, a.g.m.,s.107.

²⁰¹ Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s.150.

²⁰² Bkz. Veysel DEMİR, a.g.t., s.134,

²⁰³ İlhan YILDIZ, “Ahmet Hamdi Akseki’ye Göre Cami Hizmetleri”, s.106.; Halil TAŞPINAR, “Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları”, *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.1, s.52,53.

2.1.C. Eğitim-Öğretme Yeterlikleri

Yeterlik konusunda açıklamalarda değinildiği üzere din görevlilerinin alan bilgisi yeterlikleri ve genel kültür yeterlikleri bilgilerinin, din hizmetlerinde yararlanmak isteyenlere aktarımında en önemli etken din görevlilerinin eğitim-öğretme konusundaki yeterlikleridir çünkü eğitim-öğretme sürecinin temel ögesidir. Din hizmetlerinden yararlanan bireylerle sürekli etkileşim içindedir; ibadetleri yönetme, karşısında bulunan kitleyi tanıma ve iletişim kurma, onları bilgilendirme, öğretme ve her türlü soru veya sorunla ilgilenme sorumluluğu vardır. Müslüman bireyler asgari bilmesi gereken bilgi, tutum ve davranışları, din görevlilerin uygun fırsat, olanak ve ortamı oluşturma, bunları planlama ve uygulamasını en iyi şekilde yapabilme becerisi ile doğru orantılı olarak kazanmaktadırlar. Din hizmetlerinin kalitesinin artırılması için görevlilerinin kişisel kazanımları ve kabiliyetleri ile birlikte iyi bir eğitim formasyonuna da ihtiyaç vardır.

Bu başlık altında din görevlilerinin eğitim-öğretme yeterlikleri, emekli din görevlileri tarafından verilen cevaplar doğrultusunda bağımsız değişkenlerle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.

2.1.C.1. Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri

Tablo 40: Cami Görevlilerinin Belli Bir Plan ve Program Çerçevesinde Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri belli bir plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri vermektedir.	N	%
Tamamen katılıyorum	5	4.2
Katılıyorum	64	54.2
Kararsızım	15	12.7
Katılmıyorum	29	24.6
Hiç katılmıyorum	3	2.5
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 40'ın verilerine bakıldığında, katılımcıların %4,2'sinin tamamen katılıyorum ve %54,2'sinin katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin belli bir plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri verdikleri görüşünü taşıdıkları, %12,7'sinin bu konuda kararsız kaldıkları, %24,6'sının

katılmıyorum ve %2,5'nin hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirdikleri, iki kişinin de soruyu yanıtızsız bıraktığı tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda deneklerimizin, konuyla ilgili net bir görüşünün olmadığı, ancak yarısından fazlasının, din görevlilerinin bir plan ve program doğrultusunda cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri verdikleri görüşünde oldukları ve din görevlilerinin bu konudaki uygulamaların artırılması gerektiği kanaatinde oldukları söylenebilir.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri verme yeterlik değerlendirmesi ile bağımsız değişkenlerin tamamı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiş ve ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.C.1.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 41: Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Belli plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri vermekteler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	5	4,5	61	55,0	15	13,5	25	22,5	3	2,7	2	1,8	111	100
Kadın	0	0	3	42,9	0	0	4	57,1	0	0	0	0	7	100
Toplam	5	4,2	64	54,2	15	12,7	29	24,6	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(5)}=4,966, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyetleri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tablo 41'deki bulgularda, erkeklerin kadınlara nispetle din görevlilerini ilmihal, meal ve hadis dersleri verme hususunda daha yeterli gördüklerini, kadınların çoğunun bu konuda din görevlilerini yeterli görmediğini göstermiştir. Emekli erkek görevliler cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı kadın görevlilerin bakışından daha müspet yöndedir. Bu sonuç için farklı gerekçeler ortaya konabilir. Ama toplumun kadınlara ve onların çalışmasına yaklaşımları, çevresinde ve aile hayatında kadına yüklenen sorumluluklar ile cinsiyete göre ilgi alanlarında görülen farklılıklar²⁰⁴ cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışını olumsuz etkilediği söylenebilir.

²⁰⁴ Kültürel farklılıkların kadınların tutum ve davranışlarını etkilemesi konusunda bkz. Doğan CÜCELOĞLU, *İnsan ve Davranışı (Psikolojinin Temek Kavramları)*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1991, s. 366-367.

2.1.C.1.2. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 42: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Belli plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri vermekteler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	11	61,1	4	22,2	2	11,1	1	5,6	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	1	25,0	0	0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	1	3,3	16	53,3	5	16,7	8	26,7	0	0	0	0	30	100
İl	1	6,3	10	62,5	0	0	5	31,3	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	2	4,1	25	51,0	5	10,2	14	28,6	2	4,1	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	5	4,2	64	54,2	15	12,7	29	24,9	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=47,897, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptığı yer ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 42’de katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, yurtdışında görev yapanların tamamı ile oranların büyüklük sırasıyla cami görevlilerinin belli bir plan çerçevesinde ilmihal, meal ve hadis dersleri verdikleri görüşünde olanlar; il, kasaba, köy, ilçe ve büyükşehirde uzun süre görev yapmış olanlardır. Uzun süre görev yapılan yerleşim yerinin nüfus ve kültürel farklılığı tablodaki bulguların oluşumunda etkili olduğu söylenebilir.

2.1.C.1.3. Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 43: Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanımız	Belli plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri vermekteler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl müftüsü	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	0	0	1	50,0	1	50,0	0	0	0	0	2	100
K.K.Öğretici	1	5,0	9	45,0	1	5,0	9	45,0	0	0	0	0	20	100
İmam-Hatip	3	3,7	45	55,6	11	13,6	17	21,0	3	3,7	2	2,5	81	100
Müezzin-Ka.	0	0	9	69,2	2	15,4	2	15,4	0	0	0	0	13	100
Toplam	5	4,2	64	54,2	15	12,7	29	24,6	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=36,361, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanları ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 43’de il müftüsü ve ilçe müftüsü cami görevlilerini bu konuda yeterli bulurken, katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde yeterli bulunanlar sırasıyla; müezzin,

imamlardır. Kur'an kursu öğreticileri ve vaizler bu konuda din görevlilerini pek yeterli bulmamaktadır. Buradan hareketle idari görev yapmış emekli din görevlilerin cami görevlilerine bakışı ile din hizmetleri yapmış olanların bakışı farklılaşmıştır. Din hizmetleri görevini ifa etmiş olanlar cami görevlilerine daha eleştirel bakmaktadır. Bu da cami içindeki görev, sorumluluk ve eksikliklerin din hizmetlerinde bulunan görevliler tarafından daha iyi bilinmesinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

2.1.C.1.4. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 44: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cemaate İlmihal, Meal ve Hadis Dersleri Verme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Belli plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri vermekteler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	1	33,3	0	0	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	2	66,7	0	0	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	0	0	12	60,0	1	5,0	5	25,0	2	10,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	4	10,3	21	53,8	4	10,3	9	23,1	0	0	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkl.	0	0	13	50,0	7	26,9	6	23,1	0	0	0	0	26	100
Diğer	0	0	16	59,3	2	7,4	7	25,9	1	3,7	1	3,7	27	100
Toplam	5	4,2	64	54,2	15	12,7	29	24,6	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=30,120, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 44'deki katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, cami görevlilerini bu konuda yeterli görenler öğrenim durumlarına göre sırasıyla; ilahiyat fakültesi, imam-hatip lisesi, diğer (ilkokul ve diğer fakülte) ve ilahiyat ön lisans mezunlarıdır. İmam-hatip orta kısmını bitirenler pek yeterli görmemişler ve yüksek İslam enstitüsü mezunları ise bu konuda net bir görüş beyan etmemişlerdir. Lisans düzeyinde eğitim veren iki kurumundan mezun olanların cevaplarındaki farklılık, kurumların kuruluş amaçlarına, çok farklı alanlara eleman yetiştiren bir program takip etmelerine bağlanabilir.²⁰⁵ Nitekim tamamen katılıyorum ve katılıyorum seçeneklerine en az yönelimin Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarından olması, daha sonra İlahiyat Fakültesi mezunlarının onları takip etmesi de bu düşüncüyü doğrulamaktadır.

²⁰⁵ Yüksek İslam Enstitülerinin açılışı, amacı, programları ve diğer özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.99-102.

2.1.C.2. Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretme Yeterlikleri

Tablo 45: Cami Görevlilerinin Yaz Kur'an Kurslarında ve Belirlenen Diğer Vakitlerde Kur'an Öğrenmek İsteyen Çocuk, Genç ve Yetişkinlere Kur'an Öğretme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri Yaz Kur'an Kurslarında ve belirlenen diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an öğretmektedirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	28	23.7
Katılıyorum	85	72.0
Kararsızım	2	1.7
Katılmıyorum	1	0.8
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablodaki bulgular incelendiğinde, emekli din görevlilerinin %23,7'si tamamen katılıyorum ve %72'si katılıyorum cevaplarını veren çok büyük bir çoğunluğu, cami görevlilerinin Yaz Kur'an Kurslarında ve belirlenen diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an öğrettikleri görüşünde iken, %1,7'si kararsız kalmış, %0,8'i olumsuz düşündüklerini ifade etmiş, iki kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Deneklerimizin tamamına yakınının da ifade ettiği üzere, çalışmakta olan cami görevlileri, Yaz Kursları ve diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen her yaşta bireylere Kur'an öğretmek konusunda gayret etmektedir. Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin Kur'an öğretme yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.C.2.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 46: Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğrenmek İsteyen Çocuk, Genç ve Yetişkinlere Kur'an Öğretme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Kur'an öğrenmek isteyen çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an öğretirler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	27	24,3	80	72,1	2	1,8	0	0	0	0	2	1,8	111	100
Kadın	1	14,3	5	71,4	0	0	1	14,3	0	0	0	0	7	100
Toplam	28	23,7	85	72,0	2	1,7	1	0,8	0	0	2	1,7	118	100

$$X^2_{(4)}=16,389, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyetleri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 46'daki tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevapları ile verilerin dağılımı dikkate alındığında, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla bu konuda cami görevlilerini yeterli görmektedir. Emekli kadın din görevlilerinin Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmış olmaları bu konuda daha eleştirel bir bakış sergilemelerine sebep olmuştur denilebilir.

2.1.C.2.2. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 47: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğrenmek İsteyen Çocuk, Genç ve Yetişkinlere Kur'an Öğretme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Kur'an öğrenmek isteyen çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an öğretirler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	3	16,7	15	83,3	0	0	0	0	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	2	50,0	0	0	0	0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	5	16,7	25	83,3	0	0	0	0	0	0	0	0	30	100
İl	4	25,0	12	75,0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	14	28,6	31	63,3	2	4,1	1	2,0	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	28	23,7	85	72,0	2	1,7	1	0,8	0	0	2	1,7	118	100

$$X^2_{(20)}=24,520, P<05$$

Emekli din görevlilerinin uzun süre görev yaptığı yerleşim yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 47'deki bulgular, katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde ve oranların büyüklük sırasına göre, yurtdışı, il, ilçe ve köy, kasaba olarak sıralanmaktadır. Deneklerin uzun süre görev yaptığı yerleşim yerinin büyüklüğüne göre oranların arttığını göstermektedir. Buradan yola çıkarak çevre imkan ve şartlarının ferdin üzerindeki etkileri ve düşünceye yansımaları görülmüştür diyebiliriz.

2.1.C.3. Cami Görevlilerinin Ayetler ve Surelerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri

Tablo 48: Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Sırasında Namaz Dua ve Surelerin, Devamlı Olarak Okunan Ayetler ve Surelerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri Kur'an öğretimi sırasında namaz dua ve surelerin,	N	%
--	---	---

devamh olarak okunan ayetler ve surelerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirirler.		
Tamamen katılıyorum	13	11.0
Katılıyorum	67	56.8
Kararsızım	18	15.3
Katılmıyorum	17	14.4
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	3	2.5
Toplam	118	100

Tablodaki verilere göre denekler, %11'i tamamen katılıyorum ve %56'8'i katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin Kur'an öğretimi sırasında okunan ayet ve surelerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirdikleri görüşünde iken, %15,3'lik kesim bu konu kararsız kalmış, %14,4 gibi az bir grup da katılmıyorum cevabıyla olumsuz görüş bildirmiştir. Üç kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Görüldüğü üzere emekli din görevlilerimiz; büyük çoğunluğu cami görevlilerin Kur'an öğretirken, sure ve ayetlerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirdikleri kanaatindedir. Bulgulardan DİB'nın Kur'an öğretimiyle ilgili son zamanlardaki çalışmaları, yaz kurslarında cami görevlilerine ek ders ücreti ödenmesi ve Hz. Peygamber'in Kur'an öğretimi konusundaki müjdesi²⁰⁶ cami görevlilerinin bu konudaki başarılarının sebepleri arasında sayılabilir. Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin ayetler ve surelerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirme yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği üç bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.C.3.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 49: Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Esnasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Kur'an öğretimi esnasında namaz dua ve surelerinin, devamlı okunan ayetlerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirirler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	13	11,7	64	57,7	14	12,6	17	15,3	0	0	3	2,7	111	100
Kadın	0	0	3	42,9	4	57,1	0	0	0	0	0	0	7	100
Toplam	13	11,0	67	56,8	18	15,3	17	14,4	0	0	3	2,5	118	100

$$X^2_{(4)}=10,895, P<05$$

²⁰⁶ "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir." Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'an", 21; Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'an", 15.

Emekli din görevlilerinin cinsiyeti ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 49'daki veriler incelendiğinde, erkekler kadınlara oranla cami görevlilerini bu konuda daha fazla yeterli oldukları görüşündedirler. Bu da göstermektedir ki cinsiyet bu konudaki yeterliklerin değerlendirilmesinde etkili olmuştur.

2.1.C.3.2. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 50: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Esnasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Kur'an öğretimi esnasında namaz dua ve surelerinin, devamlı okunan ayetlerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirirler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	13	72,2	1	5,6	2	11,1	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	4	13,3	13	43,3	7	23,3	5	16,7	0	0	1	3,3	30	100
İl	2	12,5	12	75,0	1	6,3	1	6,3	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	4	8,2	28	57,1	8	16,3	8	16,3	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	13	11,0	67	56,8	18	15,3	17	14,4	0	0	3	2,5	118	100

$$X^2_{(20)}=26,287, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptıkları yerleşim yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 50'de elde edilen bulgulara göre, cami görevlilerini bu konuda yeterli olduğu görüşünde olanlar, tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevapları beraber değerlendirildiğinde; yurtdışında görev yapan tamamen katılmakta, diğerleri ise oranların büyüklük sırasıyla, il, köy, büyükşehir ve ilçede görev yapanlardır. Kasabada görev yaptıklarını belirtenler ise bu konuda din görevlilerinin yeterli olmadıklarını düşünmektedirler. Bulgulardan hareketle görev yeri din görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin değerlendirilmesinde olumlu ve olumsuz yönde etki etmiştir diyebiliriz.

2.1.C.3.3. Din Görevlilerinin Öğrenimi ile Cami Görevlilerinin Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 51: Din Görevlilerinin Öğrenimi ile Cami Görevlilerinin Kur'an Öğretimi Esnasında Namaz Dua ve Surelerinin, Devamlı Okunan Ayetlerin Manaları Hakkında Talebelerini Bilgilendirme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Kur'an öğretimi esnasında namaz dua ve surelerinin, devamlı okunan ayetlerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirirler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	1	33,3	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	2	66,7	0	0	0	0	0	0	1	33,3	3	100
İlh.ÖnLisans	1	5,0	14	70,0	1	5,0	4	20,0	0	0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	7	17,9	17	43,6	9	23,1	5	12,8	0	0	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkl.	2	7,7	16	61,5	4	15,4	4	15,4	0	0	0	0	26	100
Diğer	2	7,4	17	63,0	3	11,1	4	14,8	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	13	11,0	67	56,8	18	15,3	17	14,4	0	0	3	2,5	118	100

$$X^2_{(20)}=25,375, P<05$$

Emekli din görevlilerinin eğitim düzeyleri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 51'deki bulgular incelenip katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, oranların büyüklük sırasına göre, İlahiyat Ön Lisans, diğer (İlkokul ve diğer Fakülte), İmam-Hatip Orta kısmı, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip Lisesinden mezun olanlar cami görevlilerini bu konuda %60'ın üstünde yeterli oldukları görüşündedirler. Katılmıyorum cevapları değerlendirildiğinde Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesini bitirenlerin bu konuda olumsuz görüş bildirmedikleri görülecektir. Bulgulardan hareketle eğitim düzeyinin yükselmesi ile olumlu yöndeki görüşler de yükselmektedir denilebilir.

2.1.C.4. Cami Görevlilerinin Teknolojiden Faydalanma Yeterlikleri

Tablo 52: Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknolojiden Faydalanma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri vaaz, hutbe ve sohbetler ile Kur'an öğretiminde caminin içinde bilgisayar-tepegöz-büyük ekran TV gibi teknolojiden faydalanırlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	1	0,8
Katılıyorum	22	18,6
Kararsızım	20	16,9
Katılmıyorum	56	47,5
Hiç katılmıyorum	17	14,4
Cevapsız	2	1,7
Toplam	118	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere deneklerin %0,8'i tamamen katılıyorum ve %18,6'sı katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin cami içindeki sözel ve eğitsel faaliyetlerde işitsel ve görsel teknoloji den faydalandıkları görüşünde yken, yaklaşık aynı orana karşılık gelen %16,9'u bu konuda kararsız kalmış, %47,5'i katılmıyorum ve %14,4'ü hiç katılmıyorum cevaplarıyla büyük bir oranda olumsuz görüş bildirmiştir. İki kişi bu soruyu yanıt sız bırakmıştır.

Ortaya çıkan veriler den hareketle, cami görevlilerinin cami içinde görsel ve işitsel teknoloji den yararlanma ve kullanım bilgi ve becerisi hususunda hizmet-içi kurslarda geliştirilmeleri ve camilerin bu konuda donanım olarak zenginleştirilmesinin sağlanması gerektiği söylenebilir. Görüşümüzü destekler nitelikte anketteki açık uçlu son soruya *“bazen din görevlilerinin duyarsızlığı, bazen de dernek yönetimlerinin engellemesi sebebiyle görevliler teknolojik imkanlardan yeterince istifade edememekte, gerekçe olarak da bilgisayar, internet, projeksiyon vb. donanımların pahalı olduğunu ifade ediyorlar. DİB ve Türk Telekom arasında yapılacak protokol ile bu sorunlar aşılmalıdır.”* İfadeleri eklenmiştir.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin cami içi din hizmetlerinde teknoloji den faydalanma yeterlik değ erlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değ işken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.C.4.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknoloji den Faydalanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 53: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknoloji den Faydalanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Cami içi din hizmetlerinde teknoloji den faydalanırlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	3	16,7	2	11,1	10	55,6	3	16,7	0	0	18	100
Kasaba	0	0	1	25,0	0	0	2	50,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	4	13,3	4	13,3	15	50,0	7	23,3	0	0	30	100
İl	0	0	4	25,0	3	18,8	6	37,5	3	18,8	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	9	18,4	11	22,4	23	46,9	4	8,2	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	1	0,8	22	18,6	20	16,9	56	47,5	17	14,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=27,271, P<05$$

Emekli din görevlilerinin uzun süre görev yaptıkları yerleşim yeri ile cami görevlilerinin cami içi din hizmetlerinde teknolojiyen faydalanma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 53'deki bulgularda, katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçeneklerine verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, oranların büyüklük sırasına göre, ilçe, köy, il, büyükşehir ve kasabada uzun süre görev yapmış olanlar cami görevlilerini bu hususta %50 ve üzerinde yeterli olmadıkları görüşündedirler. Bunun aksine yurtdışında görev yaptığını ifade eden din görevlisi cami görevlilerinin bu konuda yeterli olduğu görüşündedir. Uzun zaman görev yapılan yerleşim yerinin sosyo-ekonomik durumu ile görev alanlarının genişliği kişiler üzerinde olumlu ve olumsuz yöndeki düşüncelerin oluşmasında etkili olmuştur diyebiliriz.

2.1.C.4.2. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknolojiyen Faydalanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 54: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Din Hizmetlerinde Teknolojiyen Faydalanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Cami içi din hizmetlerinde teknolojiyen faydalanırlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	1	33,3	0	0	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	0	0	0	0	3	100	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	1	5,0	3	15,0	7	35,0	5	25,0	4	20,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	0	0	6	15,4	7	17,9	18	46,2	7	17,9	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	3	11,5	4	15,4	14	53,8	5	19,2	0	0	26	100
Diğer	0	0	9	33,3	2	7,4	14	51,9	1	3,7	1	3,7	27	100
Toplam	1	0,8	22	18,6	20	16,9	56	47,5	17	14,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=26,727, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumları ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 54'deki katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçeneklerine verilen cevaplar beraber değerlendirildiğinde, İlahiyat Fakültesi mezunlarının tamamı, oranların çokluğuna göre sırasıyla İmam-Hatip Orta kısmı, Yüksek İslam Enstitüsü, İmam-Hatip Lisesi ve diğerlerinden (İlkokul ve diğer Fakülteler) mezun olanlar ve çok az bir oranda ise İlahiyat Ön Lisans mezunlarının din görevlilerini bu konudaki yeterliliklerinin olmadığı görüşündedirler. Tahsil durumlarının din görevlilerinin bu husustaki yeterliklerinin değerlendirilmesinde etkili olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca din

görevlilerinin hizmet alanlarında tv, bilgisayar, tepegöz vb. teknolojik imkânlarının olmaması ve böyle bir uygulamanın toplum tarafından yadırganacağı, dışlanacağı endişesinin de etkili olduğu söylenebilir.

2.1.C.5. Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Kullanma Yeterlikleri

Tablo 55: Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Kullanma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve etkin kullanırlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	25	21.2
Kararsızım	48	40.7
Katılmıyorum	38	32.2
Hiç katılmıyorum	3	2.5
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 55’de görüldüğü üzere, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %1,7’si tamamen katılıyorum ve %21,2’si katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bildiklerini ve etkin bir şekilde kullandıklarını ifade etmişler, %40,7 gibi çoğunluk bu konu kararsız kalmış, %32,2’si katılmıyorum ve %2,5’i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir, İki kişi ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda emekli din görevlilerinin bu konuda fikir birlikteliği olmadığı, hemen hemen aynı oranda dağılım gösterdikleri söylenebilir. ayrıca bu veriler, halen çalışmakta olan cami görevlilerinin, formasyon yeterlikleri itibariyle geliştirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilme ve etkin bir şekilde kullanma yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.C.5.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Bir Şekilde Kullanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 56: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Bir Şekilde Kullanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve etkin bir şekilde kullanır													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	5	27,8	9	50,0	4	22,2	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	6	20,0	15	50,0	8	26,7	1	3,3	0	0	30	100
İl	1	6,3	4	25,0	5	31,3	4	25,0	2	12,5	0	0	16	100
Büyükşehir	1	2,0	8	16,3	18	36,7	21	42,9	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	25	21,2	48	40,7	38	32,2	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=34,419, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Görev yeri din görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin değerlendirilmesinde olumlu ve olumsuz yönde etki etmiştir diyebiliriz. Deneklerin yarısına yakınının bu konuda kararsız kalması da örneklem grubun bu konuda bilgi eksikliklerinin olduğunu göstermektedir.

2.1.C.5.2. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Bir Şekilde Kullanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 57: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Öğretim İlke, Yöntem ve Tekniklerini Bilme ve Etkin Bir Şekilde Kullanma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve etkin bir şekilde kullanır													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	0	0	1	33,3	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	0	0	0	0	3	100	0	0	0	0	3	100
İh.ÖnLisans	0	0	7	35,0	6	30,0	6	30,0	1	5,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	1	2,6	3	7,7	18	46,2	15	38,5	1	2,6	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	6	23,1	14	53,8	5	19,2	1	3,8	0	0	26	100
Diğer	1	3,7	9	33,3	9	33,3	7	25,9	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	2	1,7	25	21,2	48	40,7	38	32,2	3	2,5	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=24,389, P<05$$

Emekli din görevlilerinin ikamet yeri ile cami görevlilerinin öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilme ve etkin bir şekilde kullanma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi mezunlarının olumsuz görüş bildirmiş olmaları eğitim düzeyinin yükselmesi ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin değerlendirilmesindeki farklılaşmayı açıklar niteliktedir. Eğitim seviyesi düştükçe görüşlerin dağılımı bir

noktada yoğunlaşmamaktadır. Bulgulardan hareketle eğitim düzeyleri fakülte seviyesinde olmayanların soru hakkında bilgilerinin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.C.6. Cami Görevlilerinin Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri

Tablo 58: Cami Görevlilerinin Din Eğitimi ve Öğretimiyle İlgili Yeni Yaklaşım, Yöntem ve Tekniklerden Yararlanarak, Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	4	3.4
Katılıyorum	36	30.5
Kararsızım	35	29.7
Katılmıyorum	37	31.4
Hiç katılmıyorum	4	3.4
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 58'in verilerine göre, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %3,4'ü tamamen katılıyorum ve %30,5'i katılıyorum cevaplarıyla, cami görevlilerinin din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetleri için gerekli ortamı düzenledikleri ve etkili bir biçimde yönettiklerini ifade etmişler, %29,7'si bu konuda kararsız kalmış, %31,4'ü katılmıyorum ve %3,4'ü hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir. İki kişi bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda, denekler ele alınan konuda fikir birlikteliği sağlayamamışlar, maddeler bazında yakın oranlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Ayrıca sonuçlar Tablo 48'le karşılaştırıldığında da görülecektir ki din görevlilerinin eğitim ve öğretim faaliyetlerini gereği gibi yerine getirecek formasyonları yoktur ve bu konudaki yetersizliklerinin giderilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenleme ve etkili bir biçimde yönetme yeterlik değerlendirmelerine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.1.C.6.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 59: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Din Eğitimi ve Öğretimiyle İlgili Yeni Yaklaşım, Yöntem ve Tekniklerden Yararlanarak, Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	6	33,3	8	44,4	4	22,2	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	1	25,0	0	0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	0	0	9	30,0	11	36,7	9	30,0	1	3,3	0	0	30	100
İl	1	6,3	5	31,3	3	18,8	6	37,5	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	2	4,1	14	28,6	12	24,5	18	36,7	2	4,1	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	4	3,4	36	30,5	35	29,7	37	31,4	4	3,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=51,799, P<05$$

Emekli din görevlilerinin uzun süre görev yaptıkları yerleşim yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 59'daki bulgularda, yurtdışında görev yapmış olan cami görevlilerini yeterli görmüş, kasabada görev yapmış olanların da yarısı olumlu görüştedir. En çok kararsız kalan ise köyde uzun süre görev yapanlardır. Katılmıyorum cevapları beraber değerlendirildiğinde en fazla oran ilde uzun süre görev yapanlara aittir. Bulgular bu konuda emekli din görevlilerimizin yeterli bir bilgi birikimine (eğitim formasyonu) sahip olmadıklarını gösterir niteliktedir.

2.1.C.6.2. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 60: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Din Eğitimi ve Öğretimiyle İlgili Yeni Yaklaşım, Yöntem ve Tekniklerden Yararlanarak, Din Hizmetlerinde Gerekli Ortamı Düzenleme ve Etkili Bir Biçimde Yönetme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%

Yük.İsl.Enst.	0	0	1	33,3	0	0	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	1	33,3	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	1	5,0	5	25,0	7	35,0	4	20,0	3	15,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	2	5,1	13	33,3	9	23,1	14	35,9	0	0	1	2,6	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	6	23,1	13	50,0	6	23,1	1	3,8	0	0	26	100
Diğer	1	3,7	10	37,0	5	18,5	10	37,0	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	4	3,4	36	30,5	35	29,7	37	31,4	4	3,4	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=24,409, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 60'daki sonuçlara göre, Yüksek İslam Enstitüsü mezunları cami görevlilerini yetersiz görmüş, diğer eğitim kurumlarından mezun olanlar ise bu konuda birliktelik gösterememiştir. Bulgulardan hareketle emekli din görevlilerinin büyük çoğunluğunun eğitim formasyonu almamış oldukları görülmektedir. Bu da cevapların dağılımına etki etmiştir denilebilir.

2.2.C. Eğitime-Öğretme Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi

Tablo 61: Eğitime-Öğretme Yeterliklerine Ait Verilerin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları

SORULAR	Yeterlidir	Kararsızım	Yetersizdir	Cevapsız	N
Soru 16: Cami görevlileri belli bir plan ve program çerçevesinde cemaate ilmiyal, meal ve hadis dersleri vermektedirler.	58,4	12,7	27,1	1,7	100
Soru 17: Cami görevlileri Yaz Kur'an Kurslarında ve belirlenen diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an öğretmektedirler.	95,7	1,7	0,8	1,7	100
Soru 18: Cami görevlileri Kur'an öğretimi sırasında namaz dua ve surelerinin, devamlı olarak okunan ayetler ve surelerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirirler.	67,8	15,3	14,4	2,5	100
Soru 19: Cami görevlileri vaaz, hutbe ve sohbetler ile Kur'an öğretiminde caminin içinde bilgisayar-tepegöz-büyük ekran TV gibi teknolojiden faydalanırlar.	19,4	16,9	61,9	1,7	100
Soru 20: Cami görevlileri öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve etkin kullanırlar.	22,9	40,7	34,7	1,7	100
Soru 21: Cami görevlileri din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetirler.	33,9	29,7	34,9	1,7	100
Toplam %	49,7	19,5	29,0	1,8	100

Tablo 61'deki verilere bakıldığında; emekli din görevlileri cami görevlilerinin eğitime-öğretme yeterlikleri hususunda ortak görüşleri olmamasına rağmen yarıdan

fazlasının din görevlilerini bu alanda yeterli buldukları görülmektedir. Özellikle soru 2'deki "yaz Kur'an kurslarında ve diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen her yaştaki bireye Kur'an öğretme" konusu ile soru 3'teki "Kur'an öğretirken talebelerini sure ve ayetlerin manaları hakkında bilgilendirme" hususunda din görevlilerinin başarılı ve yeterli olduğu kanaatini taşıdıklarını söyleyebiliriz. Soru 4'deki "cami içinde işitsel ve görsel teknolojiden yararlanma" konusu başta olmak üzere, soru 5'teki "öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilme", soru 6'daki "din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenleme ve yönetme" alanlarında ise yeterliklerin artırılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Buyrukçu, yapmış olduğu çalışmada bizim çalışmamıza paralel olarak cami görevlilerinin, cemaatin eğitim ve öğretimle ilgili beklentilerini büyük ölçüde karşılayamadıkları tespit etmiştir.²⁰⁷ Çekin çalışmasında din görevlilerinin cemaati aydınlatmak için fazladan çaba gösterme konusunda kısmen yeterli olduğunu tespit etmiştir.²⁰⁸ Kayadibi, çalışmasında cami görevlilerinin %99'unun yaz kursları açtığını, %51'inin yetişkinlere kurs açtığını tespit etmiştir.²⁰⁹ Uygun, çalışmasında din görevlilerinin eğitime-öğretme yönüyle güçlü olması gerektiğini tespit etmiştir.²¹⁰ Demir, çalışmasında yazın açılan kursların yetersiz kaldığını tespit etmiştir.²¹¹

Cami görevlilerinin yürütmekte oldukları cami derslerinde güncel dini ve sosyal konulara da yer vermeleri, çocuk ve kadınların eğitiminde izlenecek yol, yöntem ve metot hakkında bilgi eksikliklerinin²¹² giderilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Cami görevlileri genelde anlatım yöntemi tercih edilmektedir ki bunun zaman darlığı, ekonomiklik vb. birçok sebepleri ifadelendirilebilir. Bu konuda din görevlilerinin de yöntem ve teknikler hakkında bilgi eksikliklerinin olduğunu ifade edebiliriz. Cami içi eğitim-öğretim faaliyetlerinde cami görevlilerinin

²⁰⁷ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, s.269,408,409.

²⁰⁸ Bkz. Abdülkadir ÇEKİN, a.g.m., s.107.

²⁰⁹ Bkz. Fahri KAYADİBİ, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, s.175.

²¹⁰ Bkz. Hamdi UYGUN, a.g.t., s.32.

²¹¹ Bkz. Veysel DEMİR, a.g.t., s.135.

²¹² Krş. İrfan BAŞKURT, "Dinî ve Sosyal Hayata Katılımı Projesi Olarak Cami Dersleri", *Diyanet İlmî Dergi*, C.45, sy.3, s.35.

eksikliklerinden kaynaklanmayan, hedef kitlenin yapısal durumuyla ilgili sorunların²¹³ da etkili olduğu unutulmamalıdır.

2.2. TEMEL YETERLİKLERE AİT VERİLERİN TOPLU DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 62: Temel Yeterliklere Ait Verilerin Toplu Değerlendirmesi İtibariyle Dağılımları

	Alan Yeterlikleri	Genel Kültür Yeterlikleri	Eğitme-Öğretme Yeterlikleri	Yaklaşık %
Yeterlidir	51.5	46.6	49,7	49.3
Kararsızım	20.9	25.1	19.5	21.8
Yetersizdir	26.2	26.3	29,0	27.2
Cevapsız	1.3	2.0	1.8	1.7
Toplam				≅ 100

Tabloda görüldüğü üzere temel yeterlikler hususunda emekli din görevlileri fikir birlikteliği sağlayamamıştır. Ancak yarıya yakını bu alanda cami görevlilerini yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bununla beraber kararsız kalanlar ve olumsuz görüş bildirenler dikkate alındığında cami görevlilerin yaygın din hizmeti içindeki görevlerini tam ve eksiksiz yapmalarını engelleyecek eksikliklerinin de olduğunu ifade edebiliriz. Böylece temel yeterlikleri ile ilgili varsayımımız kısmen doğrulanmıştır, denilebilir. Sonuçlar din görevlilerinin temel yeterlikler konusunda geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Dam, yapmış olduğu araştırmada deneklerin çok büyük bir kısmının din görevlilerini mesleki açıdan yeterli bulmadıklarını tespit etmiştir.²¹⁴ Buyrukçu, yapmış olduğu araştırmada din görevlilerinin ve cemaatin değerlendirmelerinde çoğunlukla din görevlilerinin mesleki açıdan yetersiz olduklarını tespit etmiştir.²¹⁵

²¹³ Hedef kitlenin yaş, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik yapı, zeka, camiye geliş amacı vb. farklılıkları hakkında bkz. Halil TAŞPINAR, "Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları", *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.1, s.76,77.

²¹⁴ Bkz. Hasan DAM, "Yaygın Din Eğitimine İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, 16-17 Ekim 2003, Isparta 2004, s.428.

²¹⁵ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.124, 131.

Cami görevlilerinin istenilen düzeyde mesleki yeterliliğe sahip olmamaları veya olamamaları başta bu kurumlara eleman yetiştiren eğitim kurumlarında aldıkları mesleki formasyon eksikliği²¹⁶, görevi benimseme ve pedagojik formasyon eğitimini almamış olmaları sebep olmuştur denilebilir ki cami görevlilerinin eğitim durumu dikkate alındığında büyük çoğunluğunun imam-hatip lisesi mezunu olduğu görülecektir.²¹⁷ Bu konuda yapılmış çalışmalar da söylediklerimizi doğrular niteliktedir.²¹⁸

2.3. ÖZEL - KİŞİSEL YETERLİKLER

Din hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde en önemli unsur olan din görevleri mesleğinin gerektirdiği sağlam bir kişilik ve karaktere sahip, tutum, davranış, ilgi, ihtiyaç, değer ve ifadeleriyle topluma örnek teşkil etmek durumundadır. Bu ise din hizmetlerinde gereken başarının oluşmasında diğer yeterliklerin yanında ve hatta önünde ilk etkindir şeklinde ifade edebiliriz. Çünkü bir din görevlisi kendi özel alanı, kültürü ve eğitime-öğretme ile ilgili en üst seviyede bilgi ve beceri sahibi olabilir fakat mesleğinin gerektirdiği bir kişiliğe, karaktere, sözel ifadeye, değere, tutum ve davranışa sahip değil ise din hizmetlerinde istenilen seviyeye ulaşamayacak ve karşısındaki kitle tarafından sadece namaz kıldırma memuru olarak algılanmasına sebep olacaktır. Bu ise başta iletişimi koparacak sonra ise din ve diyanete karşı olumsuz tutumların oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Bundan dolayıdır ki din hizmetlerini yürütmekle görevli personelin en fazla bu yöndeki yeterliklerinin en üst seviyelerde tutulması gerekmektedir.

Bu başlık altında emekli din görevlilerinin sorulara verdikleri cevaplar, din görevlilerinin özel-kişisel yeterlikleri hakkında bilgi verecek, bağımsız değişkenler ile irtibatlı bir şekilde değerlendirilecektir.

2.3.1. Cami Görevlilerinin Tahsil Durumu Yeterlikleri

---

²¹⁶ Bkz. Tablo 65

²¹⁷ Bkz. Tablo 1 ve Tablo 5

²¹⁸ İlgili alanlarda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 63: Cami Görevlilerinin Tahsil Durumu Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Sizce din görevlilerinin tahsil durumu ne olmalıdır (Lütfen birini seçiniz)	N	%
Yüksek Lisans ve Doktora (Lisansüstü)	19	16.1
İlahiyat Fakültesi	76	64.4
Açık Öğretim İlahiyat	20	16.9
Lise/İmam Hatip Lisesi	1	0.8
Diğer	0	0
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 63'den anlaşıldığı üzere katılımcılar cami görevlilerinin tahsil durumlarının ne olması gerektiği hususunda %16,1'lik oranla Yüksek Lisans ve Doktora (Lisansüstü), %64,4'lük oranla yarıdan fazlasının İlahiyat Fakültesi, toplamda da % 80,5'lik büyük bir kısım, din görevlilerinin en az ilahiyat fakültesi mezunu olması yönünde görüş bildirmiştir, Emekli din görevlilerinin %16,9'u Açık Öğretim İlahiyat, %0,8'i Lise/İmam Hatip Lisesi olarak görüşlerini ifade etmişler, iki kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan sonuçlarla da bağlantılı olarak, eğitim seviyesinin gün geçtikçe yükseldiği görülmüş,²¹⁹ toplumun dini liderliğini üstlenmiş cami görevlilerinin en azından İlahiyat Fakültesi mezunu olmaları gerektiğini söylemek mümkündür. DİB'nin 2009 faaliyet raporundaki bu konuyla ilgili şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Kaliteli din hizmeti sunmanın, iyi yetişmiş kalifiye elemanların istihdamıyla mümkün olabileceği, izahtan varestedir. Başkanlığımızın bundan böyle, tamamen İlahiyat fakültesi mezunları istihdam etmesi gerekmektedir.”²²⁰

2.3.1.1. Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Tahsil Durumu Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 64: Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Tahsil Durumu Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanımız	din görevlilerinin tahsil durumu ne olmalıdır													
	Yüksek Lisans ve Doktora		İlahiyat Fakültesi		Açık Öğretim İlahiyat		Lise/İHL.		Diğer		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl müftüsü	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	1	50,0	1	50,0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	100

²¹⁹ Bkz. Tablo 1.

²²⁰ DİB.,a.g.r., s.,83.

K.K.Öğretici	3	15,0	16	80,0	1	5,0	0	0	0	0	0	0	20	100
İmam-Hatip	14	17,3	50	61,7	14	17,3	1	1,2	0	0	2	2,5	81	100
Müezzin-Ka.	0	0	9	69,2	4	30,8	0	0	0	0	0	0	13	100
Toplam	19	16,1	76	64,4	20	16,9	1	0,8	0	0	2	1,7	118	100

$$X^2_{(20)}=19,487, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanları ile cami görevlilerinin olması gereken tahsil durumları görüşleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodaki veriler incelendiğinde il müftüsü en az açık öğretim ilahiyat olması yönünde, ilçe müftüsü lisansüstü, vaizler hem lisans ve lisansüstü, Kur'an kursu öğreticileri çoğunlukla ilahiyat ve üstü, imam-hatipler çoğunluğu ilahiyat ve üstü görüşünde iken bir kısmı ise açık öğretim ilahiyat ve imam-hatip lisesi, müezzinler ise ilahiyat fakültesi ve açık öğretim ilahiyat yönünde görüş bildirmişlerdir. Buradan hareketle kurum unvanları verilen cevaplara etkili olduğunu ifade edebiliriz.

2.3.2 Cami Görevlilerinin Mesleki Eğitim Yeterliliği

Tablo 65: Cami Görevlilerinin Mesleki Eğitim Yeterliliği İtibariyle Dağılımları

Cami görevlilerinin pratiğe yönelik mesleki formasyon / mesleki eğitim yeterliliklerine sahip değildir.	N	%
Tamamen katılıyorum	20	16,9
Katılıyorum	46	39,0
Kararsızım	26	22,0
Katılmıyorum	22	18,6
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	4	3,4
Toplam	118	100

Tablo 65'de görüldüğü üzere, deneklerin %16,9'u tamamen katılıyorum ve %39'u katılıyorum cevaplarıyla katılımcıların yarıdan fazlasına karşılık gelen kısım cami görevlilerinin pratiğe yönelik mesleki formasyon / mesleki eğitim yeterliklerine sahip değildir kanaatinde iken, %22'si kararsız kalmış, %18,6'sı da olumlu görüş bildirmiştir. Dört kişi ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bulgularda, deneklerin konuyla ilgili net bir görüşü olmadığı, ancak önemli sayıdaki bir kısmın din görevlilerinin pratiğe yönelik mesleki formasyonlarının yeterli olmadığı görüşünü taşıdıkları görülmektedir.

Bu sonuçları destekler nitelikte, Buyrukçu çalışmasında imamların kendilerini değerlendirmesinde mesleki formasyonlarının pek fazla yeterli olmadığını, cemaatin değerlendirmesinde yetersiz olduğunu, mesleki formasyonun pratikteki meslekî

uygulamasında her iki grubun görüşleriyle beklenen seviyede olmadığını tespit etmiştir.²²¹ Çanakçı çalışmasında din görevlilerinin %71,6'sı yeterli mesleki bilgi verilmediği yönündeki görüşlerini tespit etmiştir.²²² Dam, çalışmasında din görevlilerinin formasyon eksikliğini %35 olarak tespit etmiştir.²²³ Din görevlisi yetiştiren kurumlarda teorik olarak okutulan dinî ilimler, pratik olarak uygulama alanına giren din görevlileri tarafından pek fazla uygulanırlık kazanmamaktadır. Bu cümleden hareketle hizmet sunan kurumların başarısı ve başarısızlığı, bu kurumlara eleman yetiştiren eğitim kurumlarının görev alacak kişilere kazandıracığı nitelik ve yeterlikler dikkate alınarak hazırlanan ve uygulanan programlara bağlıdır. Öğretim programlarında mesleki deneyim ve uygulamaya yönelik derslere de yeterince yer verilmemektedir.²²⁴ Günümüzde Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yapan Mehmet Görmez 2003 yılında haseki eğitim merkezlerinin yetersizliğinden bahsederken bir taraftan da diyanet personelini yetiştiren eğitim kurumlarından mezun olanların alması gerekli olan bilgilerinin yetersizliğini de ifadelendirmiştir.²²⁵ DİB'nin 2009 faaliyet raporunda konu zayıf (gelişmeye açık) alan olarak tanımlanmış ve şu ifadeler kullanılmıştır:

“İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri mezunlarının meslekî bilgi ve beceri bakımından takviye edilmeleri için hizmet içi eğitimlere yoğun emek, zaman ve mali kaynak harcanmak zorunda kalınması...”²²⁶

Cami görevlilerinin öğretmenlerden daha fazla pedagojik formasyon bilgisine sahip olmaları gerekir. Çünkü cami görevlilerinin hedef kitlesi sadece belli yaş gruplarından oluşan çocuklardan oluşmamakta, bununla birlikte yaş, zeka düzeyi, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik vb. durumların birbirlerinden farklı yetişkinleri de

²²¹ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, s.391,395.

²²² Bkz. Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s.150.

²²³ Bkz. Hasan DAM, “Yaygın Din Eğitime İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, s.430.

²²⁴ Krş. Ramazan BUYRUKÇU, “Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri”, s.105,124.

²²⁵ Bkz. Mehmet GÖRMEZ, “Müzakere”, s.449.

²²⁶ Bkz. DİB.,a.g.r., s., 80.

kapsamaktadır.²²⁷ Bu cümleden olarak cami görevlilerinin pedagojik formasyonla beraber yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilimi anlamına gelen andragojik formasyon eğitimini almaları da bir gerekliliktir, diyebiliriz.²²⁸

2.3.2.1. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Mesleki Eğitim Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 66: Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Mesleki Eğitim Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Mesleki formasyonu / mesleki eğitimleri yeterli değildir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	1	33,3	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	2	66,7	0	0	0	0	0	0	1	33,3	3	100
İlh.ÖnLisans	2	10,0	5	25,0	10	50,0	3	15,0	0	0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	6	15,4	15	38,5	8	20,5	8	20,5	0	0	2	5,1	39	100
İ.H.OrtaOkul.	5	19,2	13	30,0	5	19,2	3	11,5	0	0	0	0	26	100
Diğer	7	25,9	10	37,0	2	7,4	7	25,9	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	20	16,9	46	39,0	26	22,0	22	18,6	0	0	4	3,4	118	100

$$X^2_{(20)}=28,697, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyetleri ile cami görevlilerinin pratiğe yönelik mesleki eğitimlerinin yeterliliği görüşü arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodaki tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevapları beraber değerlendirildiğinde, ilahiyat fakültesi mezunlarının tamamı, oranların büyüklük sırasına göre diğer (ilkokul ve diğer fakülte) ve imam-hatip lisesi mezunlarının yarıdan fazlası din görevlilerinin mesleki eğitimlerini yeterli olmadığı görüşündedirler. Bunun dışındakiler ise bu konuda net bir görüş ileri sürememişlerdir. Bulgulardan hareketle öğrenim durumunun olumlu yada olumsuz şekilde cevaplara etki ettiğini ifade edebiliriz.

2.3.3. Cami Görevlilerinin Tutum, Davranış ve Uygulama Yeterlikleri

Tablo 67: Cami Görevlilerinin Cemaati Sıkıntıya Düşürecek, Nefret Ettirecek, Cemaate Katılımları Engelleyecek Tutum, Davranış ve Uygulamalardan Kaçınma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılımları engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınırlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	20	16.9
Katılıyorum	46	39.0

²²⁷ Yetişkin eğitimcisinde bulunması gereken özellikler için ayrıca bkz. İhsan KURT, *Yetişkin Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2000, s.66,67.

²²⁸ Krş. Hasan DAM, "Yaygın Din Eğitimine İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s.439.

Kararsızım	26	22.0
Katılmıyorum	22	18.6
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	4	3.4
Toplam	118	100

Tablo 67'deki verileri incelediğimizde, deneklerin %16,9'unun tamamen katılıyorum ve %39'unun katılıyorum cevaplarıyla yarından fazlası cami görevlilerinin cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılımları engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçındıklarını ifade ettikleri, %22'sinin bu konuda kararsız kaldıkları, %18,6'sının olumsuz görüş bildirdikleri, iki kişinin ise soruyu yanıtsız bıraktıkları belirlenmiştir.

Ortaya çıkan bu sonuçlardan hareketle, deneklerimizin konu ile ilgili net bir görüşünün olmadığını, ancak önemli bir çoğunluğun çalışmakta olan cami görevlilerinin cemaati dağıtacak tutum, davranış ve uygulamalardan uzak durduklarını ifade ettiklerini söyleyebiliriz. Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin tutum, davranış ve uygulama yeterlik değerlendirmesine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.3.3.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Tutum, Davranış ve Uygulama Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 68: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cemaati Sıkıntıya Düşürecek, Nefret Ettirecek, Cemaate Katılmalarını Engelleyecek Tutum, Davranış ve Uygulamalardan Kaçınma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılmalarını engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınırlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	15	83,3	0	0	1	5,6	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	5	16,7	22	73,3	3	10,0	0	0	0	0	0	0	30	100
İl	5	31,3	8	50,0	2	12,5	1	6,3	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	6	12,2	33	67,3	5	10,2	4	8,2	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	19	16,1	80	67,8	10	8,5	7	5,9	0	0	2	1,7	118	100

$$X^2_{(20)}=31,596, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptığı yer ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodaki bulgular değerlendirildiğinde, yurtdışında görev yapmış olan bu konuda

din görevlilerini tamamen yeterli bulurken, tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklük sırasına göre, köy, ilçe, il-büyükşehir ve kasabada görev yapanlar din görevlilerini bu konuda yeterli olduğu görüşündedirler. Cevapların dağılımı göz önüne alındığında emekli din görevlilerinin en çok görev yaptıkları yer din görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin değerlendirilmesinde etkili olmuştur diyebiliriz.

2.3.3.2. Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Tutum, Davranış ve Uygulama Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 69: Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Cemaati Sıkıntıya Düşürecek, Nefret Ettirecek, Cemaate Katılmalarını Engelleyecek Tutum, Davranış ve Uygulamalardan Kaçınma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanımız	Cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılmalarını engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınımlar														
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
İl müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	1	50,0	0	0	1	50,0	0	0	0	0	2	100	
K.K.Öğretici	2	10,0	14	70,0	3	15,0	1	5,0	0	0	0	0	20	100	
İmam-Hatip	13	16,0	57	70,4	6	7,4	3	3,7	0	0	2	2,5	81	100	
Müezzin-Ka.	2	15,4	8	61,5	1	7,7	2	15,4	0	0	0	0	13	100	
Toplam	19	16,1	80	67,8	10	8,5	7	5,9	0	0	2	1,7	118	100	

$$X^2_{(20)}=22,857, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanları ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodaki cevapların dağılımlarını baktığımızda cami görevlilerini bu konuda il ve ilçe müftüleri tamamen yeterli görmüş, diğerleri ise oranların büyüklüğüne ve tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde sırasıyla, imamlar, Kur'an kursu öğreticileri ve müezzinler yeterli bulmuş, vaizler ise bu konuda iki gruba ayrılmışlardır. Bu ifadelerden hareketle kurum unvanları cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerinin değerlendirmesinde etkili olmuştur.

2.3.4. Cami Görevlilerinin Namazlarda Tadil-i Erkâna Riayet Etme Yeterlikleri

Tablo 70: Cami Görevlilerinin Namazlarda Tadil-i Erkâna Riayet Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri Bayram, Cuma, Teravih ve Vakıt namazlarında tadil-i erkâna riayet ederler.	N	%
Tamamen katılıyorum	15	12,7

Katılıyorum	80	67,8
Kararsızım	10	8,5
Katılmıyorum	10	8,5
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	3	2,5
Toplam	118	100

Tablodaki bulguları incelediğimizde, katılımcıların % 12,7'si tamamen katılıyorum ve % 67,8'i katılıyorum cevaplarıyla büyük bir oranı, cami görevlilerinin namazlarda tadil-i erkana riayet ettiklerini ifade ederken, %8,5'i bu konuda kararsız kalmış, %8,5'i ise olumsuz görüş bildirmiştir. Üç kişi ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan verilerden de anlaşılacağı üzere, çalışmakta olan cami görevlileri Bayram, Cuma, Teravih ve Vakit namazlarında tadil-i erkana riayet etmektedirler. Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.3.4.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Namazlarda Tadil-i Erkana Riayet Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 71. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Namazlarda Tadil-i Erkana Riayet Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Bayram, cuma, teravih ve vakit namazlarında tadil-i erkana riayet ederler													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	13	72,2	2	11,1	1	5,6	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	0	0	1	25,0	1	25,0	0	0	1	25,0	4	100
İlçe	1	3,3	25	83,3	3	10,0	1	3,3	0	0	0	0	30	100
İl	3	18,8	11	68,8	0	0	2	12,5	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	8	16,3	30	61,2	4	8,2	5	10,2	0	0	2	4,1	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	15	12,7	80	67,8	10	8,5	10	8,5	0	0	3	2,5	118	100

$$X^2_{(20)}=23,955, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yerleri ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tabloda yurtdışında görev yapan emekli din görevlimiz katılıyorum diyerek cami görevlilerini bu konuda yeterli görmüş ve bu yeterlikler diğer gruplar tarafından oranların büyüklüğüne göre ise şöyle sıralayabiliriz, il, ilçe, köy ve büyükşehir. Kasabada görev yapanlar ise bu konuda üçe bölünmüşler net bir görüş bildirememiştir. Buradan hareketle görev yeri cami görevlilerinin namazlarda tadil-i erkana riayetleri yeterliliklerinin değerlendirilmesinde olumlu ve olumsuz yönde etkili olmuştur.

2.3.5.Cami Görevlilerinin Cami İçi Pratiklerde Yeterli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri

Tablo 72: Cami Görevlilerinin Cami İçi Pratiklerde Yeterli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye <u>sahip</u> <u>değillerdir.</u>	N	%
Tamamen katılıyorum	2	1.7
Katılıyorum	28	23.7
Kararsızım	26	22.0
Katılmıyorum	59	50.0
Hiç katılmıyorum	2	1.7
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 72’de görüldüğü üzere, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %1,7’si tamamen katılıyorum ve %23,7’si katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını belirtmişler, %22’si bu konuda kararsız kalmış, % 50’si katılmıyorum ve %1,7’si hiç katılmıyorum cevaplarıyla yarından fazlası olumsuz görüş bildirmiş, bir kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Veriler doğrultusunda katılımcıların, konuyla ilgili net bir görüşünün olmadığı, ancak önemli sayıdaki grubun, çalışmakta olan din görevlilerinin cami içindeki pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye sahip oldukları düşüncesini taşıdıkları söylenebilir.

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.3.5.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Dini Pratiklerde Yeterli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 73: Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami İçi Dini Pratiklerde Yeterli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye <u>sahip</u> <u>değillerdir.</u>													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	0	0	4	22,2	4	22,2	9	50,0	1	5,6	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	0	0	0	0	4	100
İlçe	0	0	6	20,0	10	33,3	14	46,7	0	0	0	0	30	100

İl	1	6,3	4	25,0	2	12,5	9	56,3	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	0	0	13	26,5	9	18,4	25	51,0	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	1	100
Toplam	2	1,7	28	23,7	26	22,0	59	50,0	2	1,7	1	0,8	117	100

$$X^2_{(25)}=25,069, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tabloda yurtdışında görev yapmış olan katılmıyorum cevabını vererek cami görevlilerini bu konuda yeterli bulduğunu ifade etmiştir. Katılmıyorum cevapları beraber değerlendirildiğinde ise oranların büyüklüğüne göre sırasıyla il, köy ve büyükşehirde görev yapmış olanların yarısından fazlası da aynı görüşü paylaşmışlardır. Kasaba ve ilçede görev yapanlar ise cami görevlilerini yeterli görmemişler ve net bir görüş ileri sürememişlerdir. Bundan hareketle görev yeri cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine verilen cevaplara olumlu ve olumsuz yönde etki etmiştir denilebilir.

2.3.6. Cami Görevlilerinin Kılık-Kıyafetleri İtibariyle Mesleklerini Temsil Etme Yeterlikleri

Tablo 74: Cami Görevlilerinin Kılık-Kıyafetleri İtibariyle Mesleklerini Gereği Gibi Temsil Etme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri mesleki kıyafetleri ve kılık-kıyafetleri ile mesleklerini gereği gibi temsil ederler.	N	%
Tamamen katılıyorum	23	19.5
Katılıyorum	64	54.2
Kararsızım	24	20.3
Katılmıyorum	4	3.4
Hiç katılmıyorum	2	1.7
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 74'deki bulgulara göre, emekli din görevlilerinin %19,5'i tamamen katılıyorum ve %54,2'si katılıyorum cevaplarıyla cami görevlilerinin kıyafetleriyle mesleklerini gerektiği şekilde temsil edebildikleri kanaatini taşıırken, %20,3'ü bu konuda kararsız kalmış, %3,4'ü katılmıyorum ve %1,7'si hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz cevap vermiş ve bir kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Bu bulgular çerçevesinde, çalışmakta olan cami görevlilerinin mesleklerini icra ederken giymiş oldukları sarık ve cübbeleri ile toplum içindeki kılık ve kıyafetleri, mesleklerini temsil noktasında yeterlidir, diyebiliriz. Bununla beraber din görevlilerinin, toplumun önünde bulunmaları ve sürekli olarak dikkat çeken bir

konumunda olmaları kılık-kıyafet hususunda daha titiz ve dikkatli davranılmasını zorunlu kıldığını söylemek gerekir. Bunu destekler nitelikte anketin açık uçlu son sorusuna şu ifadeler eklenmiştir: “*camii görevlilerinin toplumun önderi konumunda olması ve göz önünde bulunması nedeniyle davranışlarına özellikle de kılık-kıyafetlerine dikkat etmeleri, görev alanlarının gerektirdiği şekilde giyinmelidir.*”

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece cinsiyetle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.3.6.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Camii Görevlilerinin Kılık-Kıyafetleriyle Mesleklerini Temsil Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 75: Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Camii Görevlilerinin Kılık-Kıyafetleriyle Mesleklerini Gereği Gibi Temsil Etme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Erkek	23	20,7	59	53,2	23	20,7	3	2,7	2	1,8	1	0,9	111
Kadın	0	0	5	71,4	1	14,3	1	14,3	0	0	0	0	7	100
Toplam	23	19,5	64	54,2	24	20,3	4	3,4	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(5)}=4,785, P<05$$

Emekli din görevlilerini cinsiyeti ile camii görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tabloda elde edilen bulgulara göre, erkeler kadınlara oranla camii görevlilerini kılık-kıyafetleriyle mesleklerini gereği gibi temsil etme noktasında daha yeterli görmüşlerdir. Kadınların estetik görüşlerinin erkeklere nazaran daha iyi olması ve cinsiyetin değerlendirmelerde etken olduğu söylenebilir.

2.3.7. Camii Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri

Tablo 76: Camii Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Camii görevlileri kendine güvenir, vazife şuuruna ve iyi bir kişiliğe sahiptir. Çıkarları için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermez.	N	%
Tamamen katılıyorum	15	12,7

Katılıyorum	77	65.3
Kararsızım	13	11.0
Katılmıyorum	10	8.5
Hiç katılmıyorum	2	1.7
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere, katılımcıların %12,7'si tamamen katılıyorum ve %65,3'ü katılıyorum cevaplarıyla çoğunluğu çalışan cami görevlilerinin kendine güvenen, vazife şuuruna ve iyi bir kişiliğe sahibi oldukları düşüncesini benimsemiş, % 8,5'i katılmıyorum ve %1,7'si hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir. %11'i bu konuda kararsız kalmış, bir kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Elde edilen sonuçlardan hareketle, çalışan cami görevlileri şahsiyetli, kendine güvenen ve vazife şuuruna sahip, çıkarları için dinin temel prensiplerinden ve kişiliklerinden taviz vermeyen bireyler olduklarını söylemek mümkündür. Emekli din görevlilerinin, bu konudaki yeterlik değerlendirmesi ile bağımsız değişkenlerin tamamı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiş ve ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir

2.3.7.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 77: Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Kendine güvenen, vazife şuuruna ve şahsiyet sahibidir. Topluma hoş görünmek için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermezler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	15	13,5	72	64,9	13	11,7	8	7,2	2	1,8	1	0,9	111	100
Kadın	0	0	5	71,4	0	0	2	28,6	0	0	0	0	7	100
Toplam	15	12,7	77	65,3	13	11,0	10	8,5	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(5)}=5,545, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyeti ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tablodaki katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, erkeklerin kadınlara oranda cami görevlilerinin bu konuda daha fazla yeterli görmüşlerdir ve cinsiyetin cevapların dağılımında olumlu ve olumsuz yönde etkili olduğunu ifade edebiliriz.

2.3.7.2. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 78: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Kendine güvenen, vazife şuuruna ve şahsiyet sahibidir. Topluma hoş görünmek için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermezler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	13	72,2	2	11,1	1	5,6	0	0	0	0	18	100
Kasaba	2	50,0	1	25,0	0	0	0	0	1	25,0	0	0	4	100
İlçe	0	0	23	76,7	5	16,7	2	6,7	0	0	0	0	30	100
İl	5	31,3	9	56,3	1	6,3	0	0	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	5	10,2	31	63,3	5	10,2	7	14,3	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	15	12,7	77	65,3	13	11,0	10	8,5	2	1,7	1	0,8	117	100

$$X^2_{(25)}=45,048, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tablo 78'deki veriler incelendiğinde yurtdışında görev yapmış olan görevlimiz tamamen ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde ise oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, il, köy, ilçe, büyükşehir ve kasabada görev yapmış olanlar bu konuda cami görevlilerini %75 ve üstünde yeterli bulmuştur. Cevapların dağılımından da anlaşılacağı üzere din görevlilerinin görev yaptıkları yer bu konuda etkili olmuştur denilebilir.

2.3.7.3. Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 79: Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanınız	Kendine güvenen, vazife şuuruna ve şahsiyet sahibidir. Topluma hoş görünmek için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermezler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	2	100	0	0	0	0	0	0	0	0	2	100

K.K.Öğretici	3	15,0	11	55,0	0	0	6	30,0	0	0	0	0	20	100
İmam-Hatip	9	11,1	55	67,9	12	14,8	4	4,9	0	0	1	1,2	81	100
Müezzin-Ka.	2	15,4	8	61,5	1	7,7	0	0	2	15,4	0	0	13	100
Toplam	15	12,7	77	65,3	13	11,0	10	8,5	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=42,355, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanları ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tablo 79'da il müftüsü tamamen, ilçe müftüsü ve vaizler katılıyorum görüşüyle cami görevlilerini bu konuda yeterli görmüşler, diğer gruplar ise katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, imam, müezzin ve Kur'an kursu öğretmenleri %70 ve üzeri bir oranda cami görevlilerini yeterli gördüklerini söyleyebiliriz. Buradan hareketle görev unvanlarının dağılımındaki farklılaşmada etkili olduğunu ifade edebiliriz.

2.3.7.4. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 80: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Kendine Güvenme, Vazife Şuuruna ve Şahsiyet Sahibi Olma, Çıkarları İçin Dinin Temel Prensiplerinden ve Kişiliğinden Taviz Vermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Yük.İsl.Enst.	0	0	3	100	0	0	0	0	0	0	0	0	3
İlahiyat Fak.	1	33,3	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	2	10,0	16	80,0	2	10,0	0	0	0	0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	7	17,9	22	56,4	4	10,3	6	15,4	0	0	0	0	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	19	73,1	3	11,5	2	7,7	2	7,7	0	0	26	100
Diğer	5	18,5	16	59,3	3	11,1	2	7,4	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	15	12,7	77	65,3	13	11,0	10	8,5	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=25,549, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 80'de Yüksek İslam Enstitüsü mezunu din görevlilerimizin tamamı cami görevlilerini bu konuda yeterli bulurken, diğer gruplar katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, İlahiyat Ön Lisans, diğer (İlkokul ve diğer Fakülte), İmam-Hatip Lisesi, İmam-Hatip Ortaokulu ve İlahiyat Fakültesi mezunları cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin olduğu yönünde

görüş bildirmişlerdir diyebiliriz. Bu da bize göstermektedir ki en son öğrenim görülen yerin cevapların dağılımında etkili olmuştur denilebilir.

2.3.8. Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri

Tablo 81: Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılıdır.	N	%
Tamamen katılıyorum	16	13.6
Katılıyorum	86	72.9
Kararsızım	11	9.3
Katılmıyorum	3	2.5
Hiç katılmıyorum	1	0.8
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 81'deki verilere baktığımızda, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin %13,6'sı tamamen katılıyorum ve %72,9'u katılıyorum cevaplarıyla neredeyse tamamına yakını, cami görevlilerinin hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılı olduklarını düşünürken, % 9.3'ü bu konuda kararsız kalmış, % 2,5'i katılmıyorum ve %0,8'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiş, bir kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Bulgular çerçevesinde, çalışmakta olan din görevlilerinin anlayışlı, hoşgörülü, müsamaha sahibi, başkalarının düşüncelerine saygılı olduklarını söyleyebiliriz. Anketin sonuna eklenen "*camii görevlisi adaletli birleştirici olmalı, toplumu birlik ve beraberlik içinde aydınlatmalı*" ifadeleri cami görevlilerinde bulunması gereken farklı özellikleri dile getirir niteliktedir. Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin tutum, davranış ve uygulama yeterlik değerlendirmesine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği üç bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.3.8.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 82: Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılıdır.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	16	14,4	81	73,0	10	9,0	2	1,8	1	0,9	1	0,9	111	100
Kadın	0	0	5	71,4	1	14,3	1	14,3	0	0	0	0	7	100
Toplam	16	13,6	86	72,9	11	9,3	3	2,5	1	0,8	1	0,8	118	100

$$X^2_{(5)}=5,370, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyeti ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Erkekler kadınlara oranla cami görevlilerini bu konuda daha fazla yeterli görmektedirler ve cinsiyet cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerinin değerlendirilmesinde etkili olmuştur.

2.3.8.2. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 83: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılıdır.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	3	16,7	13	72,2	2	11,1	0	0	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	3	75,0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	100
İlçe	0	0	27	90,0	3	10,0	0	0	0	0	0	0	30	100
İl	5	31,3	9	56,3	1	6,3	0	0	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	6	12,2	34	69,4	5	10,2	3	6,1	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	16	13,6	86	72,9	11	9,3	3	2,5	1	0,8	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=29,229, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yaptığı yer ile cami görevlilerinin hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılı olma yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 83'deki bulgularda yurtdışında görev yapmış din görevlimiz bu konuda cami görevlilerini yeterli bulmakta, diğer gruplar ise oranların büyüklüğüne göre ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğine sırasıyla, kasaba, ilçe, köy, il ve büyükşehirde görev yapanlar da cami görevlilerini bu hususta %80'nin üstünde yeterli görmektedirler denilebilir. Görev yeri cevapların dağılımında etkili olmuştur.

2.3.8.3. Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 84: Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Hoşgörülü, Müsamaha Sahibi, Anlayışlı, Başkalarının İnanç, Düşünce ve Vicdani Kanaatlerine Saygılı Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanımız	Hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılıdır.														
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
İl müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	1	50,0	1	50,0	0	0	0	0	0	0	0	2	100
K.K.Öğretici	4	20,0	13	65,0	1	5,0	2	10,0	0	0	0	0	0	20	100
İmam-Hatip	8	9,9	62	76,5	9	11,1	1	1,2	0	0	1	1,2	81	100	
Müezzin-Ka.	3	23,1	9	69,2	0	0	0	0	1	7,7	0	0	13	100	
Toplam	16	13,6	86	72,9	11	9,3	3	2,5	1	0,8	1	0,8	118	100	

$$X^2_{(25)}=29,038, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanı ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 84'deki bulgulara bakıldığında il ve ilçe müftüsü cami görevlilerini bu konuda yeterli görürken diğer gruplar ise oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, müezzin, imam ve Kur'an kursu öğreticiliği yapmış olanlar %85'in üzerinde bu hususta cami görevlilerini yeterli görmüşler, vaizler ise %50 yeterli olduğu görüşündedir ve bu konuda kurum unvanları cami görevlilerinin yeterliklerini değerlendirmede etki etmiştir denilebilir.

2.3.9. Cami Görevlilerinin Toplumla İç İçe, Halkla Diyalog Kurabilen, İçten, Samimi, Kötülüğe İyilikle Karşılık Verebilen, Dedikodu ve Fitneden Uzak Duran, Davetlere İcabet Eden Bir Kişiliğe Sahip Olma Yeterlikleri

Tablo 85: Cami Görevlilerinin Toplumla İç İçe, Halkla Diyalog Kurabilen, İçten, Samimi, Kötülüğe İyilikle Karşılık Verebilen, Dedikodu ve Fitneden Uzak Duran, Davetlere İcabet Eden Bir Kişiliğe Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri toplumla iç içe, halkla diyalog kurabilen, içten, samimi, kötülüğe iyilikle karşılık verebilen, dedikodu ve fitneden uzak duran, davetlere icabet eden bir kişiliğe sahiptir.	N	%
Tamamen katılıyorum	13	11.0
Katılıyorum	82	69.5
Kararsızım	11	9.3
Katılmıyorum	9	7.6
Hiç katılmıyorum	2	1.7
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tabloda görüldüğü üzere, katılımcıların %11'i tamamen katılıyorum ve %69,5'i katılıyorum cevaplarıyla büyük bir oranla cami görevlilerinin toplumuyla iç içe, halkla diyalog kurabilen, içten, samimi, kötülüğe iyilikle karşılık verebilen, dedikodu ve fitneden uzak duran, davetlere icabet eden bir kişiliğe sahip oldukları görüşünü benimsedikleri halde, % 9,3'lük bir kesim bu konuda kararsız kalmış, %7,6'sı katılmıyorum ve %1,7'si hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş beyan etmiş, bir kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bu veriler doğrultusunda, din görevlilerinin sosyal ilişkilerde mesleğine yakışan bir davranış biçimini benimsedikleri söylenebilir. Bununla beraber anket formuna yazılan *"Anadolu'da insanımız imam-hatibi mihrab, minber ve kürsünün yanında her yerde görmek ister, görevlilerimiz bu konuda da gayretli olmalıdır."* ifadesiyle cami görevlilerinin sosyal aktivite olarak da etkin olmaları, insani ilişkilerde mesleklerine yakışan tutum ve davranışlarda bulunmaları, cömert, diyergam, cemaate karşı yumuşak davranarak dikkatli, sabırlı ve ümit dolu olmaları²²⁹ gerektiği söylenebilir.

Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.3.9.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Toplumla İç İçe, Halkla Diyalog Kurabilen, İçten, Samimi, Kötülüğe İyilikle Karşılık Verebilen, Dedikodu ve Fitneden Uzak Duran, Davetlere İcabet Eden Bir Kişiliğe Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 86: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Toplumla İç İçe, Halkla Diyalog Kurabilen, İçten, Samimi, Kötülüğe İyilikle Karşılık Verebilen, Dedikodu ve Fitneden Uzak Duran, Davetlere İcabet Eden Bir Kişiliğe Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Toplumla iç içe, halk ile iltif ve diyalog kurabilen, içten, samimi, kötülüğe iyilik ile karşılık verebilen, dedikodu ve fitneden uzak duran, davetlere icabet eden bir kişiliğe sahiptir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%

²²⁹ Bkz. İlhan YILDIZ, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", s.106.

Köy	1	5,6	15	83,3	2	11,1	0	0	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	3	75,0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	100
İlçe	0	0	21	70,0	6	20,0	3	10,0	0	0	0	0	30	100
İl	3	18,8	12	75	0	0	0	0	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	7	14,3	31	63,3	3	6,1	6	12,2	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	13	11,0	82	69,5	11	9,3	9	7,6	2	1,7	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=29,679, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 86'da yurtdışında görev yapan görevlimiz bu konuda cami görevlilerini yeterli olduğu görüşünde iken diğerleri oranların büyüklüğüne ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde sırasıyla, kasaba, il, köy, büyükşehir ve ilçede görev yapanlar bu konuda cami görevlilerini yeterli görmekte ve bu konuda görev yeri cevapların dağılımında etkili olduğunu ifade edebiliriz.

2.3.10. Cami Görevlilerinin Maddi, Manevi, Ailevi Bir Takım Sıkıntılarını Cemaatin Huzuruna Getirmemeleri Din Hizmetlerine Özellikle Kürsüye ve Mihraba Yansıtılmaları, Maddi Sıkıntı İçinde Olsa Bile Sadece İkrâm/Hediye Alan Değil İkrâm/Hediye Eden Konumunda Bulunma Yeterlikleri

Tablo 87: Cami Görevlilerinin Maddi, Manevi, Ailevi Bir Takım Sıkıntılarını Cemaatin Huzuruna Getirmemeleri Din Hizmetlerine Özellikle Kürsüye ve Mihraba Yansıtılmaları, Maddi Sıkıntı İçinde Olsa Bile Sadece İkrâm/Hediye Alan Değil İkrâm/Hediye Eden Konumunda Bulunma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri maddi, manevi, ailevi bir takım sıkıntılarını cemaatin huzuruna getirmez. Din hizmetlerine özellikle kürsüye ve mihraba yansıtılmazlar, maddi sıkıntı içinde olsa bile sadece ikram/hediye alan değil ikram/hediye eden konumunda bulunurlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	12	10.2
Katılıyorum	79	66.9
Kararsızım	19	16.1
Katılmıyorum	6	5.1
Hiç katılmıyorum	1	0.8
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablodaki bulgular incelendiğinde katılımcıların % 10,2'si tamamen katılıyorum ve % 66,9'u katılıyorum cevaplarıyla çoğunluğu, cami görevlilerinin birtakım sıkıntılarını işlerine yansıtmadıkları ve ikram/hediye veren bireyler oldukları kanaatinde iken, % 16,1'i bu konuda kararsız kalmış, %5,1'i katılmıyorum

ve %0,8'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz fikir beyan etmiş, bir kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan bu sonuçlar doğrultusunda, çalışan cami görevlilerinin sıkıntılarını ve problemlerini din hizmetlerine yansıtmadıkları ve sürekli başkaları tarafından ikram kabul eden konumunda bulunmadıkları söylenebilir. Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyile ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.3.10.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Maddi, Manevi, Ailevi Bir Takım Sıkıntılarını Cemaatin Huzuruna Getirmemeleri Din Hizmetlerine Özellikle Kürsüye ve Mihraba Yansıtmamaları, Maddi Sıkıntı İçinde Olsa Bile Sadece İkram/Hediye Alan Değil İkram/Hediye Eden Konumunda Bulunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 88: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Maddi, Manevi, Ailevi Bir Takım Sıkıntılarını Cemaatin Huzuruna Getirmemeleri Din Hizmetlerine Özellikle Kürsüye ve Mihraba Yansıtmamaları, Maddi Sıkıntı İçinde Olsa Bile Sadece İkram/Hediye Alan Değil İkram/Hediye Eden Konumunda Bulunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Maddi manevi birtakım sıkıntılarını cemaatin huzuruna getirmez ve din hizmetlerine özellikle kürsüye ve mihraba yansıtmazlar, maddi sıkıntı içinde olsalar bile sadece ikram alan değil ikram edendirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	1	5,6	10	55,6	7	38,9	0	0	0	0	0	0	18	100
Kasaba	0	0	2	50,0	0	0	2	50,0	0	0	0	0	4	100
İlçe	2	6,7	21	70,0	7	23,3	0	0	0	0	0	0	30	100
İl	4	25,0	10	62,5	1	6,3	0	0	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	4	8,2	36	73,5	4	8,2	4	8,2	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	12	10,2	79	66,9	19	16,1	6	5,1	1	0,8	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=52,663, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 88'deki katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde yurtdışında görev yapmış olan tamamen ve oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, il, büyükşehir, ilçe ve köyde görev yapmış olanlar bu konuda cami görevlilerini yeterli bulurken kasabada görev yapanların yarısı yeterli olduğu görüşündedir. Bu bulgulardan hareketle görev yeri cevapların dağılımında etkili olmuştur denilebilir.

2.3.11. Cami Görevlilerinin Mesleki Nüfuzlarını Kendilerine Avantaj Sağlamak İçin Kullanmama Yeterlikleri

Tablo 89: Cami Görevlilerinin Mesleki Nüfuzlarını Kendilerine Avantaj Sağlamak İçin Kullanmama Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri mesleki nüfuzunu kendilerine avantaj sağlamak için kullanmazlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	15	12.7
Katılıyorum	62	52.5
Kararsızım	23	19.5
Katılmıyorum	14	11.9
Hiç katılmıyorum	1	0.8
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 89’da görüldüğü üzere, ankete cevap veren emekli din görevlilerinin % 12,7’si tamamen katılıyorum ve % 52,5’i katılıyorum cevaplarıyla, yarından fazlasını oluşturan çoğunluk, cami görevlilerinin mesleki nüfuzlarını kendi çıkarları için kullanmadıkları kanaatini taşıırken, %19,5’i bu konuda kararsız kalmış, % 11,9’u katılmıyorum ve % 0,8’i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir. İki kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Ortaya çıkan verilerden de anlaşılacağı üzere, çalışmakta olan din görevlilerinin mesleki nüfuzlarını kendilerine avantaj sağlamak için kullanmamaktadırlar. Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece uzun süre görev yapılan yerleşim yeriyle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.3.11.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Mesleki Nüfuzlarını Kendilerine Avantaj Sağlamak İçin Kullanmama Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 90: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Mesleki Nüfuzlarını Kendilerine Avantaj Sağlamak İçin Kullanmama Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Mesleki nüfuzlarını kendilerine avantaj sağlamak için kullanmazlar													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	3	16,7	8	44,4	4	22,2	3	16,7	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	0	0	0	0	4	100
İlçe	1	3,3	19	63,3	8	26,7	2	6,7	0	0	0	0	30	100
İl	4	25,0	8	50,0	2	12,5	0	0	1	6,3	1	6,3	16	100
Büyükşehir	5	10,2	27	55,1	8	16,3	8	16,3	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	15	12,7	63	53,4	23	19,5	14	11,9	1	0,8	2	1,7	118	100

$$X^2_{(25)}=28,426, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yurtdışında görevli olan bu hususta cami görevlilerini tamamen yeterli görürken, diğer gruplar katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, il, büyükşehir, ilçe, köy ve kasabada görev yaptığını belirtenler bu hususta cami görevlilerini yeterli olduğu görüşündedirler. Görev yapılan yerin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak bu konudaki yeterliklere etki ettiğini ifade edebiliriz.

2.3.12. Cami Görevlilerinin Dini Cemaat ve Siyasi Partilere Aynı Mesafede Olup, Daima Hakkı Söyleme ve Hakem Konumunda Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Tablo 91: Cami Görevlilerinin Dini Cemaat ve Siyasi Partilere Aynı Mesafede Olup, Daima Hakkı Söyleme ve Hakem Konumunda Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri dini cemaat ve siyasi partilere aynı mesafede olup, daima hakkı söylerler ve hakem konumunda bulunurlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	22	18.6
Katılıyorum	70	59.3
Kararsızım	18	15.3
Katılmıyorum	6	5.1
Hiç katılmıyorum	1	0.8
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablodaki bulgular incelediğinde, deneklerin %18,6'sı tamamen katılıyorum ve %59,3'ü katılıyorum cevaplarıyla üçte ikiden fazlası, cami görevlilerinin dini cemaat ve siyasi partilere aynı mesafede oldukları, daima hakkı söyledikleri ve hakem konumunda buldukları düşüncesini taşıdıkları, %15,3'ü bu konuda kararsız kaldıkları, %5,1'i katılmıyorum ve %0,8'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiş, bir kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Emekli din görevlilerinin büyük çoğunluğu, çalışmakta olan cami görevlilerinin dini cemaat ve siyasi partilere aynı mesafede olduklarını, daima hakem konumunda hakkı söylediklerini ifade edebiliriz. Yapılan ki-kare testinde, anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

2.4. ÖZEL-KİŞİSEL YETERLİK VERİLERİNİN TOPLU DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 92: Özel-Kişisel Yeterlik Verilerinin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları

SORULAR	Yeterlidir	Kararsızım	Yetersizdir	Cevapsız	N
Soru 24: Cami görevlileri cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılmalarını engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınırlar.	55,9	22,0	18,6	3,4	100
Soru 25: Cami görevlileri Bayram, Cuma, Teravîh ve Vakit namazlarında tadil-i erkâna riayet ederler.	80,5	8,5	8,5	2,5	100
Soru 26: Cami görevlileri cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler.	51,7	22,0	25,4	0,8	100
Soru 27: Cami görevlileri mesleki kıyafetleri ve kılık-kıyafetleri ile mesleklerini gereği gibi temsil ederler.	73,7	20,3	5,1	0,8	100
Soru 28: Cami görevlileri kendine güvenen, vazife şuuruna ve şahsiyet sahibidir. Topluma hoş görünmek için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermezler.	78,0	10,2	11,0	0,8	100
Soru 29: Cami görevlileri hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılıdır.	86,5	9,3	3,3	0,8	100
Soru 30: Cami görevlileri toplumla iç içe, halk ile ülfet ve diyalog kurabilen, içten, samimi, kötülüğe iyilik ile karşılık verebilen, dedikodu ve fitneden uzak duran, davetlere icabet eden bir kişiliğe sahiptirler.	80,5	9,3	9,3	0,8	100
Soru 31: Cami görevlileri maddi, manevi, ailevi bir takım sıkıntılarını cemaatin huzuruna getirmez. Din hizmetlerine özellikle kürsüye ve mihraba yansıtırmazlar, maddi sıkıntı içinde olsa bile sadece ikram/hediye alan değil ikram/hediye eden konumundadır.	77,1	16,1	5,9	0,8	100
Soru 32: Cami görevlileri mesleki nüfuzunu kendilerine avantaj sağlamak için kullanmazlar.	65,2	19,5	12,7	1,7	100
Soru 33: Cami görevlileri dini cemaat ve siyasi partilere aynı mesafede olup, daima hakkı söylerler ve hakem konumunda bulunurlar.	77,9	15,3	5,9	0,8	100
Toplam %	72,7	15,3	10,6	1,4	100

Tabloda ortaya çıkan veriler incelendiğinde, emekli din görevlilerinin %72.7’lik büyük çoğunluğunun cami görevlilerini özel-kişisel yeterlikler konusunda nitelikli kabul ettikleri görülmektedir. Bulgular göstermektedir ki bu konudaki varsayımımızı doğrulanmıştır.

Oranların büyüklük sırasına göre, soru 29’daki “hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılı olma.”, soru 30’daki “toplumla iç içe, halk ile ülfet ve diyalog kurabilen, içten, samimi, kötülüğe

iyilik ile karşılık verebilen, dedikodu ve fitneden uzak duran, davetlere icabet eden bir kişiliğe sahip olma.”, soru 25’deki “Bayram, Cuma, Teravîh ve Vakit namazlarında tadil-i erkâna riayet etme.”, Soru 28’deki “kendine güvenen, vazife şuuruna ve şahsiyet sahibi olma, topluma hoş görünmek için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermeme.”, Soru 33’deki “dini cemaat ve siyasi partilere aynı mesafede olup, daima hakkı söylerler ve hakem konumunda bulunma.”, Soru 31’deki “maddi, manevi, ailevi bir takım sıkıntıları cemaatin huzuruna getirmeme, din hizmetlerine özellikle kürsüye ve mihraba yansıtma, maddi sıkıntı içinde olsa bile sadece ikram/hediye alan değil ikram/hediye eden konumunda olma”, Soru 27’deki “mesleki kıyafetleri ve kılık-kıyafetleri ile mesleklerini gereği gibi temsil etme” konusunda emekli din görevlileri cami görevlileri yeterli görmüşlerdir. Veriler bu konuda Eskişehir’de görev yapan cami görevlilerimiz açısından sevindirici görünmektedir.

Çekin, çalışmasında bulgularımızı destekler nitelikte din görevlileri, namaz kıldırma becerisi hususunda kendilerinin yeterli olduğunu ifade etmiş, cemaatle sıcak ilişkiler kurulması halkın din görevlilerinde en çok aradığı vasıf olarak hem görevliler hem de halk tarafından tespit edilmiştir.²³⁰ Özdemir’in çalışmasında çalışmamızın aksine cami görevlilerinin kılık kıyafet hususunda istenilen seviyede olmadıkları müftülerin gözüyle tespit edilmiştir.²³¹ Taş’ın çalışmasında görevlilerin beşerî münasebetler yönünden yetersiz oldukları tespit edilmiştir.²³² Kayadibi’nin çalışmasında görevlilerin cemaatle iyi ilişkiler içinde oldukları tespit edilmiştir.²³³ Uygun, çalışmasında din görevlilerinin kesinlikle siyaset yapmamaları, fitne ve fesattan uzak mütevazî olmaları gerektiğini, tespit etmiştir.²³⁴ Köylü, çalışmasında meslektaşları ile ilişkilerinde dini ve siyasi görüşlerin, giyim kuşam olarak yetersizliklerin olumsuz yönde etkili olduğunu tespit etmiştir.²³⁵

²³⁰ Bkz. Abdülkadir ÇEKİN, a.g.m., s.106.

²³¹ Bkz. Şuayip ÖZDEMİR, “Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri”, s.119.

²³² Bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.199.

²³³ Bkz. Fahri KAYADİBİ, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, s.178.

²³⁴ Bkz. Hamdi UYGUN, a.g.t., s.32.

²³⁵ Bkz. Mustafa KÖYLÜ, “Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri”, s.192.

Cami görevlileri tarafından Hz. Peygamber'in giyim konusundaki uygulamaları dikkate alınmalıdır. Çünkü dış görünüş toplum hayatında kime nasıl davranacağımıza karar verme sürecinde elimizdeki ilk bilgi, yerine, zamanına, toplumsal statüsüne uymayan giyimin bireye bakış ve yorumları etkilediği²³⁶ bilinmektedir. Cami görevlilerinin hizmetleri etkili olarak yürütebilmesi, nitelikli güçlü bir kişiliğe sahibi olması, kişisel ve politik çıkarlardan uzak durması²³⁷ - bu yöndeki zafiyet pek çok kayba neden olabilir-, hoşgörülü, müsamahalı, güler yüzlü, olması ile mümkündür.²³⁸

Ancak soru 5'deki "cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye sahip olma", soru 3'teki "cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılımlarını engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınma" ve soru 11'deki "mesleki nüfuzunu kendilerine avantaj sağlamak için kullanmama" hususlarında din görevlilerinin yeterlikleri istenen düzeyde olmadığı tespit edilmiş ve bu alanlardaki yeterliklerin geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Tablodan soru 1'deki "sizce din görevlilerinin tahsil durumu ne olmalıdır" ve soru 2'deki "pratiğe yönelik mesleki eğitimleri yeterli değildir" ifadeleri doğrudan din görevlileri yeterlikleri ile ilişkili olmadığı için çıkartılmıştır. Ancak din hizmetlerini yürüten personelin yüksek tahsilli, pedagojik formasyon almış ve göreve başlamadan önce hizmet içi eğitime tabi tutulmuş olmaları gerektiği yapılan araştırmalarda²³⁹ ifadelendirilmiştir.

2.5. DİN ve SOSYAL HİZMETLER YETERLİKLERİ

Dinin insanın hayatında doğumdan ölüme kadar vazgeçilmez bir yere sahip olması din hizmetlerinin genişlemesine ve farklılaşmasına sadece ibadethanelerde

²³⁶ Bkz. A. Halûk YÜKSEL, "Sözsüz İletişim", *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniv. Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 1999, s.91.

²³⁷ Krş. Halil TAŞPINAR, "Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları", *Diyanet İlmî Dergi*, C.44, sy.1, s.50.

²³⁸ Nitelikli ve başarılı bir din görevlisinin şahsında bulundurması gereken özellikler için bkz. Sabri AKPOLAT, *İletişim Asrında Din Görevlileri*, *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.45.; Halil TAŞPINAR, "Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları", s.60-67.

²³⁹ Bkz. Şuayip ÖZDEMİR, agm., *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.14.; İrfan BAŞKURT, "Dinî ve Sosyal Hayata Katılımı Projesi Olarak Cami Dersleri", *Diyanet İlmî Dergi*, C.45, sy.3, s.40.; Bkz. Fahri KAYADİBİ, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, s.179.

değil hayatın her alanına²⁴⁰ yayılmasına sebep olmaktadır. Ülkemizdeki dini yaşam dikkate alındığında toplumdaki fertlerden bazıları din görevlisini sadece sosyal din hizmetlerinde müşahede etmektedir. Din görevlileri bu alandaki hizmetleri yürütürken elde ettiği başarı veya başarısızlık dini temsil noktasında herkese şamil edilebilmektedir. Bundan dolayıdır ki din görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin tespiti önem arz etmektedir.

Bizde çalışmamızda dinin sosyal alandaki hizmeti yürüten görevlilerimizin yeterliklerinin tespiti için emekli din görevlilerine sorular yönelttik ve alınan cevapları hem kendi içinde hem de bağımsız değişkenler ile beraber değerlendirmeye çalıştık.

2.5.1. Cami Görevlilerinin Merasimlerde Gerekli Dini Vecibeleri Yerine Getirme Bilgisine Sahip Olma ve Duaları Türkçe Anlamıyla Beraber Yaparak Toplumun Duaya İştirakini Sağlama Yeterlikleri

Tablo 93: Cami Görevlilerinin Yeni Doğan Çocuğa İsim Konulması, Sünnet, Nişan, Nikâh, Düğün Gibi Merasimlerde Gerekli Dini Vecibeleri Yerine Getirme Bilgisine Sahip Olma ve Duaları Türkçe Anlamıyla Beraber Yaparak Toplumun Duaya İştirakini Sağlama Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri yeni doğan çocuğa isim konulması, sünnet, nişan, nikâh, düğün gibi merasimlerde gerekli dini vecibeleri yerine getirme bilgisine sahip ve duaları Türkçe anlamıyla beraber yaparak toplumun duaya iştirakini sağlarlar.	N	%
Tamamen katılıyorum	19	16.1
Katılıyorum	88	74.6
Kararsızım	7	5.9
Katılmıyorum	2	1.7
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 93'de görüldüğü üzere, deneklerin %16,1'i tamamen katılıyorum ve %74,6'sı katılıyorum cevaplarıyla tamamına yakını, yeni doğan çocuğa isim konulması, sünnet, nişan, nikâh, düğün gibi merasimlerde gerekli dini vecibeleri

²⁴⁰ Bkz. Sabri AKPOLAT, agm., s.47,48; Cami görevlilerinin hayat içindeki mesleki rolleri iki gruba ayrılabilir; 1. Namaz kıldırmak, hutbe okumak, vaaz etmek, dini sorulara cevap vermek, akşam ve yaz kursları düzenlemek, cenaze işlemlerini yapmak cami görevlilerinin asli görevlerindedir. 2. Mevlit okuma, nikah kıyma, isim koyma vb. hem dini hem de geleneklere bağlı görevler ile sosyal hizmet alanında hastane, yetiştirme yurdu vb. cami görevlilerinin temsil görevleridir. Bkz. Ahmet ÇEKİN, "Mesleki ve Sosyal Boyutlarıyla Yurtdışı Din Görevliliği", *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s 22,23.

yerine getirme bilgisine sahip olma ve duaları Türkçe anlamıyla beraber ederek toplumun duaya iştirakini sağlama hususlarında çalışmakta olan cami görevlilerini başarılı bulmaktadır. % 5.9'u bu konuda kararsız kalmış, %1.7'si katılmıyorum cevabıyla olumsuz fikir beyan etmiştir. Görüldüğü üzere örneklem gurubun büyük çoğunluğu, cami dışı pratiklerde cami görevlilerini başarılı bulmaktadır. Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece cinsiyetle ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.5.1.1. Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Merasimlerde Gerekli Dini Vecibeleri Yerine Getirme Bilgisine Sahiptir Olma ve Duaları Türkçe Anlamıyla Beraber Yapararak Toplumun Duaya İştirakini Sağlama Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 94: Emekli Din Görevlilerinin Cinsiyeti ile Cami Görevlilerinin Yeni Doğan Çocuğa İsim Konulması, Sünnet, Nişan, Nikâh, Düğün Gibi Merasimlerde Gerekli Dini Vecibeleri Yerine Getirme Bilgisine Sahiptir Olma ve Duaları Türkçe Anlamıyla Beraber Yapararak Toplumun Duaya İştirakini Sağlama Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Cinsiyetiniz	Yeni doğan çocuğa isim konulması, sünnet merasimleri, nişan-nikah-düğün gibi merasimlerde gerekli dini vecibeleri yerine getirme bilgisine sahiptir ve duaları Türkçe anlamıyla beraber ederek toplumun duaya iştirakini sağlarlar.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	19	17,1	82	73,9	7	6,3	1	0,9	0	0	2	1,8	111	100
Kadın	0	0	6	85,7	0	0	1	14,3	0	0	0	0	7	100
Toplam	19	16,1	88	74,6	7	5,9	2	1,7	0	0	2	1,7	118	100

$$X^2_{(4)}=8,850, P<05$$

Emekli din görevlilerinin cinsiyeti ile cami görevlilerinin bu husus hakkındaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodaki veriler incelendiğinde ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, erkekler kadınlara oranla cami görevlilerini bu konuda daha fazla yeterli görmektedirler ve cinsiyetin etkili olduğu ifade edilebilir.

2.5.2. Cami Görevlilerinin Huzurevi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu, Hapishane, Hastane vb. Kurumlara Ziyaretlerinde Bulunup Moral ve Dini Değerlerin Artmasına Katkıda Bulunma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Tablo 95: Cami Görevlilerinin Huzurevi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu, Hapishane, Hastane vb. Kurumlara Ziyaretlerinde Bulunup Moral ve Dini Değerlerin Artmasına Katkıda Bulunma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlilerinin huzurevi, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, hapishane, hastane vb. kurumlara ziyaretlerinde bulunup moral ve dini değerlerin	N	%
--	---	---

artmasına katkıda bulunurlar.				
Tamamen katılıyorum			7	5.9
Katılıyorum			55	46.6
Kararsızım			22	18.6
Katılmıyorum			27	22.9
Hiç katılmıyorum			6	5.1
Cevapsız			1	0.8
Toplam			118	100

Tablo görüldüğü üzere deneklerin %5,9'u tamamen katılıyorum ve %46,6'sı katılıyorum cevaplarıyla, huzurevi, çocuk yetiştirme yurdu, hapisane, hastane, hasta vb. kurumlara ziyaretlerde bulunup moral ve dini değerlerin artmasına katkıda bulunma konusunda cami görevlilerini yeterli bulurken, %18.6'i bu konuda kararsız kalmış, %22,9'u katılmıyorum ve %5,1'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla olumsuz görüş bildirmiştir. Bir kişi soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Sonuçlardan hareketle, deneklerin konuyla ilgili net bir görüşünün olmadığı, ancak önemli sayıdaki katılımcının, bu alanda cami görevlilerini yeterli gördükleri söylenebilir. Oysaki din görevlilerinin hizmet alanı içinde hastaneler, cezaevleri, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, huzurevleri ve işyerleri de bulunmakta,²⁴¹ bu hizmetinde görevliler tarafından özveri ve ihtimam ile üst düzeylerde yürütülmesi gerekmektedir. Anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında yapılan ki-kare testinde sadece öğrenim durumuyla ilgili değişkenin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

2.5.2.1. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Huzurevi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu, Hapisane, Hastane vb. Kurumlara Ziyaretlerde Bulunup Dini ve Moral Değerlerin Artmasına Katkıda Bulunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 96: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Huzurevi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu, Hapisane, Hastane vb. Kurumlara Ziyaretlerde Bulunup Dini ve Moral Değerlerin Artmasına Katkıda Bulunma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Huzurevi, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, hapisane, hastane vb. kurumlara ziyaretlerinde bulunup moral ve dini değerlerin artmasına katkıda bulunurlar.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İst.Enst.	0	0	1	33,3	0	0	2	66,7	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	2	66,7	0	0	1	33,3	0	0	0	0	3	100

²⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz. Şuayip ÖZDEMİR, a.g.m., *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.10.

İlh.ÖnLisans	4	20,0	6	30,0	5	25,0	3	15,0	2	10,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	1	2,6	22	56,4	4	10,3	10	25,6	2	5,1	0	0	39	100
İ.H.OrtaOkul	0	0	10	38,5	10	38,5	4	15,4	2	7,7	0	0	26	100
Diğer	2	7,4	14	51,9	3	11,1	7	25,9	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	7	5,9	55	46,6	22	18,6	27	22,9	6	5,1	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=32,051, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 96'daki veriler incelendiğinde ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklük sırasına göre, İlahiyat Fakültesi, diğer (İlkokul ve diğer Fakülteler), İlahiyat Ön Lisans ve İmam-Hatip mezunları bu konuda cami görevlilerini yeterli görürken, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip Orta kısmı mezunları yeterli görmemişlerdir. Bu bulgulardan hareketle cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerinin değerlendirilmesinde öğrenim durumu olumlu ve olumsuz yönde etkili olmuştur diyebiliriz.

2.5.3. Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri

Tablo 97: Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri İslam'a aykırı olmayan örf ve adetler, ölüm öncesi ve sonrası dini vecibeleri yerine getirmede gerekli bilgi ve beceriye sahiptirler.	N	%
Tamamen katılıyorum	23	19.5
Katılıyorum	90	76.3
Kararsızım	3	2.5
Katılmıyorum	1	0.8
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablodaki bulguları incelediğimizde örneklem grubun %19,5'i tamamen katılıyorum ve %76,3'ü katılıyorum cevaplarıyla büyük çoğunluğu cenaze işlemlerinde din görevlilerinin yeterli bilgi ve beceriye haiz oldukları düşüncesini taşıdıkları görülmektedir. Bu konuda kararsız olanların oranı %2,5, olumsuz görüşte olanların da %0,8'dir. Bir kişi de soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Verilerden hareketle, halen çalışmakta olan cami görevlilerinin ölüm öncesi ve sonrası örf, adet ve dini vecibeleri yerine getirebilecek dini bilgi ve beceriye sahip

oldukları, bu konuda yeterliklerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin tutum, davranış ve uygulama yeterlik değerlendirmesine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği üç bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.5.3.1. Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 98: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığımız yer	Cami görevlileri İslam'a aykırı olmayan örf ve adetler, ölüm öncesi ve sonrası dini vecibeleri yerine getirmede gerekli bilgi ve beceriye sahiptirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	15	83,3	1	5,6	0	0	0	0	0	0	18	100
Kasaba	2	50,0	2	50,0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	100
İlçe	4	13,3	26	86,7	0	0	0	0	0	0	0	0	30	100
İl	7	43,8	9	56,3	0	0	0	0	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	7	14,3	38	77,6	2	4,1	1	2,0	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	23	19,5	90	76,3	3	2,5	1	0,8	0	0	1	0,8	118	100

$$X^2_{(20)}=19,711, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 98'de yurtdışında görevli olduğunu belirten bu konuda cami görevlilerini tamamen yeterli olduğu görüşünde iken diğer gruplar oranlarını büyüklük sırasına göre ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, il, ilçe ve kasabada görev yapanların tamamı, diğer grupların ise büyük bir kısmı yeterli görmüşlerdir. Dağılımdaki farklılık görev yerinin etkisini gösterir niteliktedir denilebilir.

2.5.3.2. Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 99: Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum	Cami görevlileri İslam'a aykırı olmayan örf ve adetler, ölüm öncesi ve sonrası dini vecibeleri yerine getirmede gerekli bilgi ve beceriye sahiptirler.
---------------------------	--

unvanınız	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl müftüsü	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	1	50,0	1	50,0	0	0	0	0	0	0	2	100
K.K.Öğretici	4	20,0	16	80,0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	100
İmam-Hatip	14	17,3	63	77,8	2	2,5	1	1,2	0	0	1	1,2	81	100
Müezzin-Ka.	4	30,8	9	69,2	0	0	0	0	0	0	0	0	13	100
Toplam	23	19,5	90	76,3	3	2,5	1	0,8	0	0	1	0,8	118	100

$$X^2_{(20)}=25,649, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanı ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 99'da katılım cevapları birlikte değerlendirildiğinde, ilçe ve il müftüsü, Kur'an kursu öğreticisi ve müezzin-kayımlar cami görevlilerini bu konuda yeterli görürken, diğer gruplar farklı oranlarda yeterli görmüşlerdir denilebilir. Bu da emekli din görevlilerinin kurum unvanlarının cevapların dağılımında etkili olduğunu göstermektedir denilebilir.

2.5.3.3. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 100: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin İslam'a Aykırı Olmayan Örf ve Adetler, Ölüm Öncesi ve Sonrası Dini Vecibeleri Yerine Getirmede Gerekli Bilgi ve Beceriye Sahip Olma Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Cami görevlileri İslam'a aykırı olmayan örf ve adetler, ölüm öncesi ve sonrası dini vecibeleri yerine getirmede gerekli bilgi ve beceriye sahiptirler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	1	33,3	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	3	100	0	0	0	0	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	6	30,0	13	65,0	1	5,0	0	0	0	0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	10	25,6	29	74,4	0	0	0	0	0	0	0	0	39	100
İ.H.OrtaOkul.	0	0	26	100	0	0	0	0	0	0	0	0	26	100
Diğer	6	22,2	18	66,7	1	3,7	1	3,7	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	23	19,5	90	76,3	3	2,5	1	0,8	0	0	1	0,8	118	100

$$X^2_{(20)}=31,760, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 100'deki veriler incelendiğinde ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, İmam-Hatip Lisesi ve Ortaokulu, İlahiyat Fakültesi mezunları cami görevlilerini bu konudaki yeterliklerini üst seviyelerde olduğu görüşünde iken diğer gruplar arasında oran

farklılıkları oluşması da emekli din görevlilerinin öğrenim durumunun bu değerlendirmeye etkili olduğunu gösterdiğini söyleyebiliriz.

2.5.4. Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri

Tablo 101: Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri mevlit, cenaze, nişan, nikâh vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceriye sahiptir.	N	%
Tamamen katılıyorum	27	22.9
Katılıyorum	85	72.0
Kararsızım	3	2.5
Katılmıyorum	2	1.7
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tablo 101'dan anlaşılacağı üzere örneklem grubun %22,9'u tamamen katılıyorum ve %72'si katılıyorum cevaplarıyla tamamına yakını, cami görevlilerinin mevlit, cenaze, nişan, nikah vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceri hususunda yeterli bulurken, %2,5'i bu konuda kararsız kalmış, %1,7'si katılmıyorum cevabıyla olumsuz görüş bildirmiştir.

Bulgulardan hareketle cami görevlilerinin bu konuda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Anketteki açık uçlu hazırlanan son soruya verilen cevapta "*nikah ve düğünlerin camilerde yapılabilir hale gelmesi için çalışmalar yapılmalıdır.*" ifadesi özellikle nikah konusunda dini ve resmi ayrımından kaynaklanan bir problemin olduğunu, bunun resmi nikah yetkisinin de cami görevlilerine verilmesiyle aşılacağı düşündürücüdür. Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin tutum, davranış ve uygulama yeterlik değerlendirmesine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği üç bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.5.4.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 102: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En uzun görev yaptığınız yer	Cami görevlileri mevlit, cenaze, nişan, nikah vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceriye sahiptir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	16	88,9	0	0	0	0	0	0	0	0	18	100
Kasaba	3	75,0	1	25,0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	100
İlçe	2	6,7	27	90,0	1	3,3	0	0	0	0	0	0	30	100
İl	8	50,0	8	50,0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	100
Büyükşehir	12	24,5	32	65,3	2	4,1	2	4,1	0	0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	27	22,9	85	72,0	3	2,5	2	1,7	0	0	1	0,8	118	100

$$X^2_{(20)}=25,236, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 102'deki veriler incelendiğinde ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde, kasaba, il, köy, yurtdışında görev yapmış olanlar bu konudaki cami görevlisi yeterliklerinin üst seviyede olduğu görüşünde iken, diğer gruplar az oranlarda da olsa kararsız ve olumsuz görüş belirtmişlerdir. Bu dağılım bizlere görev yerinin etkisini göstermektedir denilebilir.

2.5.4.2. Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 103: Emekli Din Görevlilerinin Kurum Unvanı ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Emeklilikten önceki kurum unvanınız	Cami görevlileri mevlit, cenaze, nişan, nikah vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceriye sahiptir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İl müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
İlçe müftüsü	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Vaiz	0	0	1	50,0	1	50,0	0	0	0	0	0	0	2	100
K.K.Öğretici	7	35,0	12	60,0	0	0	1	5,0	0	0	0	0	20	100
İmam-Hatip	13	16,0	64	79,0	2	2,5	1	1,2	0	0	1	1,2	81	100
Müezzin-Ka.	5	38,5	8	61,5	0	0	0	0	0	0	0	0	13	100
Toplam	27	22,9	85	72,0	3	2,5	2	1,7	0	0	1	0,8	117	100

$$X^2_{(20)}=33,439, P<05$$

Emekli din görevlilerinin kurum unvanı ile cami görevlilerinin bu husustaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 103de il ve ilçe müftüsü bu konuda cami görevlilerini tam yeterli görürken diğer gruplar katılım cevapları beraber ve oranların büyüklüğü değerlendirildiğinde sırasıyla, müezzin,

Kur'an kursu öğreticisi ve imamlık görevinde bulunanlar ve vaizlik görevinde bulunmuş olanların ise yarısı cami görevlilerini bu konuda yeterli görmektedirler. Cevapların dağılımına kurum unvanları etki etmiştir denilebilir.

2.5.4.3. Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 104: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Mevlit, Cenaze, Nişan, Nikâh vb. Merasimlerdeki Dini Vecibeleri Yönetebilecek Bilgi ve Beceri Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Cami görevlileri mevlit, cenaze, nişan, nikah vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceriye sahiptir.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	1	33,3	1	33,3	1	33,3	0	0	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	1	33,3	2	66,7	0	0	0	0	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	5	25,0	13	65,0	0	0	2	10,0	0	0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	9	23,1	29	74,4	1	2,6	0	0	0	0	0	0	39	100
İ.H.OrtaOkl.	4	15,4	22	84,6	0	0	0	0	0	0	0	0	26	100
Diğer	7	25,9	18	66,7	1	3,7	0	0	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	27	22,9	85	72,0	3	2,5	2	1,7	0	0	1	0,8	118	100

$$X^2_{(20)}=28,303, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 104'deki veriler incelendiğinde ve katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklük sırasına göre, İlahiyat Fakültesi, İmam-Hatip Orta ve Lisesi, diğer (İlkokul ve diğer Fakülteler), Ön Lisans ve son olarak Yüksek İslam Enstitüsü mezunları bu hususta cami görevlerini farklı oranlarda yeterli görmüşlerdir. Bu farklılık ta bize öğrenim durumunun etkisini göstermektedir denilebilir.

2.5.5. Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin-Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri

Tablo 105: Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin-Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri İtibariyle Dağılımları

Cami görevlileri cami dışı dini pratiklerin (mevlit, nikah vb.) gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmez, sosyal statüye (zengin-fakir) göre uygulama farklılığı göstermezler.	N	%
Tamamen katılıyorum	10	8.5
Katılıyorum	64	54.2
Kararsızım	24	20.3

Katılmıyorum	16	13.6
Hiç katılmıyorum	3	2.5
Cevapsız	1	0.8
Toplam	118	100

Tabloda da görüldüğü üzere çalışmaya katılan emekli din görevlilerinin %8,5'i tamamen katılıyorum ve %54,2'si katılıyorum cevaplarıyla, cami dışı dini pratiklerde cami görevlilerinin zengin-fakir ayırt etmeden ve maddi çıkar gözetmeden görevlerini yaptıkları fikrindeyken, %20,3'ü bu konuda kararsız kalmıştır. %13,6'sı katılmıyorum ve %2,5'i hiç katılmıyorum cevaplarıyla bu görüşe karşı çıkmış, bir kişi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Sonuçlar doğrultusunda, halen çalışmakta olan cami görevlilerinin bu konuda yeterli oldukları söylenebilir. Ancak kararsız kalanlar ile yetersiz görenler dikkate alındığında, cami görevlilerinin bu vb. hizmetler karşılığında çeşitli bahanelerle²⁴² maddi çıkar gözetilmesinin, toplum nezdinde cami görevlisine münasip bir değer biçilmesine, din görevlileriyle temsil ettiği dinin ve din hizmetinin itibar ve ulviyetinin zedelenmesine²⁴³ sebep olduğu acı bir gerçekliktir.

Emekli din görevlilerinin, cami görevlilerinin bu konudaki yeterlik değerlendirmesine etki eden ve soruyla aralarında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği iki bağımsız değişken ve bunların ki-kare tabloları aşağıda verilmiştir.

2.5.5.1. Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin-Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 106: Emekli Din Görevlilerinin Görev Yeri ile Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin-Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

²⁴² Bkz. Mustafa ÖCAL, a.g.b., *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, s.59. muhtelif zamanlarda görevlilere bu konuda yönelttiği sorulara - bizimde bu konuda meslektaşlarımızdan duyduğumuz - cevap olarak "biz para talebinde bulunmuyoruz, okutanlar veriyor", "verdikleri parayı almazsak okunanların kabul olmayacağı kanaatinde oldukları için zorla veriyorlar", "biz saatlerce ve hatta günlerce vaktimizi onların geçmişlerine mevlit ve hatim okumak, dua etmek için ayırmak zorunda mıyız? Bir başka meslek ve sanat adamı nasıl ki karşılıksız iş yapmıyorsa, biz de yapmayız..." vb. bahaneler ileri sürmüşlerdir.; Mustafa KÖYLÜ, "Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri", s.191.

²⁴³ Krş, Mehmet BULUT, a.g.m., *Diyanet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.62.

En uzun görev yaptığınız yer	Cami görevlileri cami dışı dini pratiklerin (Mevlit, Nikah vb.) gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmez, sosyal statüye (zengin-fakir) göre uygulama farklılığı göstermezler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Köy	2	11,1	6	33,3	7	38,9	3	16,7	0	0	0	0	18	100
Kasaba	1	25,0	2	50,0	0	0	0	0	1	25,0	0	0	4	100
İlçe	0	0	19	63,3	9	30,0	2	6,7	0	0	0	0	30	100
İl	3	18,8	9	56,3	2	12,5	1	6,3	1	6,3	0	0	16	100
Büyükşehir	4	8,2	27	55,1	6	12,2	10	20,4	1	2,0	1	2,0	49	100
Yurtdışı	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	100
Toplam	10	8,5	64	54,2	24	20,3	16	13,6	3	2,5	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=31,575, P<05$$

Emekli din görevlilerinin görev yeri ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 106'daki veriler katılım cevapları beraber değerlendirildiğinde oranların büyüklüğüne göre sırasıyla, yurtdışı, il, kasaba, büyükşehir ve ilçede görev yapmış emekli din görevlileri bu konuda cami görevlilerini yeterli görürken köyde görevinin çoğunu tamamlamış olanlar bu konuda cami görevlilerini yeterli bulmamışlardır. Bu farklılaşmadan hareketle görev yeri bu konuda olumlu ve olumsuz yönde etki etmiştir denilebilir.

2.5.5.2. Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin-Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

Tablo 107: Emekli Din Görevlilerinin Öğrenim Durumu ile Cami Görevlilerinin Cami Dışı Dini Pratiklerin Gerçekleştirilmesinde Maddi Çıkar Gözetmeme, Sosyal Statüye (Zengin-Fakir) Göre Uygulama Farklılığı Göstermeme Yeterlikleri Arasındaki İlişki

En son öğrenim durumunuz	Cami görevlileri cami dışı dini pratiklerin (Mevlit, Nikah vb.) gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmez, sosyal statüye (zengin-fakir) göre uygulama farklılığı göstermezler.													
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Cevapsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yük.İsl.Enst.	0	0	2	66,7	0	0	1	33,3	0	0	0	0	3	100
İlahiyat Fak.	0	0	3	100	0	0	0	0	0	0	0	0	3	100
İlh.ÖnLisans	1	5,0	15	75,0	2	10,0	1	5,0	1	5,0	0	0	20	100
İ.H.Lisesi	4	10,3	20	51,3	10	25,6	5	12,8	0	0	0	0	39	100
İ.H.OrtaOkl.	1	3,8	10	38,5	9	34,6	4	15,4	2	7,7	0	0	26	100
Diğer	4	14,8	14	51,9	3	11,1	5	18,5	0	0	1	3,7	27	100
Toplam	10	8,5	64	54,2	24	20,3	16	13,6	3	2,5	1	0,8	118	100

$$X^2_{(25)}=24,852, P<05$$

Emekli din görevlilerinin öğrenim durumu ile cami görevlilerinin bu konudaki yeterliklerine bakışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablo 107'deki veriler katılım cevapları beraber ve oranların büyüklüğüne göre

değerlendirildiğinde sırasıyla, İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Ön Lisans, diğer (İlkokul ve diğer Fakülteler), Yüksek İslam Enstitüsü, İmam-Hatip Lisesi ve Orta kısmından mezun olanlar cami görevlileri bu konuda farklı oranlarda yeterli görmüşlerdir. Buradan hareketle emekli din görevlilerinin öğrenim durumları olumlu ve olumsuz yönde etkili olmuştur denilebilir.

2.5.6. Merkezi Sistem Ezan, Vaaz ve Hutbe Uygulamaları Din Görevlilerinin Kendilerini Geliştirmesine Engel Olmaktadır

Tablo 108: Merkezi Sistem Ezan, Vaaz ve Hutbe Uygulamaları Din Görevlilerinin Kendilerini Geliştirmesine Engel Olmaktadır Görüşü İtibariyle Dağılımları

Merkezi sistem ezan, vaaz ve hutbe uygulamaları din görevlilerinin kendilerini geliştirmesine engel olmaktadır.	N	%
Tamamen katılıyorum	46	39.0
Katılıyorum	59	50.0
Kararsızım	4	3.4
Katılmıyorum	7	5.9
Hiç katılmıyorum	0	0
Cevapsız	2	1.7
Toplam	118	100

Tablo 108’de görüldüğü üzere emekli din görevlilerinin %39’u tamamen katılıyorum ve %50’si katılıyorum cevaplarıyla büyük çoğunluğu, merkezi sistem uygulamalarının din görevlilerinin kendilerini geliştirmesine engel teşkil ettiği düşüncesindeyken, %3,4’ü bu konuda kararsız kalmış, %5,9 gibi az bir grup ise olumsuz görüş bildirmiştir.

Merkezi sistem uygulamaları, cami görevlilerinin din hizmetlerindeki etkinliğini azaltmaktadır. Ayrıca görevlilerin araştırma, okuma ve kendini geliştirmesine olumsuz yönde dolaylı olarak etkilemekte, kullanmadıkları bilgilerin kaybolmasına sebep olmaktadır. Özellikle merkezi vaaz uygulamaları cami görevlilerinin hitabet yeteneklerini köreltmekte, cemaatin cami görevlisine bakışını olumsuz yönde etkilemektedir.²⁴⁴ Cami görevlisinin hukukî ve dinî görevlerinden en önemlisi hatta üstlendiği vazifenin gereği olarak en doğal hakkı olan toplumu din

²⁴⁴ Bkz. Faruk BAYRAKTAR, “Müzakere”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, s.188.

konularında aydınlatma görevi kısıtlanmıştır.²⁴⁵ Ayrıca iletişim açısından verimsiz bir yol olduğu, cemaatin üzerindeki etkisinin fazla olmadığı ilgili araştırmalarla da tespit edilmiştir.²⁴⁶ Bunları destekler nitelikte ankete yazılan “*merkezi sistemin hem avantajı hem de dezavantajı vardır. Merkezi sistem görevlilerin kendini yetiştirmesinde, bilgi ve donanımlarını arttırmasında dezavantajdır. Ancak bu durum sadece para kazanıp geçinmek için mesleği seçmiş ve gününü gün edenler için ise bir avantajdır.*” ifadeler dikkat çekicidir.

Taş, araştırmasında bulgularımızı destekler nitelikte merkezi sistemle yapılan vaazların cemaat üzerinde istenilen düzeyde etki sağlayamadığını tespit etmiştir.²⁴⁷ Ancak bizim bulgularımızın aksine Özdemir, yapmış olduğu çalışmada müftülerin ezan ve merkezi vaaz konusunda %87,7’sinin olumlu düşündüğü tespit edilmiştir.²⁴⁸ Bizim örneklem grubumuzun din hizmetlerinde memur olarak görev yapmış olması, müftülerin değerlendirmelerini bir amir gözüyle; vaaz ve irşat hizmetlerinde ehliyetsiz kişilerin vaaz etmesi, güzel ve vaktinde okunmayan ezanlar sebebiyle²⁴⁹ yapılan şikâyetlere maruz kalmaları bulgular üzerinde etkili olmuştur, denilebilir. Yapılan ki-kare testinde, anket formundaki bağımsız değişkenler ile bu soru arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

---

²⁴⁵ Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, “Din Görevlilerinin Problemleri ve Çözümü ile İlgili Görüş ve Teklifler”, s. 93.

²⁴⁶ Bkz. Hayati HÖKELEKLİ, “Din Hizmetinde Yöntemle İlgili Sorunlar”, *Diyabet İlmî Dergi*, C.41, sy.3, s.95.

²⁴⁷ Bkz. Kemaleddin TAŞ, a.g.e., s.199.

²⁴⁸ Bkz. Şuayip ÖZDEMİR, “Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri”, s.110.

²⁴⁹ Krş. Şuayip ÖZDEMİR, “Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri”, s.121.

2.6. DİN ve SOSYAL HİZMET YETERLİK VERİLERİNİN TOPLU DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 109: Din Ve Sosyal Hizmet Yeterlik Verilerinin Toplu Değerlendirilmesi İtibariyle Dağılımları

SORULAR	Yeterlidir	Kararsızım	Yetersizdir	Cevapsız	N
Soru 34: Cami görevlileri yeni doğan çocuğa isim konulması, sünnet, nişan, nikâh, düğün gibi merasimlerde gerekli dini vecibeleri yerine getirme bilgisine sahip ve duaları Türkçe anlamıyla beraber yaparak toplumun duaya iştirakini sağlarlar.	90,7	5,9	1,7	1,7	100
Soru 35: Cami görevlilerinin huzurevi, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, hapishane, hastane vb. kurumlara ziyaretlerinde bulunup moral ve dini değerlerin artmasına katkıda bulunurlar.	52,5	18,6	28,0	0,8	100
Soru 36: Cami görevlileri İslam'a aykırı olmayan örf ve adetler, ölüm öncesi ve sonrası dini vecibeleri yerine getirmede gerekli bilgi ve beceriye sahiptirler.	95,8	2,5	0,8	0,8	100
Soru 37: Cami görevlileri mevlit, cenaze, nişan, nikah vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceriye sahiptir.	94,9	2,5	1,7	0,8	100
Soru 38: Cami görevlileri cami dışı dini pratiklerin (Mevlit, Nikah vb.) gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmez, sosyal statüye (zengin-fakir) göre uygulama farklılığı göstermezler.	62,7	20,3	16,1	0,8	100
Toplam %	79,3	10,0	9,7	1,0	100

Tablodaki veriler incelendiğinde, emekli din görevlilerinin % 79,3'üne denk gelen çok büyük bölümü görüş birliği içinde, halen çalışmakta olan cami görevlilerinin din ve sosyal hizmet alanında yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Özdemir'in çalışmasında din görevlisi yetersizliklerinin değerlendirmesinde halkla ilişkiler son sıralarda yer alması²⁵⁰ bulgularımızı kısmen desteklemektedir.

Bulgulara bizim bu konudaki varsayımımız kısmen yanlışlanmaktadır. Ancak Soru 35'deki "düşkün evleri, çocuk ıslah evleri, hapishane, hastane, hasta vb. ziyaretlerinde bulunup moral ve dini değerlerin artmasına katkıda bulunma" ve soru 38'deki "cami dışı dini pratiklerin gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmeme ve sosyal statüye (zengin fakir) göre uygulama farklılığı göstermeme" konularında cami görevlilerinin yeterlik düzeyleri varsayımımızı kısmen de olsa doğrulamaktadır, denebilir. Bu iki husustaki yeterliklerin artırılması gerektiğini ifade edebiliriz. Çünkü günümüzde toplum cami görevlilerini beş vakit namaz kıldırıp evine giden

²⁵⁰ Bkz. Şuayip ÖZDEMİR, "Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri", s.101.

biri olarak değil, görev yaptıkları toplumun içinde önderi, temsilcisi, danışmanı, yol göstericisi, iyi ve kötü günlerinde yanında bulunup sevinç ve üzüntülerini paylaşan bir konumda görmek istemektedir.²⁵¹

Buyrukçu, çalışmasında imamların ellerinden geldiğince, istismara meydan vermeden cami dışı dini pratikleri yürütmeye çalıştıklarını, cemaatin bu konuda cami görevlilerinin samimiyetle katılımlarını istediklerini tespit etmiştir.²⁵² Uygun, çalışmasında mevlit, hatim, nikah vb. cami dışı dini pratiklerden maddi karşılık almamaları gerektiğini, en önemli görevlerinin camiye gelmeyenlere ulaşmak ve çocukların dini eğitimlerini sağlamak olduğunu tespit etmiştir.²⁵³ Köylü, çalışmasında görevlilerin %80,31'nin mevlit, hatim, cenaze vb. cami dışı dini pratiklerden para aldıkları ve bunu da maaşlarının yetersizliği sebebi ile yaptıklarını, din görevlilerinin maaşlarının (o dönem) yetersiz olduğunu, cemaat ve çevreyle olan ilişkilerinde genelde iyi olduğunu, toplum içinde orta derecede bir prestije sahip olduklarını tespit etmiştir.²⁵⁴ Çekin, araştırmasında cami görevlilerinin sosyal alanda ve insan ilişkilerinde halkın nazarında eksikliklerinin olduğunu tespit etmiştir.²⁵⁵ Çanakcı, çalışmasında görevlilerin (%38,7'sinin sünnet ve mevlit, %13,7'sinin yeni doğanlara ad koyma, %9,3'ünün nikah ve düğün, %8,3'ünün cenazelerin defin işleri, %6,4'ünün hasta ziyaretinde buldukları) sosyo-kültürel faaliyetler konusunda yetersiz olduklarını tespit etmiştir.²⁵⁶ Dam, çalışmasında din görevlilerinin sosyal ilişkiler noktasında önemli eksikliklerinin olduğunu tespit etmiştir.²⁵⁷ Yılgin, çalışmasında görevlilerin yarısından fazlasının cami dışı yapılan hizmetler karşılığında para almadıklarını tespit etmiştir.²⁵⁸ Keyifli, çalışmasında din görevlilerinin cemaatle olan ilişkilerinde, iletişim teknikleri hakkında bilgi eksikliklerinin ve tecrübenin bu konuda olumlu yönde etkili olduğunu tespit

²⁵¹ Krş. Ahmet ÇEKİN, a.g.m., C.41, sy.3, s.37.

²⁵² Bkz. Ramazan BUYRUKÇU, Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, s.405.

²⁵³ Bkz. Hamdi UYGUN, a.g.t., s.115.

²⁵⁴ Bkz. Mustafa KÖYLÜ, "Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri", s.189,190,201,205.

²⁵⁵ Bkz. Abdülkadir ÇEKİN, "Mesleki Yeterlilik ve Beklenti Yönüyle Din Görevlisi-Cemaat İlişkisi", *Diyanet İlmî Dergi*, C.47, sy.1, s.107.

²⁵⁶ Bkz. Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s.133,154.

²⁵⁷ Bkz. Hasan DAM, "Yaygın Din Eğitime İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s.433.

²⁵⁸ Bkz. Mehmet YILGIN, a.g.t., s.58, aktaran Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s. 142.

etmiştir.²⁵⁹ Ayrıca cami görevlileri toplumsal kurumlar, organizasyonlar veya kültürel olaylarda pek bulunmamakta,²⁶⁰ din hizmetleri toplumsal bir nitelik kazanamamaktadır. Bu yönüyle cami dışındaki bireylere ulaşılması görevliler tarafından bir din hizmeti olarak algılanmalı ve gayret gösterilmelidir.

Din hizmetinin cami görevlileri tarafından bilinçli ve verimli yapılması bakımından, bölgesel olarak görev yerleri ile ilgili dini inanış, anlayış ve uygulamalar hakkında görevlilerin kurum tarafından bilgilendirilmesi hatta bu konuda yapılacak sosyolojik çalışmalardan istifade edilerek kitapçıklar hazırlanarak ilgili cami görevlilerine verilmesi büyük bir öneme sahiptir, denilebilir.²⁶¹

---

²⁵⁹ Bkz. Şükrü KEYİFLİ, a.g.t., s.223, aktaran Ahmet Ali ÇANAKCI, a.g.t., s. 146.

²⁶⁰ Krş., Hayati HÖKELEKLİ, a.g.m., C.41, sy.3, s.103.

²⁶¹ Krş., Hayati HÖKELEKLİ, a.g.m., C.41, sy.3, s.96.; Bkz. Mustafa KÖYLÜ, "Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri", s.210.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eskişehir ili esas alınarak, cami görevlilerinin mesleki yeterlik düzeylerini emekli din görevlilerinin bakışıyla belirlemeyi ve değerlendirmeyi hedefleyen araştırma, anılan ilden emekli olmuş din görevlileri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada da görüleceği üzere, cami görevlilerinin mesleki yeterlikleri, temel yeterlikler (alan yeterlikleri- genel kültür yeterlikleri, eğitime-öğretme yeterlikleri), özel-kişisel yeterlikler, din ve sosyal hizmet yeterlikleri şeklinde kategorize edilen cami görevlileri yeterlik alanları çerçevesinde, emekli din görevlilerinin görüş ve düşünceleri dikkate alınarak tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Konunun belirlenmesi, sınırlandırılması ve cami görevlilerinin yeterlik alanları itibariyle ele alınması aşamalarında cami görevlilerinin eğitim-öğretiminin hususiyetleri de göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmaya katılan emekli din görevlilerin görüşü ile cami görevlilerinin yeterlik alanları itibariyle nasıl değerlendirildiğine geçmeden önce, bu konudaki tutum ve davranışlarına temel oluşturacağı varsayılan cami görevlisi özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Emekli din görevlilerinin görüşü ile cami görevlilerinin yeterlik alanlarında en fazla din ve sosyal hizmet yeterlik alanları, daha sonra özel-kişisel yeterlik alanları olarak değerlendirilmektedirler. Temel yeterlik alanların değerlendirilmesinde cami görevlileri beklenen düzeyde olmadığı görülmüştür. Temel yeterlik alanların alt başlıkları değerlendirildiğinde en fazladan aza doğru alan yeterlikleri, eğitime-öğretme yeterlikleri ve genel kültür yeterlikleri konusunda cami görevlileri olumsuz olarak değerlendirildiği görülmektedir. Özellikle genel kültür yeterlik alanlarında cami görevlileri beklenen yeterlik düzeyine sahip değildir.

Temel yeterliklerin içinde değerlendirdiğimiz alan yeterlikleri hususunda cami görevlilerinin, kıraat edilen ayetlerin manalarını bilme, vaaz hazırlama ilke

yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olma, iman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda ayet ve hadis bilme, vaaz hutbe ve sohbetlerde ayet ve hadis metinlerinden yararlanarak konuları günlük yaşamla irtibatlandırma ve hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerisi, hususlarındaki yeterliklerinin düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Temel yeterliklerin içinde değerlendirdiğimiz genel kültür yeterlik alanları hususunda cami görevlilerinin, din hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi için din ve sosyal bilimlerden yararlanma, öğrenme-öğretme süreci ile ilgili gelişmeleri takip etme, araştırma, okuma, gündemi takip etme, yeterliklerinin düşük seviyede olduğunu ve görev alanları ile ilgili değişim ve gelişmeleri takip etme, görev alanları ile ilgili gelişmelere olan duyarlılıkları, hakkındaki yeterlikleri ise %50'nin üstünde olmasına rağmen istenilen düzeyde olmaması, bu yeterliklerin geliştirilmesi gereken alan içinde sayılabileceği kanaatini oluşturur niteliktedir.

Temel yeterliklerin içinde değerlendirdiğimiz eğitime-öğretme yeterlikleri hususunda cami görevlilerinin, özellikle yaz Kur'an kurslarında ve diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen her yaştaki bireye Kur'an öğretme ile Kur'an öğretirken talebelerini sure ve ayetlerin manaları hakkında bilgilendirme hususunda cami görevlilerinin başarılı ve yeterli olduğu kanaatini taşıdıklarını söyleyebiliriz. Cami içinde işitsel ve görsel teknolojiden yararlanma, konusu başta olmak üzere, öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilme, din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenleme ve yönetme alanlarında ise yeterliklerin beklenen düzeyde olmadığı görülmüştür.

Özel - kişisel yeterlikler başlığı altında ki din görevlilerinin eğitim durumlarının en az İlahiyat Fakültesi olması gerektiği ve cami görevlilerin pratiğe yönelik mesleki eğitimlerinin yeterli olmadığı, emekli din görevlilerinin ilgili sorulara verdikleri cevaplarda beklendiği gibi görülmüştür. Bu iki soru genel değerlendirmeden doğrudan cami görevlilerinin performansını değerlendirmede için çıkartılmıştır. Özel-kişisel yeterlikler hususunda cami görevlilerinin emekli din görevlilerin genel değerlendirmelerinde, özellikle cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye sahip olma, cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate

katılmalarını engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınma ve mesleki nüfuzunu kendilerine avantaj sağlamak için kullanmama, yeterlik alanlarında cami görevlilerinin yeterlikleri beklenen düzeyde olmadığı görülmüştür.

Din ve sosyal hizmet yeterlik alanlarının emekli din görevlilerin görüşleri ile değerlendirilmesinde, düşkün evleri, çocuk ıslah evleri, hapishane, hastane, hasta vb. ziyaretlerinde bulunup moral ve dini değerlerin artmasına katkıda bulunma ve cami dışı dini pratiklerin gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmeme ve sosyal statüye (zengin fakir) göre uygulama farklılığı göstermeme, konularında cami görevlilerinin yeterlik düzeylerinin beklenen seviyede olmadığı görülmüştür.

Netice olarak; cami görevlisi ve bunları yetiştiren kurumlar esas alındığında; özel - kişisel ve din ve sosyal hizmet yeterlik düzeylerinin genelde yüksek olduğu söylenebilir. Ancak, beklenen cami görevlileri yeterlikleri göz önüne alınınca, cami görevlilerinin özellikle temel yeterlik alanlarında kendilerini yenileme ve geliştirme hususlarında önemli eksikliklerin bulunduğu görülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar bulgularımızı doğrular niteliktedir.

Cami görevlilerinin yeterlik alanları itibariyle ortaya koydukları eksiklik ve yetersizlikleri giderebilmek veya azaltabilmek için:

Cami görevlisi yetiştiren eğitim kurumların çok amaçlı tek programlı eğitimden vazgeçmeli, farklı amaçlara hizmet eden programlarla yeniden yapılandırılmalıdır. Bu bağlamda, cami görevlisi yetiştiren sistemler tartışılarak, yeniden düzenlenmelidir.

Hizmet-içi eğitim kursları cami görevlisi yeterliklerindeki ihtiyaçlar esas alınarak düzenlenmelidir. Hizmet-içi eğitim kursları organizesinde İlahiyat Fakülteleri ve DİB arasında koordine geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Cami görevlilerinin topluma ilişkin olarak sosyoloji, kişiye ilişkin olarak psikoloji ve bunların din hizmetlerine yönelik alt dallarında hizmet-içi eğitim kurslarında bilgi ve yeterliklerinin artırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle sürekli değişen ve gelişen genel kültür bilgilerini elde etme ve geliştirmede cami görevlilerine rehberlik edilmelidir. Aynı durum temel yeterlikler alanı için de geçerlidir. Göreve başlamadan önce hizmet edeceği toplumun sosyo-ekonomik, sosyo kültürel, gelenek, örf-adetler ve dini yaşantıları hakkında sosyolojinin verilerinden de faydalanılarak doğru, örfî olan ile dinî olan birbirinden ayrıştırılmış bir şekilde bilgilendirilmelidir. Özellikle toplumda adeta bir kültür şekline dönüştürülmüş cami dışı din hizmetlerinin kapsam, sınır ve sorumlulukları ile örfî ve dinî olanın birbirinden ayrılması, topluma hurafe ve bidatlardan arınmış temel kaynaklara dayanan bir din anlayışını kazandırılması konusundaki en önemli ve kapsamlı görevi DİB'nin üstlenmesi gerektiğini ifade edebiliriz.

Bilginin ve teknolojinin çok hızlı geliştiği çağımızda, cami görevlileri tarafından yürütülen din hizmetleri ve eğitim-öğretiminde farklı metot ve teknikler kullanılmalı, eğitim teknolojilerinden yararlanılmalıdır. Bu konuda cami görevlilerinin formasyon eksiklikleri giderilmesi için hizmet-içi eğitim kursları düzenlenmelidir. Teknolojik imkânlarla ulaşılması konusunda cami görevlilerine kurum tarafından gerekli olan imkân ve olanaklar sağlanmalıdır. Camilerde gerekli altyapı ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.

Cami görevlilerinin atama ve yer değiştirme işlemlerinde hizmet alanlarının özellikleri, görevlinin alan yeterliklerinin yanında sosyal ve pedagojik formasyon yeterlikleri ve öğrenim durumları dikkate alınmalı ve buna uygun sınav sistemleri benimsenmelidir.

Çocuklara, gençlere ve kadınlara yönelik din hizmetleri ve din eğitimi faaliyetleri çeşitlendirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Din nasıl herkese hitap ediyorsa yaygın din hizmeti yürütmekle görevli olan cami görevlilerimizin de sadece cemaate katılan erkeklere değil bunun yanında ve daha fazla önemli olarak bayanlara da din hizmeti götürmenin bir çabası içinde olmalıdır. Özellikle bayanların vakit namazlarına gelmeleri konusunda da gerekli teşvik ve düzenlemelerde bulunulması da bir görev olarak görülmelidir.

Bununla birlikte, cami görevlilerinin problem alanı olarak ortaya çıkan hususlar ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate alınmalı, oluşturulacak

platformlarda din hizmetlerinin etkinliğinin artırılması için problemler tartişılarak çözüme kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- APAYDIN H. Yunus, "Namaz-Oruç", **İlmihal 1 İman ve İbadetler**, DİB Yay., C.1, Ankara 2006.
- ASLANTÜRK, Zeki, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, Marmara Üniv., İlahiyat Fak. Vakfi Yay., 4. Bas., İstanbul 1999.
- AYHAN, Halis, **Türkiye'de Din Eğitimi**, İFAV, İstanbul 1999.
- AYTÜRK, Nihat – ÇELİK, Yaşar – ŞAHİNASLAN, Enver, **DİB Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)**, DİB Yay., Ankara. 1987.
- BARDAKOĞLU, Ali, "**21.Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet**", DİB Yay., Temmuz 2010.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995.
- BASKURT, İrfan, **Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları**, Dem Yay., İstanbul 2007.
- BAYRAKTAR, M. Faruk, **Türkiye'de Vâizlik (Tarihçesi ve Problemleri)**, İFAV Yay., İstanbul 1997.
- BİLGİN, Beyza, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Gün Yay., 3.Baskı, Ankara 2001.
- BİLGİSEVEN, Amiran. Kurtkan, **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.
- BURSALIOĞLU, Ziya, **Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri**, AÜEBF Yay., II. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara 1981.
- BUYRUKÇU, Ramazan, **Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü**, TDV. Yay., Ankara 1995.
- _____, **Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretimin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001.
- CEBECİ, Suat, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi**, Akçağ Yay., 2. baskı, Ankara 2005.
- CÜCELOĞLU, Doğan, **İnsan ve Davranışı (Psikolojinin Temek Kavramları)**, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1991.
- ÇAKAN, İ. Lütfi, **Dînî Hitâbet Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri**, İFAV Yay., İstanbul 2000.
- ÇAKIR, Ruşen ve BOZAN, İrfan, **Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?**, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, İstanbul 2005.
- Din Görevlisi El Kitabı**, (komisyon), DİB Yay., 2. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilâtı Görev ve Çalışma Yönergesi". Ankara 1998.

- FİDAN, Nurettin ve ERDEM, Münire, **Eğitime Giriş**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Ankara 1994.
- KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 3A Eğitim Danışmanlık Ltd., 5. Bas., Ankara 1994.
- KAYADİBİ, Fahri **Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri**, DİB Yay., Ankara 2000.
- KAZICI, Ziya – ŞEKER, Mehmet, **İslâm Türk Medeniyeti**, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
- KURT, Abdurrahman, **Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi**, Uludağ Üniv. Basım Evi, Bursa 1998.
- KURT, İhsani **Yetişkin Eğitimi**, Nobel Yay., Ankara 2000.
- OĞUZKAN, A. Ferhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, II. Baskı, TDK. Yay., Ankara, 1974.
- TARHANLI, İştâr B., Müslüman Toplum, 'laik' Devlet Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı, AFA Yay., İstanbul 1993.
- TAŞ, Kemaleddin, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İz Yay., İstanbul, 2002.
- TOSUN, Cemal, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002.
- _____, **Din ve Kimlik**, Diyanet Yay., Ankara 1993.
- ULUDAĞ, Süleyman, **İslam'da İrşad**, Marifet Yay., 4. Baskı, İstanbul 1992.
- USLU, Hüseyin, **Başlangıçtan Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi**, Gonca Yay., İstanbul 1985.
- YÜCEL, Hasan Ali, **Türkiye'de Orta Öğretim**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1994.
- ZENGİN, Zeki Salih, II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi, Çamlıca Yay., İstanbul 2009.

Makaleler:

- AKIN, Ahmet, "Osmanlı'da Din Görevlisinin Konumu Üzerine Değerlendirmeler (Bursa Örneği)", **KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.4, sy.8.
- AKPOLAT, Sabri, "İletişim Asrında Din Görevlileri", **Diyanet İlmî Dergi**, C.41, sy.3.
- AKYÜREK, Süleyman, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", **Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:18, 2005/1.
- APAYDIN, H. Yunus, "Namaz-Oruç", **İlmihal: İman ve İbadetler**, DİB. Yay., C.1.
- AŞIKOĞLU, N. Yaşar, "Din Hizmetleri Personelinin Yetiştirilmesi Sorununa Öğretim Programları Açısından Yeni Bir Yaklaşım", **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu**, İBAV., Kayseri 2003.
- AYHAN, Halis, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", **AÜİFD**, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan Özel Sayı.

- BALTACI, Cahit, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri", **Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik**, İstanbul 2000.
- BAŞKURT, İrfan, "Dinî ve Sosyal Hayata Katılımı Projesi Olarak Cami Dersleri", **Diyanet İlmî Dergi**, C.45, sy.3.
- BAYRAKTAR, Faruk, "Müzakere", **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu**, İBAV., Kayseri 2003.
- BİLGİN, Beyza, "Diyanet ve Kadın Eğitimi", **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu 28-29 Mayıs 2002**, İBAV., Kayseri 2003.
- BOLAY, Süleyman Hayri, "Eğitim, Din ve Değer", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı**, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.29-32.
- BULUT, Mehmet, , "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", **Diyanet İlmî Dergi**, C. 35, sy. 4.
- _____, "Din Görevlileri Üzerine Bazı Tespitler", **Diyanet İlmî Dergi**, C.41, sy.,3.
- BUYRUKÇU, Ramazan ve ASRİ, Safinaz, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Din Hizmetlerine Bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği", **SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy.19, 2007/2.
- _____, "Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı**, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999.
- _____, "Günümüz Din Eğitimi ve Öğretiminde Peygamber Öğretimi", **4. Kutlu Doğum Sempozyumu**, Isparta 2001.
- _____, "Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri", **AÜİFD.**, C.47, sy.2, Ankara 2006.
- _____, "Din Görevlilerinin Problemleri ve Çözümü ile ilgili Görüş ve Teklifler", **SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, yıl 1996, sy.3, Isparta 1997.
- ÇEKİN, Abdülkadir, "Mesleki Yeterlilik ve Beklenti Yönüyle Din Görevlisi-Cemaat İlişkisi", **Diyanet İlmî Dergi**, C.47, sy.1.
- DAM, Hasan, "Yaygın Din Eğitime İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu**, 16-17 Ekim 2003, Isparta 2004.
- DOĞAN, Recai, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı**, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999.
- COŞKUN, M. Kâmil, "Türkiye'de Cami Cemaatinin Kur'an Anlayışı", **İslâmiyât**, 2001, C.4, sy.1.
- ÇEKİN, Ahmet, "Mesleki ve Sosyal Boyutlarıyla Yurtdışı Din Görevliliği", **Diyanet İlmî Dergi**, C.41, sy.3.

- GÖKMEN, Ertan, "Osmanlı Devleti'nde Din Görevlilerinin Göreve Atanma ve Görevden Alınması: Manisa-Demirci Örneği (1690-1830)", **Diyanet İlmî Dergi**, C.42, sy.4.
- GÖRMEZ, Mehmet, "Müzakere", **Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu**, SDÜ. İlahiyat Fakültesi Yay., Isparta 2003.
- GÜNDÜZ, Şinasi, "Dinin Anlamı ve Değeri", **Yaşayan Dünya Dinleri**, DİB Yay., 2. baskı, İstanbul 2007.
- HATİPOĞLU, İbrahim, "Din ve İnsan", **İslam'a Giriş Temel Esaslar**, DİB Yay., Ankara 2008.
- HÖKELEKLİ, Hayati, "Din Hizmetinde Yöntemle İlgili Sorunlar", **Diyanet İlmî Dergi**, C.41, sy.3.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Din ve Mahiyeti", **İlmihal I İman ve İbadetler**, C. 1, Ankara 2006.
- KARAMAN, Fikret "Dinî Hizmetlerin Dünü ve Bugünü", **Din Hizmetlerinde Yöntem ve Verimlilik**, DİB Yay., Ankara 2006.
- KAZICI, Ziya, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Dâru'l-Kurrâ", **Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu**, İstanbul 2000.
- KAYADİBİ, Fahri "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sy:6, İstanbul 1999.
- KÖYLÜ, Mustafa, "Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri", **OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun 1991, sy.5.
- ONAY, Ahmet, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.4 sy.12.
- ÖCAL, Mustafa, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlikleri", **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu**, İBAV, Kayseri 2003.
- _____, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", **Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi**, Yıl 7, sayı 7, Bursa 1998.
- _____, "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı 6, İstanbul 1999.
- _____, 25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, c. 9, Bursa 2000.
- ÖZDEMİR, Şuayip, "Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri", **Diyanet İlmî Dergi**, C.44, sy.2.
- _____, "Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Cami Dışı Hizmet Alanlarında Din Görevliliği", **Diyanet İlmî Dergi**, C. 41, sy. 3, Temmuz, Ağustos, Eylül 2005.
- SAĞLAM, İsmail, "Fransa'daki Türklerin Din Görevlilerini Meslekî Yeterlik Açısından Değerlendirmeleri", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.19, sy.1, 2010.
- SELÇUK, Mualla, "Camilerde Yetişkinlere Yönelik Din Eğitimi Çalışmaları", **Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 1999.

- _____, "Dinî Hitabet Uygulamalarımız", **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, C.5, sy.3, Temmuz 1991.
- TAŞPINAR, Halil, "Din Görevlilerinin İşlevsel Açıdan İletişim Metotları", **Diyanet İlmî Dergi**, C.44, sy.1.
- TETİK, Hayati, "Osmanlılardan Günümüze İmam-Hatiplik", **Diyanet İlmî Dergi**, C.36, sy.3.
- TOSUN, Cemal, **Din Bilimleri I**, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2005.
- _____, "Yetişkin Din Eğitiminin Önemli Merkezi Cami", **Diyanet Aylık Dergi**, sayı:148, Nisan 2003.
- UNAN, Fahri, "Osmanlı Medreselerinde Din Eğitimi ve Öğretimi", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı**, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999.
- ÜNVER, Mustafa, "Kur'an Ekseninde Din Görevlisinin Dikkate Alması Gereken Hususlar", **Diyanet İlmî Dergi**, C.41, sy.3.
- YILDIRIM, Kadri, "İslâm Kültüründe Mescidin Eğitim Öğretim Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme", **Diyanet İlmî Dergi**, C.44, sy.4.
- YILDIZ, İlhan "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", **Diyanet İlmî Dergi**, C.43, sy.4.
- _____, "Eğitim Düzeyi Bakımından Din Görevlilerinin Yeterliliği", **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu**, İBAV, Kayseri 2003.
- YILMAZ, M. Nuri, "Diyânet İşleri Başkanlığı ve Millî Bütünlüğümüz", **Tartışılan Değerler Açısından Türkiye (17-18 Haziran 1995 Sempozyumu)**, Diyanet Yay., Ankara 1996.
- YÜKSEL, A. Halûk, "Sözsüz İletişim", **Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler**, Anadolu Üniv. Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir 1999, s.91.

Diğer:

Tezler:

- ADİYAMAN, Kadir, **Din Adamının Sosyal Statüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- AKIN, Ahmet, **1575-1600 Tarihli Bursa Şer'îye Sicillerine Göre Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Rolü**, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2002.
- BULUT, Mehmet, **Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997.
- ÇANAKCI, Ahmet Ali, **Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- DAM, Hasan, **Yetişkinlerin Din Eğitimi**, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002.

- DEMİR, Veysel, **Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyokültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma (Bursa Örneği)** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996.
- KEYİFLİ, Şükrü, Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkanları ve Problemleri ile İlgili Alan Araştırması), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1997'den aktaran ÇANAKCI, Ahmet Ali, Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- KÖYLÜ, Mustafa, **Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri**, OMÜİF., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1989.
- TOP, Mustafa, **Halkımıza Göre Din Görevlileri ve Din Hizmetleri**, UÜİF., 1986-1987 Mezuniyet Tezi, Bursa 1987.
- UYGUN, Hamdi, **Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1992.
- YILGIN, Mehmet, **Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1997'den aktaran ÇANAKCI, Ahmet Ali, Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

Seminerler:

- KARAKAŞ, Nurullah, **Hafız Mehmet Sarıcaoğlu'nun Hayatı ve Kur'an Öğretimine Katkıları**, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Semineri, Isparta 2010.

Diğer Yazılar:

- ALTUNTAŞ, Halil, "Sosyal Açılımlı Din Hizmeti", **Diyanet Aylık Dergi**, sy. 214, Ekim 2008.
- ARSLAN, Adnan, "Din ve Modernite ", **Diyanet Aylık Dergi**, sy: 195, Mart 2007.
- BEKTAŞOĞLU, Mustafa, "Namazgâh", **Diyanet Aylık Dergi**, sy.195. Mart 2007.
- BULUT, Mehmet, "Hizmet İnsanı", **Diyanet Aylık Dergi**, sy.190, Ekim 2006.
- ÇEKİN, Ahmet "İmam Hatiplik Mesleği Üzerine", **Diyanet Aylık Dergi**, sy.154.Ekim 2003.
- ER,İzzet " Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", **Diyanet Aylık Dergi**, sy.202, Ekim 2007.
- GÜÇ, Ahmet, "İslâm'da Mabed ve Toplum Hayatındaki Yeri", **Diyanet Aylık Dergi**, sy.154, Ekim 2003.

- KARACA, Hüseyin “Sesten Söze, Sözden Sese Din Hizmeti”, **Diyanet Aylık Dergi**, sy.214.Ekim 2008.
- KARAGÖZ, İsmail “Din Görevlisinin Misyon ve Vizyonu” **Diyanet Aylık Dergi**, sy.178.Ekim 2005,
- _____,“Cami ve Din Görevlileri” **Diyanet Aylık Dergi**, sy. 178, Ekim 2005.
- KARAMAN, Fikret “Osmanlı Devrinde İmam-Hatiplik Görevi, Rolü ve Statüsü”, **Diyanet Aylık Dergi**, Mayıs 2009.
- _____,“Diyanet Cumhuriyet’in Bir Projesidir”, **Diyanet Aylık Dergi**, sy.195, Mart 2007.
- _____,“Din Hizmeti ve Geri Dönüşümü”, **Diyanet Aylık Dergi**, sy.214,Ekim 2008.
- _____,“Sivil Hayat Anlayışında Din Görevlilerinin Yeri ve Önemi”, **Diyanet Aylık Dergi**, sy.223.Temmuz 2009.
- KAZICI, Ziya, “Osmanlılarda İmamlık”, **Nesil**, sy.39-40, Aralık 1979, Ocak-Şubat 1980.
- _____,“Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bâzı Görevleri”, **İslâm Medeniyeti Mecmuası**, C.5, sy.3.
- ONAY, Ahmet, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, **Diyanet Aylık Dergi**, sy.148.Nisan 2003.
- TOSUN, Cemal, “Yetişkin Din Eğitiminin Önemli Merkezi Cami”, **Diyanet Aylık Dergi**, sy.148, Nisan 2003.

Raporlar:

T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, **Faaliyet Raporu 2009**, Nisan 2010.

Sözlükler:

- BEYDİLLİ, Kemal, "İmam" md., **D.İ.A.**, C. 22, TDV. Yay., İstanbul 2000.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, “hizmet” md., **Ötüken Türkçe Sözlük**, Ötüken Yay., C. 2, İstanbul 2007.
- ÇETİN, Abdurrahman, “ezan” md. **D.İ.A.**, C.12, TDV. Yay., İstanbul 2000.
- DEMİRCİ, Kürşat, “din” md., **İslâm’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, (Editör: İbrahim Kâfi DÖNMEZ), İFAV, C.1, İstanbul 2006.
- IVANOV, W.,“imam” md., **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yay., C.5/2, Eskişehir 2001.
- KARAGÖZ, İsmail, “din” md., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., 3. Baskı, Ankara 2007.
- _____,“câmi” md., **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., 3. baskı, Ankara 2007.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “imam” md., **D.İ.A.**, C.22, TDV. Yay., İstanbul 2000.
- MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü **Dini Terimler Sözlüğü**, (editör: Ahmet Nedim SERİNSU), Ankara 2009.

MAYDAN LAROUSSE ANSİKLOPEDİSİ, “Hizmet” md. C.9.

OĞUZKAN, F., “Eğitim Terimleri Sözlüğü”, II. Baskı, TDK. Yay., Ankara, 1974.

ÖĞÜT, Salim, “İmam” md., **DİA.**, C.22, TDV. Yay., İstanbul 2000.

ÖNCÜL, Remzi, “hizmet ve hizmet uğraşı/kesimi” md. **Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü**, MEB Yay., İstanbul 2000.

SAMİ, Şemsettin, **Kâmûs-ı Türkî, Temel Türkçe Sözlük**, sadeleştirilmiş ve genişletilmiş, Birinci Baskı, Tercüman gazetesi baskısı, C.2. İstanbul 1985.

TÜMER, Günay “din” md., **DİA.**, C.9, TDV. Yay., İstanbul 2000.

YÜCEL, İrfan, “Diyanet İşleri Başkanlığı” md. **DİA.**, C.9, TDV. Yay., İstanbul 2000.

YÜCEL, İrfan, “İmam.” md., **DİA.**, C.22, TDV. Yay., İstanbul 2000.

_____ “Diyanet İşleri Başkanlığı”, **DİA.**, C.9, TDV. Yay., İstanbul 2000.

İnternet Kaynakları:

DİB İstatistiksel tablolar, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı, <<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-sayisal-bilgiler-65.aspx>>(18.03.2011).

Din görevlilerine yönelik faaliyetler, <<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx>> (18.03.2011).

Din hizmetlerinin temel ilkeleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı, <<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/giris.htm>> (23.11.2010).

ER, İzzet, “**Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine**”, <<http://diyanetvanegitim.gov.tr/prof-dr-izzet-er-/299-hademe-i-hayrattan-din-gorevliligine.html>>(15.06.2011).

Hizmet içi eğitim ihtisas kursları: <<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-ihstias-kurslari-190.aspx>> (05.07.2011)

İmam - Hatip Yeterlikleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı <<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-imam-hatiplik-yeterlikleri-206.aspx>> (20.09.2010).

Öğrenim durumuna göre personel sayısı 31.12.2009 itibarı ile, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı, <<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx>>(18.03.2011).

Yasalar:

02.12.1999 tarih, 4483 sayılı “**Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun**”.04.12.1999’da 23896 sayılı Resmi Gazete.

EKLER

EK-1

Diyamet İşleri Başkanlığının tarihi gelişimi kurumun kendi ifadeleri ile;

Osmanlı Devleti'nde din işleri Meşihat Makamlığı'nca Şeyhülislam eliyle yürütülürdü. 1920 yılında Ankara'da kurulan Meclis Hükümetinde Meşihat, "Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti" adıyla "Bakanlık" olarak yer almış, 1924 'e kadar da bu statü aynen devam etmiştir.

Din hizmetlerinin politikanın dışında ve üstünde tutulması gerçeğinden hareketle 3 Mart 1924 tarihinde Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine, 429 sayılı Kanunla, Başvekâlet bütçesine dahil ve Başvekâlete bağlı Diyanet İşleri Reisliği, bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.

Millî Mücadele yıllarında büyük hizmetler vermiş, idarî tecrübesi olan ve uzun zaman Ankara Müftülüğü görevinde bulunan Börekçizade Mehmet Rifat Efendi, 1 Nisan 1924 tarihinde Diyanet İşleri Reisliğine getirilmiştir. En yüksek devlet memuru maaşı alan Diyanet İşleri Reisine, bakanlara verilen kırmızı plakalı bir makam aracı tahsis edilmiş ve protokoldeki yeri de bu özelliklere göre belirlenmiştir.

Diyanet İşleri Reisliğinin merkez teşkilatı, kuruluşunun ilk yıllarında Heyeti Müşavere, Memurin ve Sicil Müdüriyeti, Müessesatı Diniye Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti ve Levazım Müdüriyeti birimlerinden oluşturulmuştur. 1927 yılında Tetkiki Mesahif Reisliği ile Teberrukât Heyeti Reisliği birimleri kurulmuştur. 5 Temmuz 1939 tarihinde kabul edilen 3665 sayılı kanunla da Reis Muavini kadrosu ihdas edilmiştir.

14 Haziran 1935 tarihinde kabul edilerek 22 Haziran 1935 'de yürürlüğe giren 2800 Sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", Başkanlığın ilk teşkilat kanunu olmuştur. Bu kanunla teşkilatın yapısı, kadro oluşumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usulleri gösterilmiştir. Teşkilatın görevleri ise söz konusu kanunun 2. maddesi gereğince düzenlenen ve 11 Kasım 1937 tarih ve 7647 sayılı kararname ile yürürlüğe konan "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilatı'nın Vazifelerini Gösterir Nizamnamede belirtilmiştir.

1927 yılında oluşturulan yapıda, 1950 yılına kadar herhangi bir değişiklik yapılmamış, 20 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe konan 5634 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Kanuna göre merkez teşkilatındaki bazı birimlerin adları değiştirilmiş, mevcut yapıya 1 adet başkan yardımcılığı ilave edilmiş, hayrat hademesi ve yayım müdürlükleri olmak üzere 2 yeni müdürlük kurulmuştur. Ayrıca ilk defa "Gezici Vaizlik" ihdas edilerek bütün vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. 1951 yılında ise ilk defa Yayım Müdürlüğüne bağlı Dini Yayınlar Döner Sermaye Saymanlığı kurulmuştur.

1961 Anayasası; 154. Maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nı bir Anayasa kurumu olarak düzenlemiş, genel idare içinde yer vermiş ve bu kurumun, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür.

1961 Anayasasının öngördüğü doğrultuda 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Başkanlık yeni bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilatına bugünkü organik yapısını kazandıran ve Diyanetin tarihi gelişimi içerisinde yeni bir dönemi başlatan da bu kanun olmuştur.

30.04.1979 tarihinde yürürlüğe giren 26.04.1976 tarih ve 1982 sayılı Kanunla, 633 Sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"da geniş çapta değişiklik yapılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığının yurtdışında da teşkilatlanması sağlanmıştır. Ancak 1982 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesi'nin 18.02.1979 tarih ve E.1979/25, K.1979/46 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Bu iptal sonucu, 633 sayılı Kanunun 1982 sayılı Kanunla değiştirilen maddeleri yürürlükten kalkmıştır. Ayrıca, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararname, 633 sayılı Kanunun bazı maddelerini hükümsüz kılmıştır. Ancak 1/7/2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6002 sayılı yasa ile; öncelikle iptalden doğan boşluğun giderilmesi sağlanırken aynı zamanda, toplumumuz açısından son derece önemli görevleri yerine getiren Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilat yapısının çağın gerekleri doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi sağlanmaktadır.

1961 Anayasasında Diyanet İşleri Başkanlığının genel idare içinde yer alarak özel kanununda gösterilen görevleri yerine getireceği ifade edilirken, 1982 Anayasasında ise Başkanlığın görevlerini yerine getirirken uyması gereken kıstaslar da belirtilmiştir.

Kuruluşundan bugüne kadar gerek yurtiçindeki, gerekse yurtdışındaki vatandaş, soydaş ve dindaşlarımıza din hizmeti vermekte olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Anayasada belirtilen ilkeler doğrultusunda üzerine düşen görevleri yerine getirebilmek ve daha iyi bir hizmet sunabilmek için yoğun çalışma içerisinde. Bundan böyle de bu yöndeki çaba ve gayretleri, artarak devam edecektir.²⁶² şeklindedir.

²⁶²< <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx> >(18.03.2011)

BAŞKAN

BAŞKAN
YARDIMCISI(3)

DİN İŞLERİ YÜKSEK
KURULU BAŞKANLIĞI

REHBERLİK VE TEFTİŞ
BAŞKANLIĞI

İÇ DENETİM BİRİMİ
BAŞKANLIĞI

STRATEJİ GELİŞTİRME
BAŞKANLIĞI

BAŞKANLIK
MÜŞAVİRLERİ

MUŞAFLARI İNCELEME VE
KIRAAT KURULU
BAŞKANLIĞI

HUKUK
MÜŞAVİRLİĞİ

Stratejik Planlama ve Yönetimi
Geliştirme Daire Başkanlığı

Büçge Yönetimi ve İletişim Daire
Başkanlığı

İç Kontrol Daire Başkanlığı

Bünye ve Performans Daire
Başkanlığı

ÖZEL KALEM
MÜDÜRLÜĞÜ

BASIN VE HALKLA
İLİŞKİLER MÜŞAVİRLİĞİ

DİN HİZMETLERİ GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ

EĞİTİM HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

HAC VE UMRE HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

DİNİ YAYINLAR GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ

DIŞ İLİŞKİLER GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ

İşlet Hizmetleri Daire
Başkanlığı

Cami Hizmetleri Daire
Başkanlığı

Aile ve Dini Rehberlik Daire
Başkanlığı

Sosyal ve Kültürel İçerikli Dini
Hizmetleri Daire Başkanlığı

Yaygın Dini Eğitimi Daire
Başkanlığı

Hizmet İçerikli Eğitim ve
Rehberlik Daire Başkanlığı

Program Geliştirme Daire
Başkanlığı

Dini Yüksek İhtisas
Merkezleri Daire Başkanlığı

Hac Hizmetleri Daire Başkanlığı

Umre Hizmetleri Daire
Başkanlığı

Hac ve Umre Eğitimi Daire
Başkanlığı

Kurullar ve Koordinasyon Daire
Başkanlığı

Başlı Yayınlar Daire
Başkanlığı

Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire
Başkanlığı

Yabancı Dil ve Lehçelerde
Yayınlar Daire Başkanlığı

Radyo ve Televizyon Daire
Başkanlığı

Yurt Dışı Türkler Daire
Başkanlığı

Yurt Dışı Eğitim ve Rehberlik
Daire Başkanlığı

Avrasya Ükeleri Daire
Başkanlığı

Müslüman Ülke ve
Toplumlar Daire Başkanlığı

Dinler ve Kültürler Arası İlişkiler
Daire Başkanlığı

İNSAN KAYNAKLARI GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ

YÖNETİM HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

DÖNER SERMAYE İŞLETME
MÜDÜRLÜĞÜ

Atama I Daire Başkanlığı

Atama II Daire Başkanlığı

Kadro Terfii ve Tahsis Daire
Başkanlığı

Sicil Daire Başkanlığı

Disiplin ve Değerlendirme
Daire Başkanlığı

Personel Sistemleri Eğitim ve
Sınavlar Daire Başkanlığı

Destek Hizmetleri Daire
Başkanlığı

Malzeme Yönetimi ve Satın
Alma Daire Başkanlığı

Yatırım Emlak ve Teknik
Hizmetler Daire Başkanlığı

Sosyal Hizmetler Daire
Başkanlığı

(TAŞRA TEŞKİLATI)

(YURTDIŞI TEŞKİLATI)

İL MÜFTÜLÜĞÜ

DİNİ YÜKSEK İHTİSAS
MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

EĞİTİM MERKEZİ
MÜDÜRLÜĞÜ

DİN HİZMETLERİ
MÜŞAVİRLİĞİ

DİN HİZMETLERİ ATAŞELİĞİ

İlçe Müftülüğü

BİLGİ TOPLAMA ARACI

Değerli Meslektaşlarım;

Bu anket formu, “*Emekli Din Görevlilerinin, Din Görevlilerine ve Din Hizmetlerine Bakışı (Eskişehir İli Örneği)*” adlı yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Anket Din Görevlilerinin ve Din Hizmetlerinin günümüzdeki durumunu Emekli Din Görevlilerinin gözüyle tespit etmeye yönelik sorulardan oluşturulmuştur. Anket sorularının cevaplandırılması hususunda göstereceğiniz gayret ve samimiyet araştırma sonuçlarının sağlıklı olması için son derece önemlidir. Dolayısıyla bütün soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden görüşlerinizi en iyi yansıtan ifadeyi işaretleyiniz. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Lütfen soruları cevapsız bırakmayınız ve anket formuna isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız.

YARDIMLARINIZ İÇİN TESEKKÜR EDERİM.

Nurullah KARAKAŞ

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

I. BÖLÜM

Lütfen durumunuza uygun olan seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyunuz.

1. Cinsiyetiniz?

( )1. Erkek ( )2. Kadın

2. Emekli olmadan önce en uzun görev yaptığınız yer?

( )1. Köy ( )2. Kasaba ( )3. İlçe ( )4. İl ( )5. Büyükşehir ( )6. Yurtdışı

3. Emekli olmadan önceki kurum unvanınız?

( )1. İl Müftüsü ( )2. İlçe Müftüsü ( )3. Vaiz ( )4. Kur'an Kursu Öğreticisi

( )5. İmam- Hatip ( )6. Müezzin-Kayyım

4. En son öğrenim durumunuz?

( )1. Yüksek İslâm Enstitüsü

( )2. İlahiyat Fakültesi

( )3. İlahiyat Ön Lisans

( )4. İmam Hatip Lisesi

( )5. İmam Hatip Orta Okulu

( )6. Diğer (Lütfen

yazınız.....)

II. BÖLÜM

HALEN ÇALIŞMakta OLAN DİN GÖREVLİLERİNE AİT SORULAR

Bundan sonraki sorulara cevap verirken halen çalışmakta olan din görevlilerini - yakın çevrenizde bulunanlar ile değil - genel olarak değerlendirdiğinizi unutmayınız.

Lütfen aşağıdaki ifadelere ve sorulara ne ölçüde katıldığınızı seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyarak belirtiniz.

1. TEMEL YETERLİKLER

A. Alan Yeterlikleri

1. Din görevlileri Kur'an-ı Kerim'i yüzünden ve ezbere tecvidli bir şekilde güzel ve düzgün okurlar.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum

2. Din görevlileri kıraat ettiği ayetlerin manalarını genelde bilirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum

3. Din görevlileri mübarek gün ve gecelerde programlar düzenleyip, Kur'an ve Hz. Peygamber'i anlatmak için bunu bir fırsat bilirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum

4. Din görevlileri iman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda ayet ve hadis bilirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum

5. Din görevlileri Hz. Peygamber'in hayatını bilir ve örnek şahsiyetini kendine model edinirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
6. Din görevlileri cami hizmetlerini (imamet, hitabet, ezan ve ikamet) hakkıyla yerine getirebilmek için yeterli fikhî bilgiye (ilmihal seviyesinde) sahiptirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
7. Din görevlileri vaaz, hutbe ve sohbetlerde ayet ve hadis metinlerinden yararlanarak, konuları günlük hayattaki olaylarla irtibatlandırma becerisine sahip değillerdir.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
8. Din görevlileri hutbe hazırlama ve sunma bilgi ve becerilerine yeterince sahiptirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
9. Din görevlileri vaaz hazırlama ilke, yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
B. Genel Kültür Yeterlikleri

10. Din görevlileri araştırır ve okurlar, yerel, ulusal ve evrensel gündemi genelde takip ederler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
11. Din görevlileri din hizmetlerinin daha etkili olması için din ve sosyal bilimlerden yararlanma becerisine sahiptirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
12. Din görevlileri görev alanları ile ilgili değişim ve gelişmeleri genellikle takip etmezler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
13. Din görevlileri ezan ve kıraati güzelleştirmek hususunda ehil kişilerden kurs almalıdırlar.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
14. Din görevlileri Öğrenme- Öğretme süreci etkinlikleri ile ilgili gelişmeleri mümkün olduğu kadar takip ederler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
15. Din görevlileri görev alanları ile ilgili gelişmelere duyarsızdırlar.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
C. Eğitim-Öğretme Yeterlikleri

16. Din görevlileri belli bir plan ve program çerçevesinde cemaate ilmihal, meal ve hadis dersleri vermektedirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
17. Din görevlileri Yaz Kur'an Kurslarında ve belirlenen diğer vakitlerde Kur'an öğrenmek isteyen çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an Öğretirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
18. Din görevlileri Kur'an öğretimi sırasında namaz dua ve surelerinin, devamlı olarak okunan ayetler ve surelerin manaları hakkında talebelerini bilgilendirirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
19. Din görevlileri vaaz, hutbe ve sohbetlerde ve Kur'an öğretiminde caminin içinde bilgisayar-tepegöz-büyük ekran TV gibi teknolojiyen faydalanırlar.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
20. Din görevlileri öğretim ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve etkin kullanırlar.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
21. Din görevlileri din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanarak, din hizmetlerinde gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetirler.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum
22. Sizce din görevlilerinin tahsil durumu ne olmalıdır (Lütfen birini seçiniz)

( )1. Yüksek Lisans ve Doktora (Lisans üstü)
( )2. İlahiyat Fakültesi
( )3. Açık Öğretim İlahiyat
( )4. Lise/İmam Hatip Lisesi
( )5. Diğer (Lütfen

yazınız.....)
23. Din görevlilerinin pratiğe yönelik mesleki formasyonu / mesleki eğitimleri yeterli değildir.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum

2. ÖZEL - KİŞİSEL YETERLİKLER

22. Sizce din görevlilerinin tahsil durumu ne olmalıdır (Lütfen birini seçiniz)

( )1. Yüksek Lisans ve Doktora (Lisans üstü)

( )2. İlahiyat Fakültesi

( )3. Açık Öğretim İlahiyat

( )4. Lise/İmam Hatip Lisesi

( )5. Diğer (Lütfen

yazınız.....)

23. Din görevlilerinin pratiğe yönelik mesleki formasyonu / mesleki eğitimleri yeterli değildir.

( )1. Tamamen Katılıyorum ( )2. Katılıyorum ( )3. Kararsızım ( )4. Katılmıyorum ( )5. Hiç katılmıyorum

24. Din görevlileri cemaati sıkıntıya düşürecek, nefret ettirecek, cemaate katılmalarını engelleyecek tutum, davranış ve uygulamalardan kaçınırlar.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

25. Din görevlileri Bayram, Cuma, Teravih ve Vakit namazlarında tadil-i erkana riayet ederler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

26. Din görevlileri cami içi pratiklerde yeterli bilgi ve beceriye sahip değillerdir.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

27. Din görevlileri mesleki kıyafetleri ve kılık-kıyafetleri ile mesleklerini gereği gibi temsil ederler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

28. Din görevlileri kendine güvenen, vazife şuuruna ve şahsiyet sahibidir. Topluma hoş görünmek için dinin temel prensiplerinden ve kişiliğinden taviz vermezler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

29. Din görevlileri hoşgörülü, müsamaha sahibi, anlayışlı, başkalarının inanç, düşünce ve vicdani kanaatlerine saygılıdır.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

30. Din görevlileri toplumla iç içe, halk ile ülfet ve diyalog kurabilen, içten, samimi, kötülüğe iyilik ile karşılık verebilen, dedikodu ve fitneden uzak duran, davetlere icabet eden bir kişiliğe sahiptirler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

31. Din görevlileri maddi, manevi, ailevi bir takım sıkıntılarını cemaatin huzuruna getirmez ve din hizmetlerine özellikle kürsüye ve mihraba yansıtırmazlar, maddi sıkıntı içinde olsa bile sadece ikram/hediye alan değil ikram/hediye edendirler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

32. Din görevlileri mesleki nüfuzunu kendilerine avantaj sağlamak için kullanmazlar.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

33. Din görevlileri dini cemaat ve siyasi partilere aynı mesafede olup, daima hakkı söyleyen ve hakem konumunda (mukteda-bih) olabilirler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

3. DİN ve SOSYAL HİZMETLER İLE İLGİLİ SORULAR

34. Din görevlileri yeni doğan çocuğa isim konulması, sünnet merasimleri, nişan-nikah-düğün gibi merasimlerde gerekli dini vecibeleri yerine getirme bilgisine sahiptir ve duaları Türkçe anlamıyla beraber ederek toplumun duaya iştirakini sağlarlar.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

35. Din görevlileri düşkün evleri, çocuk ıslah evleri, hapisane, hastane, hasta vb. ziyaretlerinde bulunup moral değerlerin ve dini değerlerin artmasına katkıda bulunurlar.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

36. Din görevlileri İslâma aykırı olmayan örf ve adetlerin yerine getirilmesinde, ölüm öncesi ve sonrası dini vecibeleri yerine getirecek bilgi ve beceriye sahiptirler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

37. Din görevlileri mevlit, cenaze, nişan, nikah vb. merasimlerdeki dini vecibeleri yönetebilecek bilgi ve beceriye sahiptirler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

38. Din görevlileri cami dışı dini pratiklerin (Mevlit, Nikah vb.) gerçekleştirilmesinde maddi çıkar gözetmez, sosyal statüye (zengin-fakir) göre uygulama farklılığı göstermezler.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

39. Merkezi sistem ezan, vaaz, hutbe uygulamaları din görevlilerinin kendilerini geliştirmesine engel olmaktadır.

( )1.Tamamen Katılıyorum ( )2.Katılıyorum ( )3.Kararsızım ( )4.Katılmıyorum ( )5.Hiç katılmıyorum

40. Ankette yer almayan fakat, din görevlilerin yeterlilikleri ve din hizmetleri hakkında eklemek istediğiniz hususlar varsa lütfen belirtiniz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Nurullah KARAKAŞ

Doğum Yeri : Doğray /Eskişehir

Doğum Yılı : 24.06.1980

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise : 1993-1997 Eskişehir Abdurrahman Sarar İmam Hatip Lisesi

Lisans : 1997-2002 Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans: 2009-2011 Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

1. İngilizce : Orta Seviye

2. Arapça : Orta Seviye

İs Deneyimi:

2002-2011 İmam-Hatip